

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
İŞLETME

LİSANS BİTİRME TEZİ

AZERBAYCANDA BANKA KREDİ KARTLARI
OPERASYONLARININ HUKUKİ ACIKDAN
İNCELENMESİ

HAZIRLAYAN
GÖKHAN SEYHAN
1117.01051

BAKÜ 2017

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
İŞLETME

LİSANS BİTİRME TEZİ

AZERBAYCANDA BANKA KREDİ KARTLARI
OPERASYONLARININ HUKUKİ ACIKDAN İNCELENMESİ

HAZIRLAYAN
GÖKHAN SEYHAN
1117.01051

DANIŞMAN
Öğr. Gör. Neriman Hanahmedov

BAKÜ 2017

ÖZET

Gelişen teknolojiyle birlikte artan tüketici ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik, yeni ödeme araçlarına gereksinim duyulması kartlı ödeme sistemlerinin gelişmesindeki en önemli etkenlerden birisidir. Bu kartları kullananların sayısı ve yapılan harcamalardaki artış, kredi kartı kuruluşları arasında rekabete yol açmıştır. Bu rekabet sonucunda kredi kartlarının fiziki görünümü ve kullanım özellikleri bireyin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilebilir hale gelmiştir. Bu araştırma ile hızla büyüyen kredi kartı pazarında bireysel müşterilerin kredi kartı tercihlerine etki eden faktörlerin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde, kredi kartlarıyla ilgili temel kavramlar anlatılarak; kredi kartlarının ortaya çıkışı, dünyadaki ve Azerbaycan'da ki gelişim aşamaları, kredi kartı sisteminin işleyişi ve tarafları hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümünde, Azerbaycan , bireysel kredi kartı pazarının özellikleri ve potansiyeline değinilmiştir. Üçüncü bölümünde, araştırma bulgularına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Banka Tarihi, Azerbaycan da Kredi Kullanımı, Kredi Kartı

İÇİNDEKİLER

TUTANAK.....	i
ÖZET.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜ GENEL GÖRÜNÜMÜ

1.1.AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ	3
1.1.1. S.S.C.B Öncesi Çarlık Rusya Dönemi.....	3
1.1.2. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Dönemi.....	5
1.1.3. S.S.C.B. Döneminde Azerbaycan'da Bankacılık Sektörü.....	7
1.1.4. Bağımsızlık Sonrası Bankacılık Sektörünün Gelişimi.....	11
1.2.AZERBAYCAN BANKACILIK SİSTEMİNİN YAPISI	13
1.2.1 Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası.....	15
1.2.2 Devlet Bankaları.....	19
1.2.2.1 Azerbaycan Uluslararası Bankası.....	19
1.2.3 Özel Bankalar.....	20
1.2.3.1 Yabancı Sermayeli Bankalar.....	21
1.2.3.2 Türk Sermayeli Bankalar.....	21
1.2.3.1.1 Yapı Kredi Azerbaycan Azer-Türk Bankası.....	21
1.3. AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUMU VE GELİŞİMİ.....	22
1.3.1 Aktifler.....	22
1.3.1.1 Krediler.....	23
1.3.2 Pasifler.....	26

1.3.2.1 Mevduatlar.....	27
1.3.2.2 Sermaye.....	29
1.3.3 Şube ve Personel.....	30
1.3.4 ATMvePOSMakineleri.....	31
1.3.5 Debit ve Kredi kartlar.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA'DA VE AZERBAYCAN'DA ÖDEME SİSTEMLERİ

2.1. ÖDEME SİSTEMLERİNE İLİŞKİN GENEL BİLGİLER.....	36
2.1.1. Ödeme Kavramı (Hukuksal Boyut).....	36
2.1.2. Ödeme Sistemleri (Teknik Boyut).....	37
2.1.1.1. Ödeme Sistemlerinin Yapısı ve Gelişimi.....	38
2.1.1.2. Ödeme Sistemlerinin Sınıflandırılması.....	41
2.1.1.3. Menkul Kıymet Aktarım ve Mutabakat Sistemleri.....	43
2.1.1.4. Merkez Bankalarının Ödeme Sistemlerine Müdahalesi.	45
2.1.3. Ödeme Sistemlerinde Temel Kurallar	47
2.1.4. Dünyada Ödeme Sistemlerinin Gelişimi.....	49
2.1.4.1. Uluslararası Ödeme Sistemleri.....	49
2.1.4.2. Gelişmiş Ülkelerde Ödeme Sistemleri.....	51
2.1.5. Azerbaycan'da Ödeme Sistemleri Gelişimi.....	67
2.1.5.1. Azerbaycan'da Ulusal Ödeme Sisteminin Oluşumu.....	69
2.1.5.2. Bankalar Arası Gerçek Zamanlı Ödeme Sistemi.....	73
2.1.5.3. Küçük Tutarlı Ödemelere Yönelik Hesaplaşma.....	75
2.1.5.4. Kart İşlem Merkezleri.....	77
2.1.5.5. Toplu Ödemelere Yönelik Merkez Bilgi Sistemi.....	81
2.1.5.6. AzerPoçt Projesi	82
2.1.5.7. Azerbaycan'da Menkul Kıymet Mutabakatı.....	83
2.1.5.8. Merkez Bankasının Ödem Sistemlerine Müdahalesi.....	85
2.2 MÜDAHALE MODELLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKA KARTLARI KAPSAMINDA KREDİ KARTLARI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

3.1.KREDİ KARTININ TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	77
3.1.1. Kredi Kartlarının Küresel Gelişim Aşamaları.....	78
3.1.2 .Avrupa’da Kredi Kartlarının Gelişim Süreci.....	79
3.1.3. Türkiye’de Kredi Kartının Tarihsel Gelişimi.....	80
3.2. BANKALARARASI İLİŞKİLERİN ORGANİZASYONU:	
BANKALARARASI KART MERKEZİ (BKM).....	82
3.2.1.Kart Hamilleri Yönünden	82
3.2.2.Saygınlık.....	82
3.2.3. Banknot Taşıma Zorunluluğunu Ortadan Kaldırma.....	83
3.2.4. Nakit Çekebilme	83
3.2.5. Yurtdışında Kullanabilme.....	84
3.2.6. Kampanyalardan Ve Promosyonlardan Yararlanma	85
3.2.7. Borç Ödeme.....	85
3.2.8. Kredilendirme.....	86
3.2.9. Kısa Vadeli Krediye Faiz Uygulamaksızın Alışveriş.....	86
3.2.10. E-Ticaret Yapabilme.....	86
3.2.11. Kayıp Ve Çalıntıya Karşı Sigortalama.....	87
3.2.12. Taksitle Alışveriş Yapabilme.....	87
3.2.13. Ek Kart Kullandırma.....	88
3.3. KREDİ KARTININ ÜYE İŞYERİNE YARARLARI.....	88
3.3.1. Kredi Kartının Bankalara Yararları.....	89
3.3.2.Kredi Kartını Kabul Eden Bankaya Yararları.....	90
3.4. KREDİ KARTLARININ SAKINCALARI VE UYGULAMA SORUNLARI KREDİ KARTLARININ YARAR VE SAKINCALAR....	90
3.4.1.Yararları.....	90
3.4.1.1.Kredi Kartı Çıkaran Kuruluş Açısından.....	92
3.4.2. Sakıncaları.....	93
3.5. KREDİ KARTI SİSTEMLERİ.....	96
3.5.1.İki Taraflı Sistem.....	96
3.5.2.Üç Taraflı Sistem.....	97
3.5.3.Karma Sistem.....	98

3.6. KREDİ KARTI SÖZLEŞMESİ.....	100
3.6.1.KREDİ KARTI SÖZLEŞMESİ MUKAVELESİ.....	100
SONUÇ.....	107
KAYNAKLAR.....	109

TABLÖLAR LİSTESİ

BİRİNCİ BÖLÜM TABLÖLAR

Tablo 1: ACMB Analitik Bilançosu.....	16
Tablo 2: ACMB Gelir Tablosu.....	18
Tablo 3: Azərbaycan Bankacılık Sektörü Yıllara Göre Aktiflerin Gelişimi...	23
Tablo 4: Kredilerin Sektörel Dağılımı.....	24
Tablo 5: Kredi Faiz Oranları (%).....	25
Tablo 6: Azərbaycan Bankacılık Sektörü Yıllara Göre Pasiflerin Yapısı.....	27
Tablo 7: Mevduat Faiz Oranları (%).....	29
Tablo 8: ATM ve POS Makineleri Yıllara Göre Gelişimi	32
Tablo 9: ATM ve POS Makineleri Yıllara Göre İşlem Sayısı.....	33
Tablo 9.1: Debit ve Kredi Kartları (bin adet).....	33
Tablo 10: Debit ve Kredi Kartları Yıllara Göre İşlem Sayısı ve Para Hacmi...	34
Tablo 11: Banka Müşteri ve Hesaplarının Sayısı ve Türleri.....	35
Tablo 12. Azərbaycan'ın Temel Makroekonomik Göstergeleri.....	67

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Bankaların Yapısal Ağı, Sayıyla.....	14
Grafik 2. Kredilerin Kurulara Göre Dağılımı (01.01.2014).....	26
Grafik 3. Mevduatların Yapısı, (%).....	28
Grafik 4. Mevduatların Yapısı, (mln.manat).....	28
Grafik 1.1 Bankaların Yapısal Ağı, Sayıyla.....	31

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Alıcı ve Satıcılar, Ödeyen ve Alacaklı taraflar.....	37
Şekil 2: “V” yapılı ödeme sistemi.....	39
Şekil 3: “Y” yapılı ödeme sistemi.....	40
Şekil 4: “L” yapılı ödeme sistemi.....	40
Şekil 5: “T” yapılı ödeme sistemi.....	41

GİRİŞ

Dünya ekonomik sistemi ikinci yarı yılı kritik başarısızlıklar içerisinde kapatmıştır. 2008’ de BM’ de başlayan kriz oradan Avrupa’ya, daha sonra da eski Sovyetler Birliği üyesi ülkelere kadar tüm dünyayı kapsayan krize dönüşmüştür. Eskiden olduğu gibi dünya ekonomisindeki hızlı gelişme dönemi geride bırakılmış; düşük faiz oranlarıyla desteklenen finansal varlıkların getiri bolluğu ve kârın maksimum kılınması için aktiflerin aşırı değerlendirilmesi süreci yerini, finansal varlık yetersizliğine, likiditesi düşük pazarlara, menkul kıymetler borsasında kote olunmuş finansal varlıkların ve gayri menkullerin değerindeki düşüşlere bırakmış bulunmaktadır. Mali krizin dünya ekonomik düzenini nasıl sarstığına herkes tanık olurken, yüz yüze kalınan sorunların çözülmesi, finans-banka kurumlarının yeni arayışlar içerisinde olmalarını zorunlu kılmıştır. Bu da, ülke hükümetlerini bankacılık sistemlerini kurtarma amaçlı eşi görülmemiş önlemler almaya zorlamıştır. Merkez Bankaları bu baskıyı azaltmaya yönelik önlemler almaya başlamışlardır. Ek fonlama, kredilendirme aralığının geniş tutulması, kredi sürelerinin uzatılması ve kredilere bağlı ipoteklerin çeşitlendirilmesi bu önlemler arasındadır. Krizin etkisiyle bazı ülkelerde büyük bankalar iflasa uğramıştır. Örneğin, Ukrayna’ da 6. büyük “Prominvest” bankası, Rusya’da 50 en büyük banka içerisinde yer alan 4 büyük banka ve Letonya’ da ise, en büyük ikinci devlet bankası (Pareksbank) millileştirmiştir (Memmedov Z.F., 2010: 31). Dünya finansal piyasalarının istikrarsız dönemine pozitif adaptasyon sağlamış ülke örneği olarak Azerbaycan ı gösterebiliriz. Bu ülke ekonomisi krizden en az zarar görmüş, finans ve bankacılık sektörü ise yeterli kararlılığı göstermiştir. 2009 yılında Azerbaycan Merkez Bankası para politikasını anti-kriz siyasetine yönelterek makro-ekonomik ve finansal istikrarın korunmasını,

ekonomide likidite açığıının kapatılmasını, bankalar ve işletmeler arasındaki iş akışının stabilizasyonunu başarmıştır. Döviz kurunun sağlam düzeyde tutulması ve bankacılık sektörünün likidite ile desteklenmesi suretiyle Azerbaycan Merkez Bankası finansal istikrarı sağlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜ

GENEL GÖRÜNÜMÜ

1.1.AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Azerbaycan, bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte piyasa ekonomisine geçme hazırlıklarını da başlatmıştır. Piyasa ekonomisi ve hür dünyanın kurumlarının ülke içinde yer alması konusundaki çalışma ve uygulamalar arasında şüphesiz en önemli husus, bankacılık ve mali kurumlarındaki düzenlemelerdir. Mali kurumları oluşturmada ve serbest bankacılık sistemini gerçekleştirmeden, piyasa ekonomisine sağlıklı bir geçişten bahsetmek mümkün değildir. Azerbaycanda, doğal olarak ilk yenilikleri bankacılık ve merkez bankacılık alanında yapmıştır. Peş peşe yürürlüğe konan kanunlarla, modern anlamda merkez bankası oluşturulmasına girişilmiş ve özel bankaların kurulmasının kolaylaştırılması için de tek kesimli banka sisteminden iki kesimli banka sistemine adım atılmıştır. Azerbaycan'daki mevcut bankacılık sistemini açıklamadan önce, bu kurumların Azerbaycan'daki tarihsel gelişimine değinmemizde fayda vardır.

1.1.1. S.S.C.B Öncesi Çarlık Rusya Dönemi

1860'larda Çarlık Rusya'ya bağlı olan Azerbaycan'da petrol sanayi ve tarımın geliştirilmesi için yüklü miktarda sermaye gerekiyordu. Sanayi ve tarım sektörünün gelişmeye başlaması ve bu gibi olgular banka ve mali kurumların varlığını kaçınılmaz kılmıştır. Mali kurumların zayıflığı, tefecileri ön plana çıkarmıştır.

1860-1870 yıllarında tefecilerin uyguladığı faiz oranı Bakü'de yıllık olarak %36'lara ulaşmıştır. Kırsal kesimlerde ise bu oran yıllık olarak %60 civarında gerçekleşmiştir. ¹

¹Gahir MİKAYİLOV, “Azerbaycan Bankacılık Sisteminde Türkiyü Sermayeli Bankaların Faaliyetleri,Pazar Paylarıve Performansları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).s.14.

Düşük maliyetli kredilere olan talebin artması, Azerbaycan'da mali kurumlarının gelişmesini hızlandırmıştır. Azerbaycan'ının mali sistemi iki yönde gelişmiştir:

- Ticari bankaların Azerbaycan'da şube açmaları, karşılıklı kredi kurumlarının ve lombardların (teminat karşılığı krediler) kurulması;
- Mali kurumların (Gosbank, Hazine gibi) Azerbaycan'da şube açmaları.

1900'lerde bankalarda en çok rastlanan işlem, teminat karşılığı kredilerin verilmesi işlemidir. Genelde teminat olarak mal gösterilmekteydi. Bu tür kredilerin artması, ekonominin canlanmasına ve hızlı gelişmesine neden olmuştur.²

1914 yılı Azerbaycan'ın maliye kredi sistemi tarihinde "özel" bir yıl olarak görülmektedir. Yalnız bu yılda petrol milyoneri Hacı Zeynalabdi TAGIYEV'in önemli çalışmaları sonucunda, Azerbaycan'ın kendi milli bankası – Bakü Tacir Bankası oluşturuldu. Bankanın yönetim merkezi Bakü'de, acenteliği ise Dağıstan bölgesinin Petrovsk (şimdiki Mahaçkala) şehri'nde bulunuyordu. Bankanın oluşturulmasında en önemli amaç, ülkede faaliyet gösteren yerli sanayi işletmelerine sermaye yatırımlarında bulunmak ve yerli yatırımcılara her türlü finansal yardımı göstermek olmuştur.

Bakü Tacir Bankasının 1913'de onaylanmışöz sermayesi üzerinde 20 hisse senedi toplayan şahıs 1 yönetici oy, 50 hisse senedi toplayan şahıs 2 yönetici, 80 hisse senedi toplayan şahıs 3 yönetici oy, 120 hisse senedi toplayan şahıs 4 yönetici oy hakkı kazanmaktaydı. Sayı 120'den fazla olan her 40 hisse senedi başına bir oy hakkı verilmekteydi. Hisse senetlerinin sayısı 20'den az olan menkul kıymetler sahipleri toplanarak bir veya daha çok menkul kıymetlerin sayısına uygun olarak daha fazla oy hakkı toplamaktaydı.

26 Şubat 1917 tarihinde ortakların yeni toplantısında Bakü Tacir Bankası'nın 1916 ve diğer üç faaliyet yılı teftişkomisyonu tarafından araştırılmışve bankanın yönetim kurulu tarafından sunulmuşraporu dinlenilmiştir. Toplantıda yönetim kurulunun açıklamasına göre, cari giderlerin ve çeşitli gelirlerin hesaplanmasıyla bankanın net karı

²Zöhrab İSMAYILOV, **Azerbaycan'da Para-Kredi Politikalarının Tarihsel Gelişimi**, Bakü: Azerbaycan Devletİktisat Üniversitesi Yayınları, 1997, s.6.

70179,31 Rubleye ulaşmış ve bazı gelirler hesaplandıktan ve kaydı yapıldıktan sonra gelir tutarı 254597,16 Ruble olmuştur.³

1.1.2. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti Dönemi

28 Mayıs 1918'de bağımsızlığını ilan etmiş azad olan bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti Devleti, Türk Devletleri arasında ilk demokratik-laik yönetim şekli ile farklı bir öneme sahiptir. Ömrü kısa sürse de, Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasında Türkiye'nin de önemli bir etmendir.

Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesinde, Türkiye'nin dış siyaseti ve tavsiyeleri tesirli olmuştu. Fakat, bağımsızlığını ilelebet sağlaması ve Ticaret başkenti Bakü'nün yabancılardan kurtarılabilmesi için de desteğe ihtiyacı vardı.

Türkiye'den resmî olan yollarla yardım istenmesi gerekiyordu. Bu da meclis üyeleri arasında karşılıklı fikir uyuşmazlıklarına sebep oluyordu. Nasib Yusufbeyli'nin şu sözlerinde bu durumu özetliyordu, "...hatır için hasta düşebilmeliyiz. Bizim heyetin Batum'a giderek Şarkî Maverayı Kafkasya Türkleri'ni namından Osmanlı Devleti'nden yardım istemesi zamanı gelmiştir. Fakat bununla beraber, Azerbaycan istiklâlî idaresini de hiçbir vakit unutmamalıyız...". Yusufbeyli'nin bu sözünde de görüldüğü gibi meclis üyeleri, Türkiye'nin yani o dönem Osmanlı Devleti'nin davet edilmesi durumunda, Azerbaycan Devleti'nin yok olacağından, bağımsızlığını kaybedeceğinden endişe vardı..

Bazıları ise, açıkça Azerbaycan Türk Cumhuriyetini istemeyip, Rusya ile arayı düzeltmek gerektiğini savunuyorlardı. Müsavat Partisi gibi Azerbaycan milliyetçileri ile Sosyalist Bloku ve Himmet Partisi gibi solcu partiler, kayıtsız şartsız Türkiye hayranlığını ve bağlılığını istemeyip kabul etmiyorlardı. İlhakçı eğilimi savunanlar daha çok din adamları, tüccarlar olmakla birlikte, Kızılelma görüşlerine sahip olan Ahmet Ağaoğlu ve Doktor Karabey gibi bazı önde gelen aydınları da mevcuttu.⁴

³ Elşad ALİYEV, "Azerbaycan'da Bankacılık Sektörünün Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.45.

⁴ Selma YEL, "Azerbaycan Cumhuriyeti Devleti'nin Kuruluşunda Türkiye'nin Yardımları İlhak Amacına mı Yönelikti?", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 24, Kasım 2002, s. 568

28 Mayıs 1918'de Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetin kurulmasından sonra ülke finans sisteminin zayıf halkası para dolaşımı olmuştur. Bu para kıtlığı, ülkede birçok paranın ve para biriminin aynı anda kullanılmasına sebep olmuştur. 1918'de ADC'de «Nikolay» Rublelerinin ve «Kerenka»'lerin yanında «Bakü Bono»'ları da bulunmaktaydı. Bu bonolar Bakü Valiliği'nin, diğeri ise Bakü Şehir Fonu tarafından ihraç edilmekteydi.

1918 yılı ortasından başlayarak ADC hâkimiyeti «Müsavat» diye kendi paraları ihraç etmeye başlamış ve bu paralar da bono olarak adlandırılmaktaydı. Aynı anda Kafkas Kurulu da para ihracı ile uğraşmaktaydı. Sözleşme gereğince bu paralar Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan arasında bölüştürülmesi amaçlanmıştır.⁵

Azerbaycan'da sanayi ve tarımın geliştirilmesi için yüklü miktarda sermaye gerekiyordu. Yabancı sermayenin Azerbaycan'a girişi, Nobel'in Bakü'ye gelmesiyle başlamıştır. Nobel, Almanya bankalarından birine başvurarak çoklu miktarda kredi almayı başarmıştır. Bununla petrol çıkarma işlerine başlatılmıştır. İngiliz sermayesinin Azerbaycan'a girişi hazır kuyuların yerli burjuvadan alınması şeklinde olmuştur. Yabancı yatırımcılardan Rotshild, 1883'de 1,5 milyon Ruble sermaye ile “Hazar Petrol Sanayi ve Ticaret Şirketi”ni kurmuştur. Yabancı sermayenin artması, sanayi ve tarım sektörünün gelişmeye başlaması vb. gibi olgular, banka ve mali kurumların varlığını kaçınılmaz kılmıştır.

1917 Devrimi'ne kadar Azerbaycan mali sistemi 28 ticari ve ipotek kredi bankası, 8 karşılıklı kredi kurumu, 6 banka idaresi, 13 hazine şubesi, 135 küçük kredi işletmesi ve çok sayıda emanet kasalarını kapsamaktaydı. Bu rakamsal kaynaklar Azerbaycan mali sisteminin Kafkasya'da en güçlü ve en genişağa sahip olduğunu göstermekteydi.⁶

Bu arada, Maliye Bakanlığının kredilendirme şubesi Azerbaycan Milli Bankası (Merkez Bankası) hakkında kanun tasarısını hazırlayarak parlamentoya sunmuş ve bu kanun 16 Eylül 1919'da onaylanmıştır. 30 Eylül 1919 tarihinde ise, Milli Banka resmi bir törenle açılmıştır.

Ancak Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti gibi, Azerbaycan Merkez Bankası'nın da ömrü uzun olamadı. 28 Nisan 1920'de Azerbaycan'ın Kızıl Ordu

⁵ ALİYEV, a.g.e., s.47.

⁶ ALİYEV, a.g.e., s.48.

tarafından işgali ile bağımsızlığı sona erdi. İşgal sırasında Azerbaycan talan edildi ve ülkedeki tüm altın, gümüş ve diğer rezervler ordu tarafından Rusya'nın Astrahan kentine götürüldü. Ayrıca İngilizler de ülkeyi terk ederken çok büyük miktarlarda kıymetli eşyayı ülke dışına çıkarmışlardı.⁷

1.1.3. S.S.C.B. Döneminde Azerbaycan'da Bankacılık Sektörü

28 Nisan 1920 tarihinde Bolşevik Rusya'sının Azerbaycanı işgal etmesi sonucunda bağımsızlığın formal olarak devam etmesine rağmen, (Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti) ülkenin mevcut olan para-kredi sistemi tamamen mahvolmuştur.

Maliye Komissarlığının 31 Mayıs 1920 tarihli kararı ile Azerbaycan Merkez Bankası Azerbaycan Halk Bankası adlandırıldı. Azerbaycan İnkılap Komitesinin 9 Haziran 1920 tarihli kararı ile tüm bankalar ve diğer kredi kurumları kamulaştırılarak Halk bankasının bünyesine katılmıştır. İnkılap Komitesinin kararıyla kamulaştırılan tüm banka ve kredi kurumlarının o tarihe kadar olan tüm borçları silinmiştir.

1920'lerin sonlarına doğru Bolşevikler Azerbaycan Halk Bankasına gerek kalmadığını belirterek kapatılmıştır ama 1 yıl sonra Azerbaycan Merkez Bankası kurulmuştur.⁸

Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin (ASSC) 1920 yılı Mayıs ayından 1923 yılı Mart ayına dek tedavüle sokulmuş para birimleri Azerbaycan Tarihi Müzesinde bulundurulmaktadır. Azerbaycan SSC'nin 1920 yılında tedavüle çıkarılmış birinci para birimi büyük ölçüde basılmış 100 Manat değerindedir. Bu nominal I-IV serisiyle tedavüle sokulmuştur.

1920 yılı ikinci para emisyonu yapılmıştır. Bu emisyon 5 Manat (iki şekilde), 100 Manat (iki şekilde) ve 1000 Manat (küçük ebatlarda) para birimlerinden ibaret idi. 1922 yılında bu tedavülde dört yeni para birimi - 5000, 10000, 25000, 50000 Manat (iki şekilde) ile devam ettirilmiştir.

1921 yılından başlayan ekonomik kriz 1922 yılında daha büyük alanları kapsadığından, para hızla değer kaybetmeye başlamıştır. Güçlü enflasyon sonucunda Azerbaycan SSC hükümeti tedavüle daha iri para birimleri aktarmak zorunda kalmıştır.

⁷ MİKAYİLOV, a.g.e., s.16

⁸ Azerbaycan Merkez Bankası Tarihi, <http://www.nba.az/pages/about-us/history/>, (12.07.2014), s.3.

Böylece, 1922 yılında para tedavülüne üç yeni kağıt para - 100000 (üç şekilde), 250000 (iki şekilde) ve 1000000 Ruble 1923 yılı başlarında ise 5000000 Ruble eklenmiştir.

12 Mart 1922 yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dan oluşmuş Transkafkasya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Federatif İttifakı (TSSCFİ) oluşturulmuştur. 30 Aralık 1922 yılında ise TSSCFİ SSCB'nin bir üyesi haline gelmiştir. TSSCFİ'nin Birlik Konseyinin 10 Ocak 1923 tarihli kararnamesiyle Transkafkasya ortak para sistemine geçmiş ve böylece Azerbaycan Devlet Bankasının para emisyonu alanında faaliyetine son verilmiştir.⁹

1923-1924 yıllarında Azerbaycan sınırları içinde Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetinin (TSSCFİ) para birimleri tedavülde olmuştur. TSSCFİ'de "yıldız" filigranlı kağıtlarda uygulanmıştır.

1922-1923 yıllarında Transkafkasya cumhuriyetlerinde hızla derinleşen ekonomik kriz ve yüksek enflasyon sonucunda, 1924 yılı başlarında TSSCFİ hükümetinin kararıyla tedavüle daha büyük para birimleri sokuldu. TSSCFİ-in sonuncu 4.emisyonuna 25 milyon Ruble-Manat'tan başlayarak 50, 75, 100, 250 milyon Ruble-Manat ve 1, 10 milyarlık para birimleri dahil idi.

Dünya para tedavülü tarihinde 10 milyarlık para birimine sadece bir defa, TSSCFİ para tedavülünde rastlanmıştır. İktisadi durumu diğer Güney Kafkas cumhuriyetlerine oranla yüksek olan Azerbaycan'da yerel Manat TSSCFİ'nin alternatif para biriminden bir kadar üstün idi. Bu iki para grubu Azerbaycan SSC'de hükümet tarafından belirlenmiş özel mübadile kuruyla kullanılıyordu. Bu son emisyon paraları iki türde: sahte paradan korunmak için uygulanan filigranlı kağıtlara ve özel filigranı olmayan kağıtlara (25 000 000, 75 000 000) basılmıştır.¹⁰

1923 yılında SSCB Devlet Bankasının(GOSBANK) tesisi sonucunda Bakü şubesi oluşturulmuştur. Gosbank, ekonominin tüm sektörlerinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulduysa da, diğer kredi kuruluşlarının kurulmasına engel olmamıştır. Bu, bankaişlemlerinin ekonominin tüm sektörlerini kapsamaları açısından önemli olmuştur.

Sonradan kooperatif bankaların da kurulduğuna rastlanmıştır. Bu yıllarda kurulan bankalar olarak aşağıdakileri gösterebiliriz: Sanayi-Ticaret Bankası Prombank

⁹S.S.C.B. Döneminde Azerbaycanda Para Birimi,http://www.azerbaijans.com/content_847_tr.html ,(13.07.2014), s.2.

¹⁰S.S.C.B. Döneminde Azerbaycanda Para Birimi,http://www.azerbaijans.com/content_847_tr.html ,(13.07.2014), s.3.

Gosbank'tan sonra ikinci büyük banka olmuş, Elektrokredi kurumu sonradan 1924'teElektrobank'a dönüştürülmüştür. Rusya Ticaret Bankası 16 Aralık 1924'te DışTicaretBankası'na dönüştürülmüştür.

1926 yılının başında Bakü' de 8 kredi kurumu faaliyette olmuştur: beş Merkezi Bankanın Bakü'deki şubeleri olan Gosbank, Prombank (Sanayi ve Ticaret Bankası, Vneştorgbank (Dış Ticaret Bankası), Vsekobank (Birlik Ticaret Bankası), Elektrobank, iki yerel banka olan Bakgorbank (Bakü Kent Bankası), Azselbank (Azerbaycan Ziraat Bankası) ve Karşılıklı Kredi Kurumu faaliyet göstermekteydi.¹¹

1930'lu yıllarda ülkedeki döviz kaynaklarının toplanması ve ülke dışından gelen döviz akışının artırılması açısından Ruble'nin diğer paralar karşısında değerinin belirlenmesi önemli idi. Nitekim 29 Subat 1936'da Gosbankda 1 Ruble 3 Fransız Frangı kuruyla işlem yapma yetkisi verildi. O dönemde Fransız frankı'nın değeri altına karşı sıkı bir şekilde korunuyordu. Fransız frankı'nın devalue edilmesinden sonra, 19 Temmuz 1937 yılından itibaren Gosbank, 5 Ruble 30 kuruş karşılığında 1 ABD doları kurunu kullanmaya başladı.

Hükümet, Gosbank'ın ekonomideki faaliyetlerine büyük önem vermekteydi.Nitekim 1938'de Gosbank'ın bağımsızlığını artıracak bazı kararlar alındı.Böylece Gosbank'ın ekonomideki varlığı iyice artmış oldu.1938–1941 yıllarında Gosbank'ın ekonomiye kazandırdığı kısa vadeli kredilerde %35 oranında artış görüldü. 1 Ocak 1941'de bu kredilerin tutarı ise 0,3 milyar Ruble'ye ulaştı.¹²

SSCB döneminde üç tekel nitelikli devlet bankası faaliyet göstermekteydi. Bunlar SSCB Devlet Bankası, SSCB İnşaat Bankası ve SSCB Dış Ticaret Bankası olarak adlandırılmaktaydı. SSCB Devlet bankası daha çok emisyon ve kredi-ödeme fonksiyonlarını yerine getirmekle Devlet idare etme ve kontrol organizmasına dönüştürülmüştür

SSCB Devlet Bankası'nın kredi kaynakları tekel olarak yönetilmekteydi. Bu bankanın hesaplarında tüm kaynaklar toplanarak, Genel Devlet Kredi Fonu Kurumu altında birleştirildi. Bankalar müşterilerin değil, sadece yukarı olan teşkilatlar karşısında

¹¹Azad GURBANOV, “Azerbaycan Bankacılık Sisteminde Kredi Riski Yönetimi ve Ölçümü”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 2010), s.10.

¹²ALİYEV, a.g.e., s.52.

yetkiliydiler. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde sosyalizm dönemi bankaların faaliyeti, SSCB'deki bankaların yapısına uygun faaliyet göstermekteydi. Banka sistemine kadroların hazırlanması çalışmalarına ciddiyle yaklaşılmaktaydı.¹³

1986'da Gorbaçov'un yönetime gelmesiyle S.S.C.B. yeni bir döneme girmiş oldu. Gorbaçov'un S.S.C.B.'nin sonunu getirecek Perestroyka (Yeniden Yapılanma) reformu ülkenin mali sistemine de etkisini göstermiştir. 1 Ocak 1988'den önce Sovyet bankacılık sistemi ekonomik işlevden çok yönetimle ilgili işlemlere sahip idi. Perestroyka'dan sonra bankacılık sisteminin reformu, asıl olarak Gorbaçov'un yeniden yapılanma stratejileri ile ilgili olarak iç ve uluslararası ekonomik ilişkileri en iyi biçimde başarmak amacıyla tasarlanmıştır.¹⁴

Sovyet bankacılık sisteminde köklü sayılabilecek ilk reform, 1987-1988 yıllarında hayata geçirilmiştir. Bu değişimle, Gosbank piyasa ekonomisinde var olan bir merkez bankası hüviyetine kavuşturulmuştur. Bu kurumun tanımlanması, tüm yetkileri, görevleri yeniden belirlenmiştir. Ülkede para arzının kontrolü, bütçenin düzenlenmesi, mali politikanın yürütülmesi, dış ödemelerin gerçekleştirilmesi v.s. bu gibi görevleri Gosbank üstlenmeye başlamıştır. Reformun en belirgin yönü ise bazı görevlerin özel olarak kurulan beş devlet ihtisas bankasına taksimatı idi. Bu bankalar, kısa vadeli kredilerin verilmesi, bu kredilerin amaçları doğrultusunda kullanımının denetimi, finansal dökümanların kontrol edilmesi gibi görevleri üstlenmiştir.

Reform sonucu ülkede beş devlet (kamu) ihtisas bankası kurulmuştur: Agroprombank, Promstroybank, Sberbank, Zhilsotsbank, Vneşekonombank. Yeni kurulan bu bankalarla birlikte Gosbank, radikal ekonomik politikaların gerçekleştirilmesi ve sanayinin yeniden yapılanması için güçlü bir maliyet muhasebesi kurmayı amaçlamaktaydı.¹⁵

Agroprombank, devlet çiftlikleri ve tarım kooperatiflerini kısa vadeli kredilerle temin etmiş ve kompleks tarım tesislerinin kurulmasının finansmanında önemli rol oynamıştır.

Promstroybank, genellikle sanayi ve inşaat sektörünün kalkındırılması için geniş çaplı yatırımların finansmanında etkili olan banka idi.

¹³ALİYEV, a.g.e., s.53.

¹⁴GURBANOV, a.g.e., s.15.

¹⁵Qahir MİKAYİLOV, Şahriyar MUHTAROV, "Azerbaycan Bankacılık Sisteminin Finansal Analizi", Qafqaz Üniversitesi Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 2013, s.77.

Sberbank, genel olarak ahalinin mevduatlarının, yani kişisel mevduatların toplanması ve bunların ekonomiye kazandırılması amacıyla kurulmuştur.

Zhilsotsbank, bir nevi Emlak Bankası gibi konut, altyapı, belediyehizmetlerinin finanse edilmesi görevlerini üstlenmiştir.

Vneşekonombank, dış ödemelerin yapılmasını üstlenmekle beraber, döviz işlemlerini yapan tek yetkili banka idi. Bu banka, dış ödemelerde aracılık yapmak ve uluslararası mali kurumlarla kredi dahil, birçok konularda işbirliğini organize etmek amacıyla kurulmuştur. Birçok batılı şirket ve bankaların bu banka ile muhabirlik ilişkisi vardı. Ayrıca bu banka, Gosbank ile sıkı ilişkii içinde olmuştur.

1991 yılında Gsobank'ın izin vermesiyle ve onun denetimine tabi olarak Azerbaycan'da ticari bankalarda faaliyet göstermeye başladılar. Bu alanda faaliyet gösteren bankaların en önemlileri Azbank ve İlkbank bankalarıdır. Bu bankalara dövizli işlemler yapma yetkisi de tanınmıştır.¹⁶

1.1.4. Bağımsızlık Sonrası Bankacılık Sektörünün Gelişimi

Azerbaycan SSCB'den ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesiyle piyasa ekonomisine geçiş hazırlıklarına başlamıştır. Piyasa ekonomisini tüm kurumların sağlam bir şekilde çalışmasının temel nedeni, bankacılık ve diğer mali kurumlardaki düzenlemelerdir. Çünkü piyasa ekonomisinin temel unsurları bankalar ve mali kurumlardır. Mali kurumları oluşturmadan ve serbest bankacılık sistemini gerçekleştirmeden, piyasa sistemine sağlıklı bir geçişten konuşmak doğru değildir.¹⁷

Azerbaycan'da, doğal olarak ilk yenilikler bankacılık ve merkez bankacılığı alanında yapılmıştır. Arka arkaya yürürlüğe konan kanunlarla, modern anlamda bir merkez bankası oluşturulmasına girişilmiş ve özel bankaların kuruluşlarının kolaylaştırılması için de tek aşamalı banka sisteminden iki aşamalı banka sistemine adım atılmıştır.

18 Ekim 1991 yılında Azerbaycan bağımsızlığını ilan ederek yeni bir döneme girmiş oldu. Azerbaycan'da piyasa ekonomisi prensipleri doğrultusunda rekabetçi ve modern bir bankacılık sisteminin yasal çerçevesinin oluşturulması için 7 Ağustos 1992

¹⁶Fethi AHMET GEL, "Yeni Yüzyılda Azerbaycan'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Türkiye İle İlişkileri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.14.)

¹⁷ALİYEV, a.g.e., s.54.

tarihinde iki önemli kanun yürürlüğe girmiştir. Bunlar “Merkez Bankası Hakkında Kanun” ile “Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında Kanun”dur. Bu kanunlara ilave olarak Azerbaycan Parlamentosu bir yetki kanunu daha Kabul etmiştir. Bu yetki kanunu ile Merkez Bankası acilen aşağıdaki düzenlemeleri yaparak parlamentoya sunması öngörülmüştür:¹⁸

- Kendi organizasyonu ile ilgili düzenlemelerin tamamlanması;
- 1992 ve sonraki dönemlerle ilgili para politikalarının hazırlanması;
- Bakanlar Kurulu ile beraber yatırımlar, emeklilik fonları, kiralama ve diğer finansal kuruluşlarla ilgili düzenlemelerin hazırlanması.

Özellikle bağımsızlığın ilk yıllarında bankaların kuruluş sermayesinin düşük tutulması sebebiyle bankaların sayısında bir patlama meydana gelmiş, ancak daha sonra yaşanan banker faciasının ardından Merkez Bankası kuruluş sermayesi miktarını kademeli bir artış trendine oturturken, bankaların sayısında da kademeli bir düşüş gözlemlenmiştir.

1 Ocak 2000 itibarıyla banka sistemini sağlamlaştırma politikası doğrultusunda bankaların asgari sermayeleri, 2 milyon \$’a ve yeni kurulacak bankaların ise 5 milyon \$’a çıkarılmıştır. Bu limite çıkamayan bankaların lisansları iptal edilmekte ve özel bankaların sayısı azalmaktadır. Asgari sermaye uygulaması neticesinde 1995 yılında 200’ün üzerinde banka mevcutken bankaların sayısı 2/3 oranında azalmıştır.¹⁹

Azerbaycan’da kurulu Türk bankalarının yanısıra bazı yabancı bankaların şubeleri de ülkede faaliyet göstermeye başlamışlardır. Ayrıca yerel ve yabancı bankalar kurmuş oldukları "muhabir" bankailişikleri ile dünyanın birçok ülkesine yönelik parasal işlemleri yürütmektedirler. Özellikle ekonomide büyük ağırlığı olan yerel devlet bankaları özelleştirmek kapsamına alınmış ve özelleştirme işlemleri devam etmiştir.

Azerbaycan kendi bankacılık sistemini oluşturma konusunda ilerlemek kaydetmiş olmasına rağmen, devlet bankalarında da yeniden yapılanmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Sektörde gereğinden fazla ticari banka bulunmuştur ve

¹⁸ MİKAYILOV, a.g.e., s.20.

¹⁹ Sinan OĞAN, *Azerbaycanın Tanımlanamayan Ekonomisi ve Türkiye ile Ekonomik İlişkileri*, Avrasya Dosyası, 2000, s.67.

genellikle, tek şubeli yapısal özelliğe sahip bu bankalar, yetersiz sermaye yapıları ile dikkat çekmişlerdir.²⁰

1 Ekim 1997 yılında yapılan yeni düzenlemelerle yeni kurulan bankalar için nizamname sermayesinin yeterliliği 1 milyon 250 bin dolara, faaliyet gösteren bankalar için ise 800 bin dolara yükseltilmiştir. Bu düzenlemenin ardından, küçük bankalar kapanmaya başlamıştır.

01.01.2000’de banka sistemini güçlendirme doğrultusunda bankaların asgari sermayeleri 2 milyon dolara ve yeni kurulacak bankalar için 5 milyon dolara çıkarılmıştır. Temmuz 2002’de ise faaliyette bulunan bankaların kuruluş sermayesi 2.5milyon dolara yükseltilmiştir. Temmuz 2003’de ise nizamname sermayesi 2.5 milyondolardan 3 milyon dolara yükseltilmiştir. Bu nedenle bazı ticari bankaların birleşmesi, bazısının da faaliyetine son vermesi sonucunda, banka sayısı düşmeye başlamıştır.

Merkez bankası normatif taleplerine uygun olarak 1 Temmuz 2007 tarihinden itibaren bankaların sermaye tutarını yasalara göre 10 Milyon Manat olarak tespit edilmiştir. “Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Anayasasına İlaveler ve Değişiklikler Edilmesi Hakkında” 18 Mart 2009 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Referandum Aktının yürürlüğe girmesi ile “Azerbaycan Cumhuriyetinin Milli Bankası” “Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası” olarak adlandırılmıştır.²¹

1.2.AZERBAYCAN BANKACILIK SİSTEMİNİN YAPISI

1991’de bağımsızlığını kazanan Azerbaycan merkezi planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişi kendisine hedef seçmiş ve bu alanda çalışmalar başlamıştır. Ekonomik geçiş sürecini komünist sistemden kalma mevzuatı gerçekleştirmek mümkün olmadığı için yeni yasal düzenlemelerin yapılmasına hız verilmiştir.

Serbest piyasa ekonomisine geçme yolundaki en önemli adımlardan birisini oluşturan bankacılık ve merkez bankacılığı konusundaki düzenlemeler

²⁰OĞAN, a.g.e., s.68.

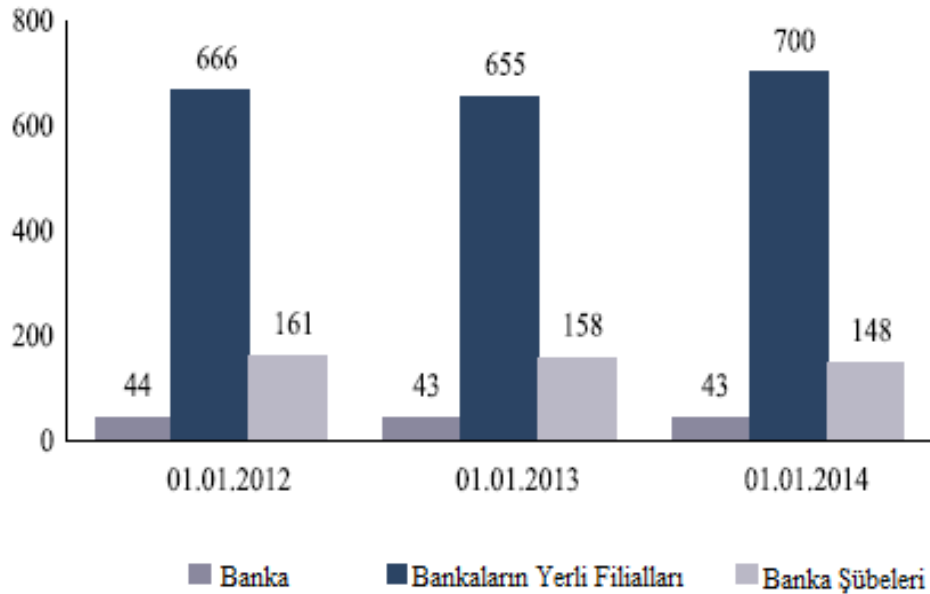
²¹Shahriyar MUKHTAROV, “Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Camels Performans Analizi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 2012, s.9.

degeciktirilmeden yürürlüğe koyulmuştur. Böylece birinci kesimde merkez bankası, ikinci kesimde ise ticari bankalar olmakla beraber iki kesimli banka sistemi oluşmuştur.

Yeni oluşan Azerbaycan bankacılık sisteminin yapısı Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası(ACMB),Bankalararasıds Döviz Piyasası, Devlet ve Özel bankalardan oluşmaktadır.²²

2013 yılı da dahil olmakla bank sisteminin gelişmesi sahasında yapılan çalışmalar sonucunda bankaların yabancı sermayeleri çekmesi devam etmiştir.2014 yılı itibariyle ülkede 22 yabancı sermayeli banka olmakla toplam 43 banka faaliyet göstermektedir.

Geçen yilyeni filial ve şubelerin açılmasına devam edilmiş ve geçen yıl 50 yeni bölge merkezi açılmış toplam banka bölge merkezi sayısı 700'e ulaşmıştır. Yeni 18 şube açılmış ve banka şubelerinin sayısı 148'e ulaşmıştır.²³

Grafik 1. Bankaların Yapısal Ağı, Sayıyla

Kaynak: ACMB, Yıllık Rapor 2013, s.26.

²² MUKHTAROV, a.g.e., s.10

²³ Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası, “ Yıllık Rapor 2013”, <http://www.nba.az/>,s.26.

1.2.1 Azərbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası

Azərbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra 11 Şubat 1992 tarixli Azərbaycan Cumhuriyyətinin Cumhurbaşkanı'nın onayladığı qərarla Mərkəz Bankası qurulmuşdur. 7 Ağustos 1992 tarixli "Azərbaycan'da bankalar və banka fəaliyyəti haqqında" qanun ilə birlikdə "Azərbaycan Cumhuriyyəti Mərkəz Bankası haqqında" qanun da qəbul edilmişdir.²⁴

Azərbaycan Cumhuriyyəti Anayasa'sının 19.cü maddəsinin 2.ci hissəsinə uyğun olaraq, Mərkəz Bankası dövlətin müstəsna mülkiyyətindədir. Mərkəz Bankasının mərkəzi Bakı şəhərindədir. Temel amacı fiyat istikrarının sağlanması, banka və ödəmə sistemlərinin sabitliyi və inkişafının təmin etməkdir.²⁵

Azərbaycan Mərkəz Bankası'nın sorumlu olduğu temel vəzifələri aşağıdakı kimi sıralana bilər:²⁶

- Milli paranın iç və dış dəyərini qorumaq amacıyla gərəkli önlemlər almaq,
- Milli paranın həcm və dövşümünü düzənləmək,
- Bankalara kredit vermə işləmlərini, qanunda bəlrtilən əsas və sınırlar çərçəvəsində yürütmək,
- Para arzını və ekonominin likiditesini düzənləmək amacıyla açıq piyasa işləmlərini yapmaq,
- Məvduat türləri ilə vade sūrelerini və bunların yürürlük zamanlarını bəlriləmək,
- Milli para ilə altın və yabanc paralar arasındakı pariteyi saptamaq,
- Altın və döviz rezervlərini, yasalar çərçəvəsində, ülkenin ekonomik çıxarlarına uyğun şəkildə yōnetmək.

²⁴ Azərbaycan Cumhuriyyəti Mərkəz Bankası Tarihi, <http://www.nba.az/pages/about-us/history/>, (16.07.2014), s.4.

²⁵ Azərbaycan Cumhuriyyəti Mərkəz Bankası Haqqında Qanun, 4.maddə

²⁶ Azərbaycan Cumhuriyyəti Mərkəz Bankası Haqqında Qanun, 5.maddə

Tablo 1: ACMB Analitik Bilançosu

AKTİFLER	31.12.2013 (milyon\$)	31.12.2012 (milyon \$)
Para ve Eşdeğerleri	10.746	7.456
İMF ile hesablaşmalar	238	237
Ticari Menkul Kıymetler	2.474	4.387
Türev Ürünler	470	96
Yatırım Amaçlı Menkul Kıy.	1.411	201
Bankalara Verilmiş Krediler	4.306	4.335
Devletin Borç Yükümlülükleri	294	288
Toprak,Binalar ve Qayri-nakdi aktifler	92	92
Diğer Aktifler	80	56
TOPLAM AKTİFLER	20.111	17148
PASİFLER		
Kullanımda olan banknotlar ve sikke	14.144	12.534
Devlet Kurumları karşısında yükümlülükler	3.914	3.010
Kredi Kurumları karşısında yükümlülükler	962	1.114
Diğer Kurumlar karşısında yükümlülükler	14	18
Töreme Maliye aletleri	2	1
Borçlu Menkul Kıymetler	25	152
İMF'e karşı yükümlülükler	244	253
Uluslararası maliye kurumlarına yüküm.	4	5
Diğer Yükümlülükler	14	6
Ödenmiş Sermaye	13	13
Sermaye Rezervleri	267	267
Dağıtılmamış Kar	39	(319)
TOPLAM PASİFLER	20.111	20.111

AKTİFLER	31.12.2015 (milyon\$)	31.12.2014 (milyon \$)
Para ve Eşdeğerleri	14.536	12.740
İMF ile hesaplaşmalar	280	271
Ticari Menkul Kıymetler	3.730	3.224
Türev Ürünler	538	510
Yatırım Amaçlı Menkul Kıy.	1.620	1.580
Bankalara Verilmiş Krediler	5.568	5.239
Devletin Borç Yükümlülükleri	278	270
Toprak,Binalar ve Qayri-nakdi aktifler	98	95
Diğer Aktifler	71	68
TOPLAM AKTİFLER	26.719	23.997
PASİFLER		
Kullanımda olan banknotlar ve sikke	18.530	16.530
Devlet Kurumları karşısında yükümlülükler	5.340	4.110
Kredi Kurumları karşısında yükümlülükler	820	860
Diğer Kurumlar karşısında yükümlülükler	9	12
Töreme Maliye aletleri	4	3
Borçlu Menkul Kıymetler	32	27
İMF'e karşı yükümlülükler	230	235
Uluslararası maliye kurumlarına yüküm.	2	3
Diğer Yükümlülükler	14	6
Ödenmiş Sermaye	12	12
Sermaye Rezervleri	269	268
Dağıtılmamış Kar	319	319
TOPLAM PASİFLER	25.581	22.385

Kaynak: ACMB, Yıllık Rapor 2016, s.57.

Tablo 2: ACMB Gelir Tablosu

	31.12.2013 (milyon\$)	31.12.2012 (milyon \$)
Faiz Gelirleri	211	142
Faiz Giderleri	(1)	(3)
Toplam Faiz Gelirleri	210	139
Hak ve Komisyon Gelirleri	11	5
Hak ve Komisyon Giderleri	(1)	(1)
Toplam Hak ve Komis.Gelirleri	10	4
Ticari menkul kıymetlerin yeniden fiyatlandırılması gelirleri	(13)	8
Ticari menkul kıymetlerin yeniden fiyatlandırılması gelirleri	(8)	(9)
Döviz durumunun yeniden fiyatlandırılması gelirleri	176	98
Döviz işlemleri gelirleri	9	1
Diğer işlemler gelirleri	16	5
TOPLAM FAALİYET GELİRLERİ	400	246
Yeniden Değerleme Giderleri	28	(19)
Diğer faaliyet giderleri	(72)	(58)
TOPLAM KAR/ZARAR	356	169

Kaynak: ACMB, Yıllık Rapor 2013, s.51.

1.2.2 Devlet Bankaları

Azerbaycan’da devlet bankaları 1988 yılında kurulmaya başlamıştır. O dönemde SSCB’de kurulan Agroprombank, Promstroybank, Sberbank, Vneshekonombank ve Zhilstroybank gibi devlet bankaları Azerbaycan’da şubelerini açarak Azerbaycan da faaliyet göstermeye başlamışlardır. Bunlardan konut yapımını Zhilstroybank şubesi üstlenmiş, 1990 yılında ise ülkede faaliyetlerine son verilmiştir, diğerleri ise bağımsızlıktan sonra Azerbaycan Cumhuriyeti’nin devlet bankaları olarak faaliyetlerine devam etmişlerdir.

2000 yılında ise Afroprombank, Promstroybank ve Sberbank birleşerek Birleşik Universal Bank (BUS Bank) kurmuştur ve 29 Ocak 2005 tarihinde ismini de “Kapital Bank” olarak değiştirmiştir. Bu banka 2008 yılının ocak ayında özelleştirilmiştir. Şimdiki zamanda “Azerbaycan Uluslararası Bankası”, tek devlet bankası olarak faaliyetlerine devam etmektedir.²⁷

1.2.2.1 Azerbaycan Uluslararası Bankası

SSCB Vneshekonombank’ın kolu olarak faaliyet gösteren Azerbaycan Uluslararası Bankası(Azerbaycan Beynâlhalk Bankası) bu bankadan ayrılarak bağımsız aynı Kapital Bank gibi bir devlet bankası olmuştur. 10 Ocak 1992 de kurulmuştur. Bankanın başlıca amaçları ; Devletin döviz işlemlerini idare etmek, para değişim, dış ticareti geliştirmek ve güçlendirmek, döviz kurunun istikrarını korumak ve devletin dış işlemlerini yürütmek gibi görevleri bulunan banka ülke dışında değerlendirilebilen hesaplar yani mevduat hesapları açabilmektedir.

Kuruluşunun ilk yıllarında yatırımı ve mevduat kabul etmesi ile kredi vermesi yasaklanmış, sonradan ise devlet kurum ve kuruluşlarına döviz kredileri verme yetkisini kendisine atamıştır. Kuruluşunun ilk yıllarında devletin döviz rezervlerinin korumasını ve değerlendirmesini de bu banka yapmıştır.²⁸

2013 yılı sonları Azerbaycan Beynâlhalk Banka’sı aktifleri 9.847 milyon dolardır ve yıl sonu toplam karı ise 96 milyon dolar olmuştur. Sermayesinin %50,20’si Azerbaycan Maliye Bakanlığı’na devlete , diğer payları ise özel kuruluşlara ve bireylere

²⁷ Muhammet AKDİŞ, “Azerbaycan’da Bankacılık ve Mali Kurumlar”, Türk Dünyası Araştırmalar

²⁸ MUKHTAROV, a.g.e., s.13.

aittir. Bankanın yıl sonu itibariyle 35 bölge merkezi ve 42 kolu (şubesi) bulunmaktadır. Yurt dışında ise açılan şubeler Rusya ve Gürcüstan'da iştirakleri, Londra, Frankfurt, Lüksemburg, New York ve Dubai'de temsilcilikleri bulunmaktadır.

2013 yıl sonu itibariyle bankanın ticari müşteri sayısı 13.807, bireysel müşteri sayısı ise 861.732 geçmiştir. İşçilerin sayısı 1.354, ATM'lerin sayısı 690 ve pos makinaların sayısı ise 4.951'i geçmiştir. Uluslararası Banka sadece Azerbaycan'ın değil, bütün Kafkaslarda en büyük bankaydı.²⁹

1.2.3 Özel Bankaları

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde 1992 yılında önce Banka ve Bankacılık gibi terimleri hakkında yasal düzenlemelerde bulunup daha sonra özel bankacılık sektörü için yapırımlarda bulundu.

Azerbaycan Merkez Bankası'nın özel ticar bankalara ilk yıllarda açtığı düşük faizli krediler nedeniyle sermaye yeterliliği olmayan bankaların bile hızla gelişmesine ve sayılarının artmasına neden olmuş ve 1994 yılında bu bankaların sayısı 210'u bulmuştur. 1995'te Azerbaycan Merkez Bankası, bankaların faaliyetleri ve denetimi konusunda bazı güncellemeler yapılmıştır. 1996 yılı itibariyle ticari ve özel bankalara sunulan düşük faizli krediler tamamiyle durdurulmuş ve askıya alınmıştır.

Serbest piyasa iktisadında bankaların yapması gereken tüm fonksiyonlar Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bankacılık yasasında dikkate alınmıştır ve faaliyette bulunan ticari bankalar aşağıdaki işlemleri yapmalıdır.³⁰

- Yatırım toplamak ve kredi vermek,
- Muhabir bankalara kasa hizmeti yapmak,
- Mudi bankalara kasa hizmeti vermek,
- Menkul kıymetlerin ve senetlerin alım ve satımı,
- Güvence mektuplarının verilmesi,
- Döviz, kıymetli metal ve eşyaların alım ve satımı,
- Devlet bütçesinin kasası gibi eylemlerde bulunmak,
- Tavassut ve yol gösterme hizmeti yapmak vs.

²⁹ Azerbaycan Uluslararası Bankası, "2013 yıl sonu Deloitte Denetim Raporu", 31 Mart 2014, <http://www.ibar.az/index.php?in=Section&run=show&id=113>, (17.07.2014), s.4.

³⁰ MİKAYILOV, a.g.e., s.33.

Özel ticari bankalar ACMB'nin denetimine tabi olmaktadır.Özellikle de 1995'ten sonra bu denetiminde ve gözetiminde arttığı net bir şekilde ortadadır.Son yıllarda bu bankaların en az seviyede sermaye miktarının kademeli olarak artırılmasını sonuç olarak gösterilebilir.

1.2.3.1 Yabancı Sermayeli Bankalar

Azerbaycan'da yabancı sermaye veya yabancı sermayenin teşfiki ile kurulan 22 banka faaliyette bulunmaktadır. 2013 yıl sonu itibariyle Azerbaycan Türklerinin sahip olmadığı bankaların payı 175mln.dolar (%42) yükselerek600 mln. dolara çıkmıştır.³¹

Yabancı bankalar, hem %100 yabancı sermaye ile hem de ortak olarak hisse hisse faaliyet gösterebilirler. Ama işlemekte olan kanuna göre hem Azerbaycan'da banka acmak isteyenlerin hem de hal-hazırda eylemde bulunan yabancı bankaların sermayesi, tüm bankaların sermayesinin %30'unu geçemez. Yerli bankaların sermaye yeterliliği az olduğu için yabancı bankalar da sektöre düşük sermaye ile girmek zorunda kalmaktadırlar. Yürürlükteki yasalara göre banka bir kişiye sermayesinin %25'den fazla kredi veremez ve topladığı yatırımın sermayesinin %200'ünü aşamaz. Yabancı bankaların sermayesinin az olması ve yukarıda belirtilen hususlar bu bankaların faaliyetlerini kısıtlamaktadır.³²

1.2.3.2 Türk Sermayeli Bankalar

Türkiye, Azerbaycan'ın bağımsızlığına sahip olduğu ilk günden itibaren Azerbaycan'ın dünya ile birleşmesine ve bütünleşmesine yardımcı olmayı amaçlamıştır. Siyasi, ekonomik ve diğer konularda ilişkilerin geliştirilmesine büyük önem verdi. Serbest piyasa ekonomisi modelini sahip çıkmıştır. Azerbaycan ile bu konuda sahip olduğu tüm tecrübesini aktarmaya ve paylaşmaya çaba gösterdi. İktisadi ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi konusunda pek çok ikili anlaşmalar imzalandı. Azerbaycan'da Türkiye sermayeli bankalar olarak Yapı Kredi Azerbaycan ve Azer-Türk Bankası faaliyet göstermektedirler.

³¹ ACMB, "Yıllık Rapor 2013", s.26.

³²ALİYEV, a.g.e., s.71.

1.2.3.1.1.1 Yapı Kredi Azerbaycan

Koç Bank Azerbaycan Bankası Merkez bankasının taleplerine uygun olarak 5 milyon dolar sermaye ile 21 ekim 1998’de faaliyet izni için Merkez Bankasına başvuruda bulunmuştur.2005 yılında Yapı Kredi bankasının Koç Grubunun bünyesine geçmesiyle, 2007 yılından itibaren faaliyetlerini Yapı Kredi Azerbaycan adı ile devam ettirmektedir.

2014 ocak ayı itibariyle bankanın 2 bölge merkezi ve 13 şubesi bulunmaktadır. 26 ATM ve 2000’den fazla POS makinası kullanımdadır.Bankanın toplam çalışan sayısı 400 kişiyi aşmıştır. 2013 sonu itibariyle banka aktiflerini 400 milyon dolar ve mevduatlarını 190 milyon dolara kadar artırmıştır.³³

1.2.3.1.1.2 Azer-Türk Bankası

25.05.1995 tarihinde T.C.Ziraat Bankası ve Aqrar Kredi Kurumu (Azerbaycan eski sanayi bankası) ortaklığıyla kurulmuş ve aynı yıl faaliyete başlamıştır.Bankanın son ortaklık durumu T.C.Ziraat Bankası A.Ş. (% 46,00), Aqrarkredit Sehmdar Kredi Kurumu (%46,00), Ziraat Bank İnternational AG (4,00 %) ve Turanbank ASC-dir (4,00 %) paylara sahiptirler.

Bankanın 2013 yıl sonu aktifleri 120 milyon dolar,toplam mevduatlar ise 46 milyon doları aşmış durumdadır. Bankanın 2013 yıl sonu vergi sonrası net karı 3 milyon doları geçmiştir.Banka 4 şube ve 8 ATM ile müşterilere hizmet vermektedir.³⁴

1.3.AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUMU VE GELİŞİMİ

1.3.1 Aktifler

2013 yılı bankaların iktisadi artımı devam etmiş ve banka aktiflerinde pozitif değişiklikler yaşanmıştır.Bankacılık sektörünün aktifleri 4.941 milyon dolar (%23.3) artarak toplamda 26.134 milyon doları aşmıştır.³⁵

³³Yapı Kredi Azerbaycan, “ 2013 yıl sonu ERNST&YOUNG denetim raporu”, 30 Nisan 2014,http://www.yapikredi.com.az/Files/Annual_Audit_Report_2013_AZE.PDF , (19.07.2014), s.3.

³⁴Azer-Türk Bankası, “2013 yıl sonu RSM denetim raporu”, 10 Nisan 2014, <http://www.azerturkbank.biz/domains/atb/assets/files/azeaze.pdf>, (19.07.2014), s.3.

³⁵ACMB, a.g.e.,s.28.

Tablo 3: Azerbaycan Bankacılık Sektörü Yıllara Göre Aktiflerin Gelişimi

	2006 (mln\$)	2007 (mln\$)	2008 (mln\$)	2009 (mln\$)	2010 (mln\$)	2011 (mln\$)	2012 (mln\$)	2013 (mln\$)	2014 (mln\$)	2015 (mln\$)
Nakit Değerler	275	365	589	597	687	891	897	1.035	1.347	1.896
Muhabir Hesaplar	932	888	1.229	1.082	1.467	1.712	1.851	1.511	1.930	2.102
Ticari Krediler	193	367	530	769	747	726	892	1.158	1.374	1.801
Bireysel Krediler	2.728	5.632	8.738	10.208	10.676	11.546	13.693	18.173	24.121	29.103
Yatırımlar	294	605	1.019	1.071	1.557	1.846	2.051	2.103	2.190	2.280
Diğer Aktifler	415	760	1.057	1.224	1.705	1.553	1.803	2.147	2.492	2.996
Toplam Aktifler	4.843	8.621	13.170	14.995	16.847	18.280	21.192	26.134	33.904	40.178

Kaynak: ACMB, Yıllara Göre Statistlik Rapor lar, <http://www.nba.az/pages/publications-researches/statistic-bulletin/> ,(20.07.2014), s.52.

1.3.1.1 Krediler

2013 yıl içinde banka kredileri 4.075 milyon dolar (%23,3) artarak toplamda 19.771 milyon doları aşmıştır. Toplam kredilerdeki artış sektörel bakımdan en yüksek artış inşaat ve emlak sektöründe (%86), ulaşım ve iletişim sektöründe (17,9), sanayi ve üretim sektöründe (%16,9), ve tarıma verilen kredilerde (%34,2) artım

yaşanmıştır.İpotek kredileri ise %26,6 artarak toplamda 1.141 milyon dolara ulaşmıştır.³⁶

Tablo 4: Kredilerin Sektörel Dağılımı

	01.01.2013		01.01.2014		01.01.2015	
	Milyon \$	%	Milyon \$	%	Milyon \$	%
Ticaret ve Hizmet	3.396	21.6	2.846	14.4	3.498	13.2
Ev Elektroniği	5.533	35.3	7.968	40.3	8.562	41.6
Tarım ve İşleme	700	4.5	939	4.8	1.340	5.2
İnşaat ve Emlak	1.628	10.4	3.028	15.3	3.858	18.1
Sanayi ve Üretim	1.662	10.6	1.944	9.8	22.240	10.2
Ulaşım ve İletişim	550	3.5	649	3.3	718	2.4
Diğer	2.223	14.1	2.397	12.1	2.520	9.3
TOPLAM	15.692	100	19.771	100	42.736	100

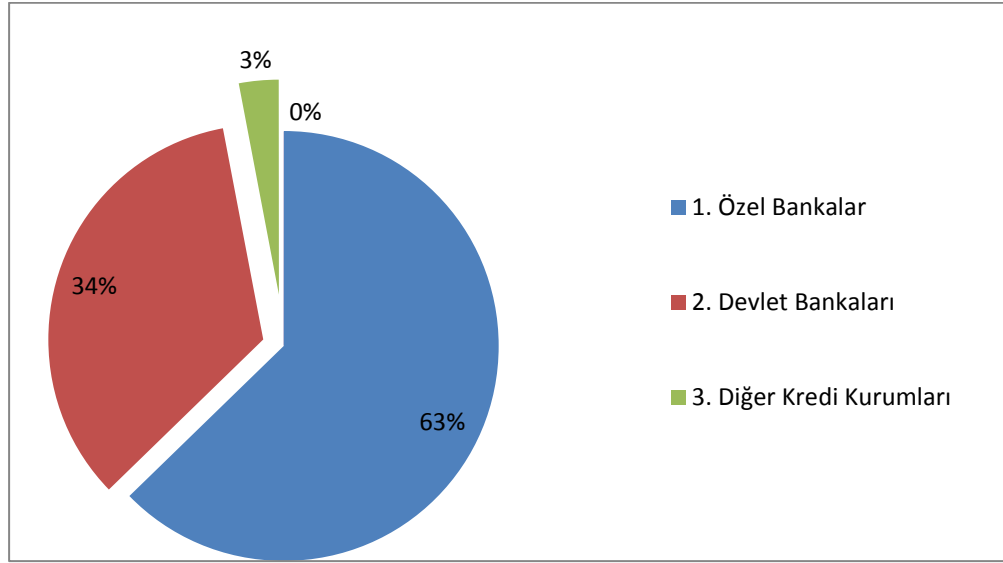
Kaynak: ACMB, “Yıllık Rapor 2016” , s.30.

³⁶ ACMB, a.g.e.,s.29.

Tablo 5: Kredi Faiz Oranları (%)

	01.01.2013		01.01.2014	
	MANAT(AZN) %	DOLAR(\$) %	MANAT(AZN) %	DOLAR(\$) %
Ortalama faiz oranı	15.20	15.80	14.13	14.39
1 aya kadar	18.79	16.49	10.66	16.69
1 – 3 ay	16.26	17.43	15.29	13.94
3 - 6 ay	15.75	15.85	14.55	12.11
6 – 9 ay	14.36	13.40	14.40	13.45
9 – 12 ay	18.88	18.66	17.82	16.38
1 – 3 yıl	16.56	19.43	15.45	16.79
3 – 5 yıl	12.23	12.92	12.37	13.67
5 – 10 yıl	8.67	10.73	9.10	10.37
10 yıldan fazla	7.93	6.81	8.38	7.01

Kaynak: ACMB, Statistik Bülten 2014,s.38.

Grafik 2. Kredilerin Kurulara Göre Dağılımı (01.01.2014)

Kaynak: ACMB, Statistik Bülten 2014, s.68.

1.3.2 Pasifler

2013 yılında bankacılık sektörünün kaynakları özellikle iç pazarın sayesinde artmıştır. Bankaların toplam yükümlülükleri 3.873 milyon dolar artarak (%21.6) 21.789 milyon dolara çatmıştır. Pasif toplamı 26 milyar doları geçmiştir. Bankaların kaynaklarının oluşmasında tüzel ve gerçek kişilerin katılımları yüksek olmuştur.³⁷

Tablo 6: Azerbaycan Bankacılık Sektörü Yıllara Göre Pasiflerin Yapısı

³⁷ ACMB, a.g.e., s.27.

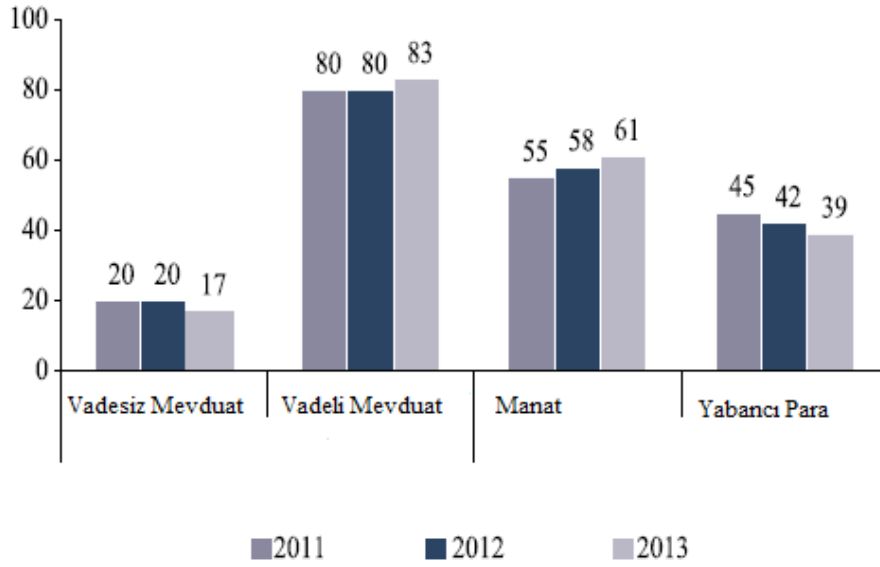
	2006 (mln\$)	2007 (mln\$)	2008 (mln\$)	2009 (mln\$)	2010 (mln\$)	2011 (mln\$)	2012 (mln\$)	2013 (mln\$)	2014 (mln\$)	2015 (mln\$)
Toplam Mevduatlar	2.862	4.406	5.198	5.503	7.239	8.555	9.836	11.383	13.200	11.510
Maliyeden alınmış kredi ve mevduatlar	1.045	2.204	4.185	5.739	5.602	5.579	6.630	8.732	9.720	1.518
Diğer Yükümlülükler	262	1.004	1.600	1.138	1.093	1.033	1.400	1.673	1.890	2.252
Sermaye	773	1.407	2.184	2.570	2.908	3.111	3.275	4.343	5.460	6.210
Toplam Pasifler	4.843	8.621	13.170	14.995	16.847	18.280	21.192	26.134	30.270	21.490

Kaynak: ACMB, Yıllara Göre Statistik Rapor lar, <http://www.nba.az/pages/publications-researches/statistic-bulletin/> ,(23.07.2015), s.42.

1.3.2.1 Mevduatlar

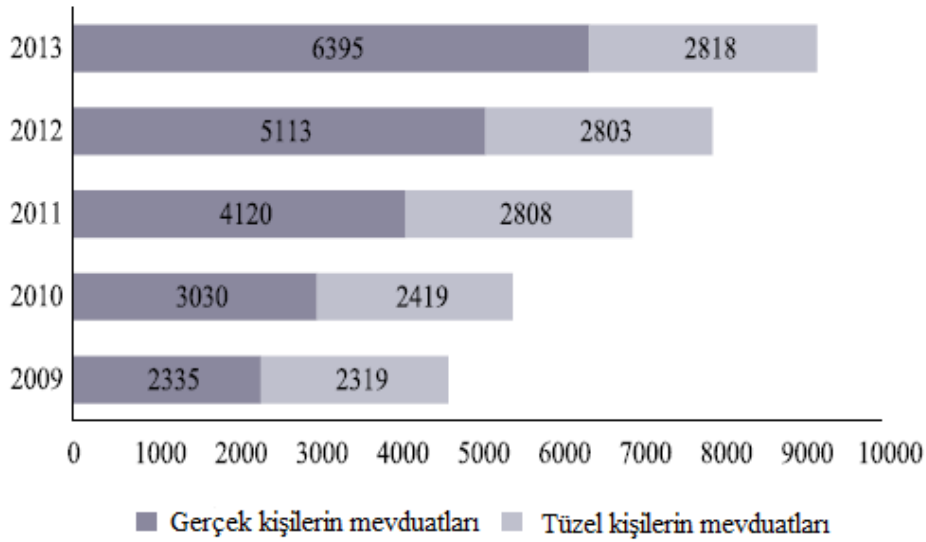
Yıl içinde bankaların mevduatları %16,6 artarak 12 milyar dolara kadar artmıştır. Mevduatların toplam yükümlülükler içerisinde payı %73,4, aktifler içerisinde payı ise %61,2 olmuştur. Bu artım bireysel mevduatların artmasından kaynaklanmıştır. Bireysel hanehalkının mevduatları %25.1 artarak 8.198 milyon doları geçmiş ve yükümlülükler içerisindeki payları %38'lere dayanmıştır.³⁸

³⁸ ACMB, "Yıllık Rapor 2013", s.28.

Grafik 3. Mevduatların Yapısı,(%)

Kaynak: ACMB, “Yıllık rapor 2013”,s.28.

Grafik 4. Mevduatların Yapısı,(mln.manat)

Kaynak: ACMB, “Yıllık rapor 2013”,s.27.

Tablo 6: Mevduat Faiz Oranları (%)

	01.01.2013		01.01.2014	
	MANAT(AZN) %	DOLAR(\$) %	MANAT(AZN) %	DOLAR(\$) %
Ortalama faiz oranı	9.99	10.18	9.42	9.66
1 aya kadar	8.36	11	8.74	9.21
1 – 3 ay	6.32	4.63	5.85	5.54
3 - 6 ay	7.80	4.40	6.36	6.73
6 – 9 ay	8.06	4.67	5.67	4.46
9 – 12 ay	10.06	9.55	9.70	9.04
1 – 5 yıl	10.60	11.59	12.98	11.42
5 yıldan fazla	14.67	17.28	14.13	14.39

Kaynak: ACMB, Statistik Bülten 2013,s.37.

1.3.2.2 Sermaye

Cari hesap yılında bankacılık sektörünün sermayesi güçlenmeye devam etmiş ve sistemin sermaye göstercileri makbul seviyede olmuştur. 2013 yılında bankaların sermayesi %32.7 artarak 4.343 milyon dolara çatmıştır. 1.dereceli sermaye yıl içinde %33.2 artarak toplam sermaye içinde payı %80'lere yükselmiştir.

Bankacılık Sektörünün sermaye yeterliliği %18.1 gerçekleşmiş, yasal sınır(%8) ve hedef rasyonun(%12) üzerinde kalmıştır.³⁹

³⁹ ACMB, Yıllık Rapor 2013, s.30.

Tablo 7: Sermaye Miktarına Göre Bankaların Sayısı

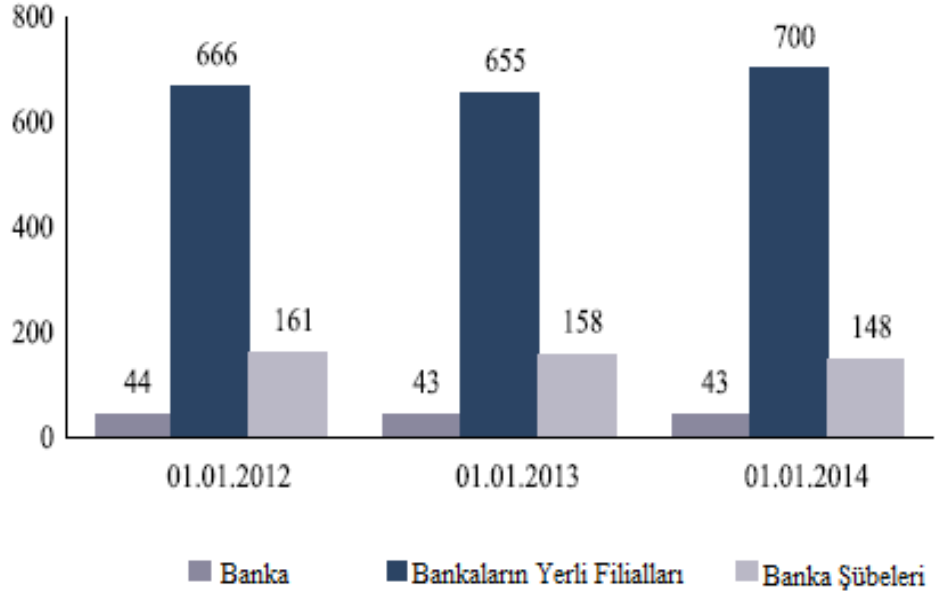
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
4.5 - 6.5 milyon dolar	3	1	1	0	1	1	1	2	3	3
6.5-12.5 milyon dolar	29	5	2	3	2	1	1	0	1	1
12.5 mln \$ ve üstü	11	39	43	42	42	42	41	41	42	44

Kaynak: ACMB, Statistik Bülten 2016, s.54.

1.3.3 Şube ve Personel

Geçen yıl yeni filial (bölgesel merkezi) ve şubelerin açılmasına devam edilmiş ve geçen yıl 50 yeni bölge merkezi açılmış toplam banka bölge merkezi sayısı 700'e ulaşmıştır. Yeni 18 şube açılmış ve banka şubelerinin sayısı 148'e ulaşmıştır. Bankacılık sektöründe çalışanların sayısı 20.000 geçmiştir.⁴⁰

⁴⁰ ACMB, a.g.e., s.26.

Grafik 1. Bankaların Yapısal Ağı, Sayıyla

Kaynak: ACMB, Yıllık Rapor 2013, s.26.

1.3.4 ATMvePOS Makinaları

2013 yılında ülkede POS cihazlarının sayısı 33.285 adete çatmıştır.Yıl içinde özellikle ilçelerde POS cihazları sayısında artış yaşanmıştır.Bankamatik sayısında %7.2’artışla 2.422 adete çatmıştır.⁴¹

⁴¹ACMB, a.g.e., s.37

Tablo 8: ATM ve POS Makinaları Yıllara Göre Gelişimi (adet)

ATM				POS		
Yıl	TOPLAM	Bakü	Diğer iller	TOPLAM	Bakü	Diğer iller
2006	1080	655	425	2070	1719	351
2007	1317	820	497	5309	4871	438
2008	1515	867	648	8124	7397	727
2009	1694	959	735	8657	7871	786
2010	1892	1053	839	7872	7069	803
2011	2132	1179	953	13220	12153	1067
2012	2260	1263	997	38860	33333	3149
2013	2422	1366	1056	33285	28940	4345
2014	2676	1502	1174	38197	32527	5670
2015	2984	1781	1203	47517	35795	11720

Kaynak: ACMB, Statistlik Bülten 2016, s.62.

2013 yılı içinde ATM ve POS cihazlarından işlem sayıları artmış ve bir ATM başına düşen kişi sayısı 3900 kişi, ve sırasıyla bir ATM başına düşen ortalama aylık işlem ve para hacmi olarak, 2602 işlem sayısı ve 506.196 doları aşmıştır.

Bir POS cihazına düşen kişi, işlem sayısı ve para hacmi olarak sırasıyla 300 kişi, 43 işlem ve 4550 dolardır.

Tablo 9: ATM ve POS Makinaları Yıllara Göre İşlem Sayısı

Bir ATM Başına				Bir POS Başına		
	Kişi Sayısı	Aylık Ortalama İşlem Sayısı	Aylık Ortalama Para Hacmi(\$)	Kişi Sayısı	Aylık Ortalama İşlem Sayısı	Aylık Ortalama Para Hacmi (\$)
2010	4800	2602	443.192	1100	15	6642
2011	4300	2144	414.783	700	16	4034
2012	4100	2126	455.844	200	16	2567
2013	3900	2167	506.196	300	43	4550

Kaynak: ACMB, Statistik Bülten 2013, s.63.

1.3.5 Debit ve Kredi kartlar

Yıl içinde kart sahiplerinin sayısı 5 milyon kişiyi geçmiştir.Ödeme kartlarının sayısı 5,7 milyona çıkmış ve kredi kartları sayısı ise 950 bine yaklaşmıştır.

Tablo 9: Debit ve Kredi Kartları (bin adet)

Yıl	Toplam Ödeme kartları	Debit Kartlar			Kredi Kartları
		Sosyal Kartlar	Maaş Kartları	Diğer	
2010	4231	2427	1260	410	134
2011	4580	2522	1330	547	181
2012	5008	2560	1361	679	408
2013	5673	2505	1437	788	942

Kaynak: ACMB,Yıllık Statistik Bülten 2013, s.60.

Son yıllarda debit ve kredi kartlarıyla yapılan işlemlerde hızlı artışlar yaşanmış ve 2013 sonu olarak debit kartlarla yapılan işlemler altı milyona çatmış ve para hacmi bir milyar doları aşmıştır.Kredi kartlarında da işlem sayıları artarak bir milyonu geçmiş ve işlemlerin para hacmi üç yüz milyon dolara yaklaşmıştır.

Tablo 10: Debit ve Kredi Kartları Yıllara Göre İşlem Sayısı ve Para Hacmi

Debit Kartlar			Kredi kartlar			
Yıl	İşlem Sayısı (bin)	Para Hacmi (milyon \$)	İşlem Sayısı (bin)	Para Hacmi (milyon \$)	TOPLAM	
2010	5013	861	227	106	5.240	967
2011	4791	893	277	94	5.068	987
2012	5274	1057	480	129	5.754	1186
2013	5816	1212	1380	260	7.196	1472

Kaynak: ACMB,Yıllık Statistik Bülten 2013, s.61.

Tablo 11: Banka Müşteri ve Hesaplarının Sayısı ve Türleri

Banka Müşterilerinin sayısı			Müşteri Hesaplarının Sayısı		
Yıl	Gerçek Kişi	Tüzel Kişi	Vadeli Hesaplar	Vadesiz Hesaplar	
				Gerçek Kişi	Tüzel Kişi
2009	1870679	70388	200637	1979434	82700
2010	2494325	94632	277293	2772884	123699
2011	2831807	84871	346574	3604632	125919
2012	3609503	93329	428871	5313983	157034
2013	5175865	99667	540165	8269663	190014

Kaynak: ACMB, Yıllık Statistik Bülten 2013, s.64.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA'DA VE AZERBAYCAN'DA ÖDEME SİSTEMLERİ

2.1 ÖDEME SİSTEMLERİNE İLİŞKİN BİLGİLER

2.1.1. Ödeme Kavramı (Hukuksal Boyut)

Ödeme sistemlerini anlamak için ilk olarak ödeme sistemlerinin temelini oluşturan bazı kavramları – ödeme, ödeme mekanizması, ödeme işlemi, ödemenin tarafları, ödeme araçlarını açıklamak gerekir. Ödeme kavramı, paranın veya parasal yükümlülüğün yerine getirilmesi amacıyla herhangi bir belgenin karşılıksız veya borç olarak verilmesi olarak tanımlanabilir¹.

En ilkel biçimde ödeme, Takas kavramını yani “mal ve hizmetlerin diğer mal ve hizmetlerle doğrudan değişimini” kapsamaktaydı. Fakat yüzyıllar boyunca gelişen takas ilişkilerinin sonucu olarak, takas anlaşmalarının yerini paranın çeşitli formları aldı. Değeri herkes tarafından bilinen fiziksel mallarla (mısır, tuz veya altın gibi) ödemeler hayata geçirilmeğe başlandı ve böylelikle ilk zamanlarda ortaya çıkan para türüne “mal para” ismi verildi.

Daha sonraları, özellikle 1800’lü yıllarda sanayi devrimi sonrasında taşınabilirlik ve bölünebilme dahil bir dizi işlemi gerçekleştirebilmek amacıyla altın ve gümüş sikkeler, mal paralar arasında en çok kullanılan bir haline geldiler ve “madeni para”yı oluşturdular. Paranın tarihsel gelişimindeki bir sonraki adım kağıt para gibi “temsili paraların” kullanımı olmuştur, bu tür paralar ibrazları karşılığında parayı basanın rezervleri hesabına altın ve gümüşe çevrilebilen tedavül araçlarıdır. Literatürde bu olay mal standardının benimsenmesi olarak kabul edilir.²

Ülke ekonomilerinin giderek yüksek istikrarlı bir duruma gelmeleri ve devletin (merkez bankası öncülüğünde) güven kazanmasıyla kullanımdaki temsili paralara malların destek olması durumunun gereksiz olduğu görülmüştür. Bunun sonucu olarak Merkez Bankaları ülkelerin kendi paralarının emisyonuna karar veren kurumlar olarak göze çarpmışlardır. Böylelikle ortaya banknot olarak bilinen paralar çıkar. Bu tür paraların değerinin yalnızca devletin beyan etmesiyle belirlenmesi ve bunun herkes tarafından kabul edilmesi söz konusudur.

Günümüzde ödeme araçlarının gelişimi daha ileriye gitmiştir ve ekonomide yer alan katılımcıların ihtiyaçlarını mümkün olduğunca daha iyi bir şekilde karşılamak için teknolojinin son icatlarını her geçen gün ödeme mekanizmalarını kolaylaştırmak amacıyla kullanıma sokmaktadır. Nakit ödeme bugün kullanılan para transferi türleri arasında en popülerleri olsa bile, daha büyük meblağların söz

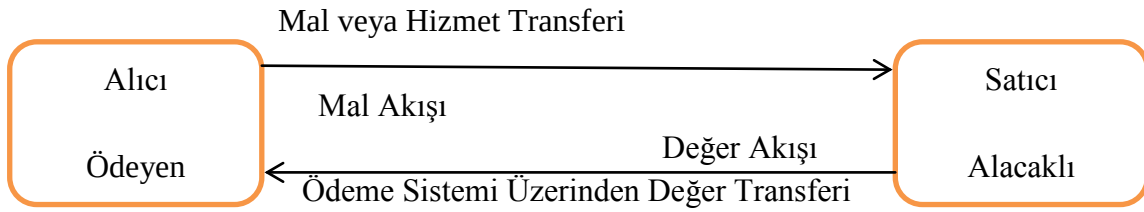
¹Michael Brindle, Raymond Cox (Ed.), Law of Bank Payments, London: Thomson Sweet and Maxwell, 2004, s. 1

²Donal O'Mahony, Michael Peirce ve Hitesh Tewari, Electronic Payment Systems for E-Commerce, Norwood
MA: Artech House, 2001, ss. 5,6

konusu olması ve güvenliğin sorun haline gelmesi nedeniyle insanlar servetlerini daha az nakit şeklinde tutmak ve banka gibi finansal kuruluşların hizmetlerinden yararlanmak ve olduğunca elektronik ortamda ödeme işlemlerini yapma eğilimine girmektedirler. Buradaki söz konusu kolaylık ve güvenlik basit bir örnekle açıklanabilir: Mesela, ödemenin her iki tarafının hesapları da aynı bankadaysa o zaman ödeme, paranın bir hesaptan diğerine transferi gibi kolay bir işlemle gerçekleştirilebilir. Bu temel mekanizma, bugün finansal hizmetler sektörü tarafından gerçekleştirilen çeşitli ödeme şemalarının kökünü oluşturmaktadır.³

2.1.2 Ödeme Sistemleri (Teknik Boyut)

Ödeme sistemlerinin temelini oluşturan esas kavramları açıkladıktan sonra ödeme sistemlerinin ne olduğuna, nasıl bir yapı içinde çalıştığına ve hangi alternatif modeller ve türler içerdiğine bakalım. En temel düzeyde ödeme sistemleri, sadece alıcı ve satıcı arasında değer transferi için “üzerinde anlaşmaya varılan” bir yöntemdir. Şekil 1’de gösterildiği gibi, ödeme sistemleri ekonomide mal veya hizmetlerin değişimini kolaylaştırır. Gelişimin farklı aşamalarında yer alan ülkeler arasında ödeme sistemleri açısından çok büyük farklılıklar görülmektedir, gerçi aynı gelişim düzeyine sahip ülkeler arasında da bazı farklılıklar mevcuttur.⁴

Şekil 1. Alıcı ve Satıcılar, Ödeyen ve Alacaklı taraflar

Kaynak: David B. Humphrey, Payment Systems: principles, practice, and improvements, Washington: World Bank Technical Paper number 260, 1995, s. 3

En basit düzeyde ödeme sistemleri, mal veya hizmetlerin ekonomik değişiminde değer transferini gerçekleştirmek amacıyla para olarak hangi “şeylerin” kullanıldığı durumu ile ayırt edilir. Bu “şeylerin” çeşitleri, değer transferi amacıyla malların para olarak kullanılmasından başlayarak, kağıt para kullanımına, çek kullanımına ve nihayet elektronik kullanımına kadar sayılabilir. Gelişmiş ülkelerde kağıt para, çek ve elektronik para aynı anda kullanılmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ise değerli metaller içeren mallar ve kağıt paralar ödeme sisteminin unsurlarını oluştururlar.⁵

Uluslararası Ödemeler Bankası* sözlüğüne göre ödeme sistemleri, para dolaşımını kolaylaştıran araçlar, banka prosedürleri ve genellikle bankalararası fon transfer sistemlerinden oluşuyor.⁶

Yani ödeme sistemleri bir ekonomide katılımcılar arasındaki hesaplaşmaların gerçekleştirilmesini kolaylaştıran kurumlar, yasal düzenlemeler, araçlar, prosedürler, teknik ve bilgi iletişim araçlarının toplamıdır.

³O’Mahony, a.g.e. ss. 5,6

⁴David B. Humphrey, Payment Systems: principles, practice, and improvements, Washington: World Bank Technical Paper No: 260, 1995, s. 3

⁵Humphrey, a.g.e., s. 4

⁶CPSS, A glossary of terms used in payments and settlement systems, Switzerland, 2000, s. 38

Ödeme sistemleri mekanizması, çalışırken toplumdaki tüm ekonomik ilişkileri bir kelimedede birleştiren “para aktarımı” ile özdeşleşir, toplumda ülke içi ve dışı ekonomik birimleri harekete getirerek ekonomide canlılık sağlar, bu birimleri birbirleriyle ve diğer sektör ve kurumlarla bağlarlar.⁷Ödeme sistemleri konusunu ele alırken hesaplaşmalar (mutabakat), para oluşturma sürecinde para tedavülünün türevi ve ekonomide parasal düzenlemelerin ana konularından biri olarak mutlaka sürece eşlik etmesi gereken elemanlardan biridir.⁸

2.1.1.1. Ödeme Sistemlerinin Yapısı ve Gelişimi

Dar anlamda Ödeme sistemleri, önceden kararlaştırılan kurallara uyularak ekonomide katılımcıların parasal yükümlüklerinin düzenlenmesi amacıyla takas sağlanması işlemlerini (ödeme ve mutabakat) gerçekleştiren ve birbirlerini tamamlayıcı kurumların tümü olarak tanımlanabilir.⁹

Geniş anlamda ise ödeme sistemleri, müşterilere sunulan ödeme hizmetlerinin yanı sıra bu tür kurumların kullandığı teknolojik araçlar ve mekanizmaları da kapsamaktadır (belirli bir kişiye paranın ödenilmesini sağlayan teknolojik iletişim sistemleri, gerekli araçlar ve taraflar arasındaki ilişkilerin sözleşmeli olarak resmileştirilmesi)¹⁰.

Böylece ödeme sistemlerinin ana katılımcıları Merkez Bankası, bankalar, türlü banka dışı kredi kuruluşları ve Takas merkezlerinin (odaları) olduğunu görmekteyiz.¹¹

Bankalar arası ödeme sistemleri birkaç aşamalı evrim geçirmişler:

1. En sade modelde: ödemenin iki tarafı karşılıklı olarak birbirlerine muhabir hesap açar ve ödemeyi aracı bulunmaksızın direkt gerçekleştirir. Bu model, çok önceleri Ortaçağ Avrupa’sında geniş yaygınlık bulmuştur. O zamanlar banka sayısı çok fazla değildi ve girişimciler bankaların hizmetlerini pek de kullanmıyorlardı. Bu modelde ödeme şeması böyledir:

1. Banka → Banka

2. Bankaların sayısı arttıkça daha çok muhabir hesap açılır olmuştur. Rutin muhasebeyi daha da karmaşık bir yapıya sokan bu durum, bilanço çıkarmada zorluklar yaratmış ve varlıkların yayılımı ile sonuçlanmıştır. Aracılığı üstlenen kurumlara ihtiyaç doğmuş, bu ihtiyacı Takas Odaları gidermeye başlamıştır. Diğer bankalar ile ödemelerin gerçekleştirilmesi için Takas odalarında her bir bankaya yalnız bir hesap açılır. Bölgelerde veya küçük devletlerde bir tane böyle merkezin bulunması yeterli bulunmaktadır.

1. Banka → Takas Odası

Takas Odası → Banka

3. Eğer takas odalarının sayısı 1’den fazlaysa ve bu Takas odaları da tek bir sistem (Merkezi Takas Odası) içinde birleştirilmemişse o zaman ödemeler şeması aşağıdaki gibi olur:

⁷ Lavruşin, Bankacılık, s. 310

⁸ Lavruşin, Bankacılık, s. 310

⁹ Tavasiyev A.M. (Ed.), Bankacılık: yönetim ve teknoloji, Moskova: Yuniti, 2001, s. 569

* Bank for International Settlements, bkz. 2.1.8. BIS

¹⁰ Tavasiyev, a.g.e., s. 570

¹¹ Tavasiyev, a.g.e., s. 570

1. Banka → Takas Odası
1. Takas Odası → 2. Takas Odası
2. Takas Odası → Banka

Bu model öncekilerden daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Takas Odalarında bankalara yalnızca bir hesap açılrsa bile her bir Takas Odası diğer Takas Odaları ile mutabakat yapabilmesi için çok sayıda hesaba sahip olmalıdır.

4. Üniversal model. Bu model ülkenin tüm Takas Odalarını tek merkezi ağda (Merkezi Takas Odası) birleştirir:

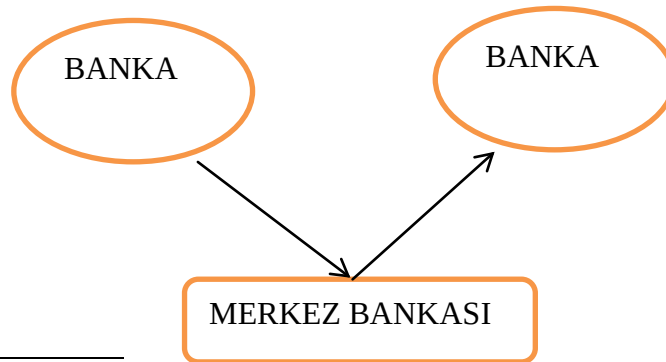
1. Banka → Takas Odası
1. Takas Odası → Merkezi Takas Odası
- Merkezi Takas Odası → 2. Takas Odası
2. Takas Odası → Banka

Bu son model daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu sistemde yapılan her ödemenin transferi 3 muhasebe kaydı ile kayıta alınır, ikisi bölge Takas Odalarının ve biri Merkezi Takas Odasının. Ödeme ve mutabakatlarda kağıt belgelerin kullanıldığı durum için yukarıda belirtilen şema, belgelerin postalanmasının uzun sürmesi nedeniyle pratik olarak kabul edilmemektedir. Fakat elektronik ortamda bu modelin avantajları vardır. Bu avantajlar;

- Her bir ödeme meblağının kontrol edilebilmesi
- Günlük konsolide bilanço oluşturma imkanının sağlanması
- Netting'in* (karşılıklı borç silinmesinin), katılımcıların fonlarının en etkili bir biçimde toplanılması ile hayata geçirilmesinin sağlanması.

Günümüzün önemli ödeme sistemlerinin faaliyeti merkez bankalarının müdahalesiyle gerçekleştirilmektedir. Merkez bankasının ödeme sistemindeki konumuna göre de ödeme sistemlerinin yapılarında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Ödeme sistemleri gönderen banka, merkez bankası ve alan banka ilişkisi göz önüne alındığında merkez bankasının konumuna göre “V”, “Y”, “L” ve “T” olmak üzere 4 yapıda tanımlanır:¹²

“V” yapılı sistemlerde tüm ödeme ayrıntıları merkez bankasına gönderilir ve merkez bankası tarafından alan bankaya ödeme iletilir.

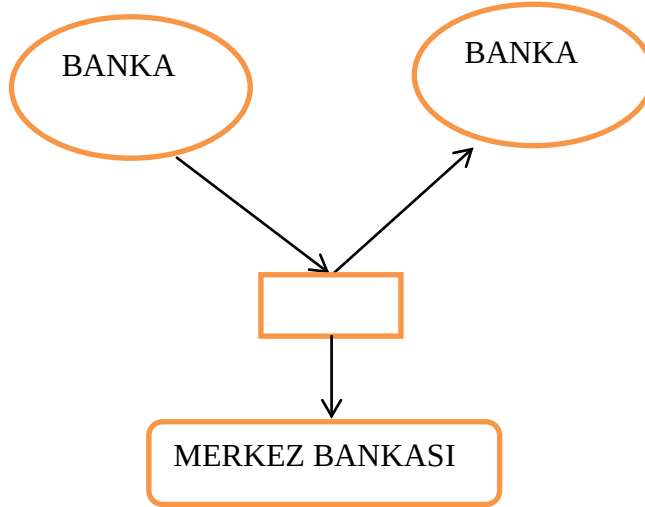

¹² TCMB, Ödeme Sistemlerinin Kapsamı ve Önemi, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/osi/l11Tr.htm>, (21.11.2009)

*DNS (Designated-Time Net Settlement System) sistemler olarak da bilinir

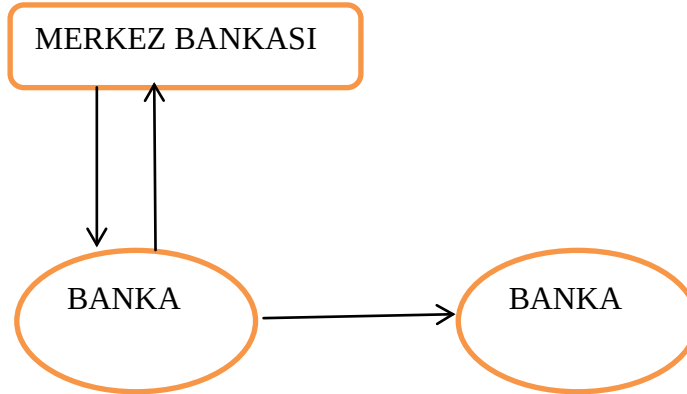
Şekil 2: “V” yapılı ödeme sistemi

“Y” yapılı ödeme sistemleri de oldukça yaygındır. “Y” yapısında, “V” yapısından farklı olarak ödeme ayrıntıları merkez bankasına gelmez yalnızca mutabakat ayrıntıları gelir.

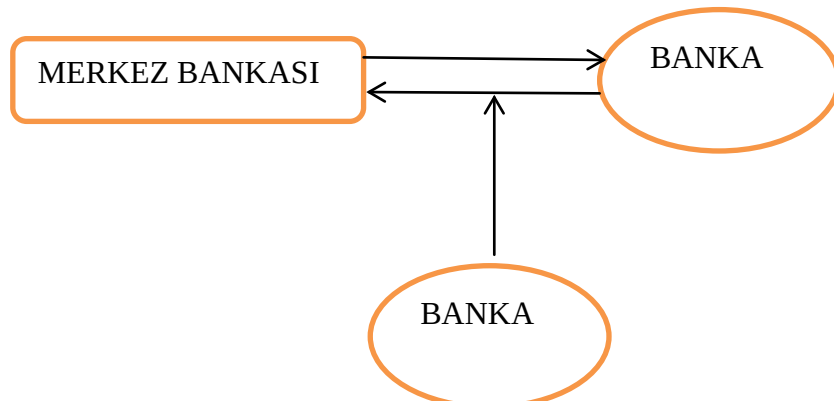
Şekil 3: “Y” yapılı ödeme sistemi

“L” yapısında gönderen banka merkez bankasına mesajı gönderir ve mutabakat yapıldıktan sonra yine gönderen banka tarafından mesajın kopyası alan bankaya iletilir.

Şekil 4: “L” yapılı ödeme sistemi

“T” yapısında ise gönderen banka merkez bankası ve alan bankaya aynı zamanda mesajı gönderir ve merkez bankasından alan bankaya daha sonra teyit mesajı gönderilir.

2.1.1.2. Ödeme Sistemlerinin Sınıflandırılması

Ödeme sistemleri arasındaki farklılıklar yalnızca merkez bankalarının müdahalesi ve ödeme sistemindeki konumuyla ilgili değildir. Çeşitli faktörleri göz önüne alarak ödeme sistemlerinin bir kaç kritere göre sınıflandırılması mümkündür. Bu sınıflandırmaları aşağıdaki kelimelerle inceleyebiliriz.

1. Hiyerarşik yapısına göre:

- Ağaç yapılı (Merkezleşmiş). Alt seviyedeki her bir katılımcı grubu bir yukarı seviyedeki bir katılımcı ile ilişki kurar, en yukarıdakiler ise tek bir merkeze bağlıdır.
- Ağ yapılı. (Merkezleşmemiş) Katılımcılar arasında bireysel bağlantılar diğer tüm katılımcılardan bağımsız olarak yürütülebilir.

XVII yüzyıl Avrupa’ında mevcut olmuş, merkez bankası ve takas odalarının iştiraki olmadan direkt bankalar arasında oluşan muhabir ilişkiler ağı Merkezleşmemiş sistemlere klasik örnek olabilir. Tam merkezleşmiş Ödeme Sistemlerine eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) merkez bankası GOSBANK’a ait Şubeler Arası Ödeme sistemi olan MFO (Mejfilialniye Oboroti) örnek gösterilebilir.¹³

2. Katılımcıların sisteme kabul edilmesi şartlarına göre:

Tüm katılımcılar için eşit şartlar ve erişim sağlayan sistemler vardır ki bunlar da ana ve ikincil, daimi ve geçici, büyük ve küçük ölçekli vb. olarak sınıflandırılır.

3. Bakiye bulundurma şartına göre:

Bazı ödeme sistemlerinde gerçekleştirilen ödemelerde işlemin gerçekleştirilmesi için hesapta para bulunması şartı aranır, diğerlerinde ise buna gerek yoktur. Çoğunlukla söz konusu tüm sistemler muhabir hesaplarda belirli kredi bakiyelerin bulunması şartıyla çalışır.

4. Mutabakat tekniğine göre:

Bu kritere göre 2 tür sistemler var:

- a. Value ödeme sistemleri,
- b. Netting ödeme sistemleri

Value ödeme sistemlerinde ödemeler ardarda muhasebe kayıtlarına geçer ve her sonraki ödeme meblağı öncekine eklenir. Bu sistemlerin 2 ana türü vardır:

- 1) Ödemelerin, reel zaman rejiminde, ödeme yapılması için yeterli bakiyenin o
- 2) an için bulunmaması halinde bile yapılabilen sistemler veya Real Time Gross Settlement System - RTGS (örneğin: ABD’de FedWire sistemi),
- 3) Ödemelerin, yalnız hesaplarda yeterli bakiyenin bulunması halinde hayata geçirildiği sistemler.¹⁴

Value ödeme sistemlerinde ödemeler ardarda ve kısa zaman aralıkları ile yapılmaktadır. Bu durumu göz önüne alarak, her ne kadar “reel zaman” ibaresi kullanılırsa da bir ödemenin

¹³Tavasiyev, a.g.e., s. 571

¹⁴TCMB, Ödeme Sistemlerinin Kapsamı ve Önemi

yapılmasından sonraki ödemenin gerçekleşmesine kadar, gereken işlemlerin hayata geçirilmesi için belirli bir zaman geçtiği dikkate alınır.¹⁵

İlk olarak RTGS sistemi ile Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 1918 yılında tanıtıldı. 1980'den beri endüstri ülkeleri büyük tutarlı ödemeleri için RTGSsistemini tercih etmişlerdir. 1985'de Hollanda, 1986'da İsveç, 1987'de İsviçre ve Almanya, 1988'de Japonya ve 1989'da İtalya bu sistemle tanıştılar. 1990'dan itibaren bir çok ülke RTGS sistemini benimsedi¹⁶.

Katılımcılar arasında karşılıklı Takasın gerçekleştirilmesini sağlayan sistemler Netting sistemler olarak adlanır:

- İki taraflı Netting sistemlerde Takas katılımcı tarafların kendi aralarında borç (debit) ve alacaklara (credit) göre "net"leşmeyle gerçekleştirilir.
- Çok taraflı netting ödemeler sisteminde ise Takas, tüm ödemelere göre ve tüm katılımcılar arasında aynı zamanda gerçekleştirilir. Bu durum, katılımcılar arasında tek bir bilançonun çıkarılmasına olanak verir.

Netting sistemlerde katılımcıların göndermiş oldukları ödemeler ve alacaklar biriktirilmekte ve işlem bazında değil gün içinde belirlenmiş olan bir zamanda netleştirilmektedir. Bu işlem sonucunda net borçlu olan katılımcının/bankanın borcunu mutabakat zamanında ödemesiyle işlem kapanmaktadır. Bu sistemde iki farklı operasyon vardır: Hesaplaşma ve Takas. Hesaplaşma herhangi bir özel veya devlet bankası veya banka olmayan bir kuruluş tarafından gerçekleştirilebilir. Takası gerçekleştirilecek olan kurum ise bir kefilin yardımına ihtiyaç duyar, bunu da ülkelerin Merkez bankası gerçekleştirir.¹⁷

5. Ödemelerin meblağ büyüklüğü ve acillik derecesine göre:

- a. Meblağ büyüklüğü ve acillik derecesine bakmaksızın tüm ödemelerin aynı şartlarda yapıldığı sistemler,
- b. Büyük ve küçük meblağlı ödemeler için ödeme sistemleri,
- c. Acil ödemeler için ödeme sistemleri.

Gelişmiş dünya ülkelerinde büyük meblağlı ödeme sistemleri (Big Value Payment Systems, BVPS) için somut bir modelin seçilmesine, taşıdığı yüksek risk derecesi nedeniyle devlet seviyesinde önem verilmektedir. BVPS aracılığıyla bankalar arası piyasadaki ve kurumsal müşterilerin büyük meblağlı (ABD'de bu tür ödemelerin orta meblağı – 3 milyon dolar, Japonya da – 33 milyon dolar) ve yüksek önceliğe sahip ödemelerin transferi gerçekleştirilmektedir. Adeta bu tür ödemelerle ilgili tüm işlemler bir iş günü içinde yapılır. Çünkü büyük meblağlı ödemelerin yüksek derecede güvenli bir ortamda ve zamanında yapılması gerekir ve ilgili işlemlerin hayata geçirilmesi için gereken operasyonel masraflar Retail ödemelere göre defalarca fazladır (bazen 15 defa daha fazla).

Value ödeme sistemleri büyük meblağlı ödemelerin yapılması için tercih edilen ana model olmasına rağmen bazı ülkelerde bu amaçla Netting sistemler de kullanılmaktadır (mesela ABD'de CHIPS* ve FedWire). Bir sistemin aynı zamanda hem Value hem de Netting ödemelerin hayata geçirilmesini sağladığı model de kullanılabilir (Japonya Bankasının BOJ-NET** sistemi).¹⁸

¹⁵Tavasiyev, a.g.e., s. 571

¹⁶Yılmaz, a.g.e., s.s. 18,19

¹⁷Yılmaz, a.g.e., s. 19

¹⁸Tavasiyev, a.g.e., s. 572

Küçük meblağlı ödeme sistemleri (Retail Payment Systems) ticari kuruluşların ve işletmelerin sunduğu hizmetlerin tüketicilerinin küçük meblağlı toplu ödemelerinin hayata geçirilmesini sağlar.

6. Kredi sağlayabilmesine göre:

Bazı sistemler, katılımcıların hesaplarında bakiye yetersizliğinin belirli bir zaman sürdüğü durumlarda ödeme işlemlerinin otomatikman durdurulmasını öngörür. Diğer sistemler ise benzer durumlarda belirli kısa süreler için kredi sağlayabilir. BVPS"lerin diğer kriterlere göre de sınıflandırılması mümkündür. Bu kriterler sırasıyla:

- ödemelerin sürekliliğine göre - belirli zamanlarda yapılan ve reel zaman rejiminde yürütülen sistemler
- işlemlerin sona ermesi anının gelmesine göre - tüm ödemeler kayıta alınarak yekun ödemelerin yalnız günün sonunda gerçekleştirildiği ve tüm iş günü içinde mutabakat yürütülen sistemler
- mülkiyet tipine göre - devlet, özel, karışık
- kullanılan hesapların karakterine göre - birleşik hesaplarla yürütülen (bu zaman Value sistemlerde kullanılan hesaplar kredi kuruluşlarının merkez bankasındaki "ana" hesapları ile bağlantılıdır) ve ayrı hesaplarla yürütülen sistemler
- kapsamına göre - ulusal ve uluslararası olarak çeşitlendirilebilir.

2.1.1.3. Menkul Kıymet Aktarım ve Mutabakat Sistemleri

Menkul kıymet aktarımı ve mutabakatı sistemi bir ülkenin bütün ödeme mekanizmasının bir parçası olarak kabul edilir.¹⁹ Finansal piyasalar (Sermaye piyasaları - hisse senedi, tahvil, ve para piyasaları) yatırımcılar ile ödünç alanlar arasında aracılık yaparak finansal sistemde önemli rol oynarlar.²⁰

Finansal piyasa işlemlerine bankalar arası gecelik (Interbank Overnight) kredileri, büyük meblağlı mevduat sertifikaları, devlet iç borçlanma senetleri, işletmelerin hisse senetleri ve (kısa ve uzun vadeli) borçlanma senetleri, aynı zamanda para piyasası menkul kıymetleri, döviz ve emtia ile ilgili tüm futures, opsiyon ve diğer türev enstrümanları dahildir. Finansal piyasalarda tüm işlemlerin aktarımı ve mutabakatı işletmeler arasında veya işletmelerle tüketiciler arasında olduğu şekilde gerçekleştirilmelidir.²¹

Finansal piyasa işlemleri genellikle büyük meblağlı işlemlerdir ve onların aktarım ve mutabakatı iki temel yöntemle gerçekleştirilir. En yaygın yöntem finansal araçların sadece belirli türlerinin, mesela devlet iç borçlanma senetlerinin (devlet iç borçlanma piyasası için) veya şirket hisse senetleri (hisse senedi piyasası için) aktarımını yapan bir takas odası kurmaktır. Bir finansal piyasa işleminin doğrudan ve dolaylı katılımcılarına her gün alım/satım sonrası sahip oldukları net pozisyon takas odasınca bildirilir, ve bundan sonra bankacılık sistemi ve merkez bankası üzerinden bu

* bkz. 2.2.11. ABD'de ödeme sistemleri

** bkz. 2.2.4. Japonya'da ödeme sistemleri

¹⁹ Mario Guadamillas, Robert Keppler, Securities Clearance and Settlement Systems: A Guide to Best Practices, The World Bank Policy Research Working Paper, 2001, s.1

²⁰ Jeff Stehm, Clearance and Settlement Systems for Securities: Critical Design Choices in Emerging Market Economies, Washington: The World Bank, 1996, s.1

²¹ Setsuya Sato, David Burras, Transforming Payment Systems: Meeting the Needs of Emerging Market Economies, Washington: The World Bank, 1995, s.26

işlemlerin ödeme ve mutabakatı ele alınır. Finansal piyasa işlemlerinin ikinci ele alınma yöntemi, işlem gören menkul kıymetleri bloke ederek saklayan uzmanlaşmış Saklama kuruluşunu (depository) içerir ve takas odası fonksiyonu ile ödeme işlemini entegre eder(ödeme karşılığı teslimat).²²

Sermaye piyasalarının kritik bileşenlerinden biri aktarım ve mutabakat sürecidir. Verimli bir şekilde çalıştığı zaman, bu süreç, piyasa katılımcılarına ödeme ve menkul kıymet yükümlülüklerini kesin olarak belirlemek ve bu yükümlülükleri tahmin edilebilir, güvenli ve düşük maliyetli bir şekilde yerine getirmek için olanak sağlar. Menkul kıymetlerin takası, aktarımı ve saklanması mekanizmalarına itimat, iyi işleyen piyasalar için en esas özelliktir.²³

Yüksek maliyetlere ek olarak, aynı zamanda piyasa katılımcıları tespit edilmesi ve kontrolü zor olan risklerle karşı karşıya kalabilirler. Aktarım ve mutabakat anlaşmalarında tamamlanmamış ödeme işlemleriyle ilgili kredi ve likidite riskleri zorluk çıkarabilir. Bu gibi durumlarda yetersiz risk kontrolleri, katılımcıları hem bireysel hem de toplu olarak önemli kredi kayıpları ve likidite baskısıyla karşı karşıya bırakır. Bu riskler, özellikle menkul kıymet işlemlerinin aktarımı ve mutabakatında önemli rol oynayan (mutabakat düzenlemelerine katılım, hizmetler sunulması ve operatör olarak)bankalar için önem arz ederler. Sistemik problemler sonucunda bu tür riskler ekonominin diğer alanlarına da yayılabilirler.²⁴

Aktarım ve mutabakat sürecinin önemi, bu sürecin alım/satım yükümlülükleri yerine getirmede temel yöntem rolü oynamasına dayanır. Bu süreç verimsiz ve/veya körü körüne gerçekleştirildiğinde aktarım ve mutabakat uygulamaları hem finansal hem de reel sektör için ciddi maliyet ve risk sonuçları doğuracaktır.²⁵

Bir menkul kıymet işleminin ömrü üç aşamayı içerir – alım/satımın icrası, alım/satım aktarımı ve hesaplama.

Alım/Satımın İcrası

Alım/satım, iki tarafın belirli bir mutabakat tarihine belirli miktarda fonlar üzerine belirli bir menkul kıymetin belirli miktarda değişiminde anlaştığı zaman ortaya çıkar. Alım/satımın icrası genellikle karşı taraflar, fiyat tespiti, emirlerin icrası (vemümkün olduğunca onaylanması), alım satım raporlaması ve piyasa bilgileri arasında emir girişi ve yönlendirme sistem ve düzenlemelerini içerir. Bu sistem ve düzenlemeler belirli pazar ihtiyaçlarına göre, basit kağıt tabanlı yöntemlerden daha gelişmiş ve karmaşık elektronik işlem ve iletişim sistemlerine kadar değişebilir.²⁶

Aktarım

Alım/satımın icrası sonrasında, karşı taraflar alım/satım detaylarını onaylamalı ve kendi mutabakat yükümlülüklerini hesaplamalıdır. Bu adımlar alım/satım tarihi (T) ve mutabakat tarihinden önceki gece (S-1) arasında gerçekleşir. Piyasaların çoğunda bu süre genellikle bir gün ile beş gün arasında değişir,

²²Sato, a.g.e. s.27

²³Jeff Stehm, a.g.e., s.1

²⁴Stehm, a.g.e., s.2

²⁵Stehm, a.g.e., s.4

²⁶Stehm, a.g.e., s.4

aynı zamanda gün içinde mutabakat da nadiren görünen bir olay değildir. Aktarım süreci sonucunda her bir piyasa katılımcısı T tarihinde yapılmış anlaşmalara göre kendi hesaplaşma yükümlülüklerinin bütün karşı taraflarla karşı karşıya kalacağını bilmektedir.²⁷

Hesaplaşma

Hesaplaşma, satıcıdan alıcıya menkul kıymetlerin nihai transferi ve alıcıdan satıcıya nihai fon transferiyle hesaplaşma yükümlülüklerinin yerine getirilmesini içerir. Menkul kıymet ve fon transferleri aynı anda sonlanabildiği gibi farklı zamanlarda da sonlanabilir.²⁸

2.1.1.4. Merkez Bankalarının Ödeme Sistemlerine Müdahalesi

Ödeme sistemleri ve merkez bankaları birlikte gelişmişler. Aynı zamanda modern merkez bankalarının temel fonksiyonlarının (parasal ve finansal istikrar) nihai gelişimi merkez bankalarının ödeme sistemlerindeki nihai ödemeler için varlık sağlanması rolü ile sıkı bağlı olmuştur. Ancak nihai ödemeler için varlık sağlanmasından başka merkez bankaları ödeme hizmetlerinin sunumunda bir dizi diğer rolleri de oynamışlar, bu hizmetlere büyük ve küçük ölçekli bazı ödeme sistemleri üzerinde mülkiyet, bu sistemlerinin yürütülmesi ve mülkiyetinde olmadığı ya da kendisi yürütmediği sistemlerin gözetimi de dahildir.²⁹

Merkez Bankalarının Ödeme Sistemlerindeki Çıkarları

Merkez bankalarının yukarıda da gösterildiği gibi ödeme sistemlerine müdahalesi merkez bankalarının ödeme sistemlerinin güvenli ve verimli işleyişinde özel bir çıkarı ile alakalıdır. Bu özel çıkar, ödeme sistemlerinin finansal piyasalar ve tümüyle ekonomi açısından önemli olduğu gerçeğinden doğar ve Merkez bankasının Değişim aracı olarak piyasaya para sağlaması, finansal sistem istikrarının sürdürülmesi ve para politikası uygulamalarıyla ilgili çıkarlarına dayanır.³⁰ Söz konusu müdahale, ödeme sistemlerinin kurulum, geliştirim, işletim ve denetimi süreçlerinde merkez bankalarının doğrudan rol almasını ihtiva eder.³¹ Bu çıkarlar dikkate alınarak Merkez bankalarının kuruluş kanunlarında, ödeme sistemleri ile ilgili görevler bulunmaktadır.³²

Değişim Aracı Olarak Para

²⁷Stehm, a.g.e., s.5

²⁸Stehm, a.g.e., s.9

²⁹ Andrew G. Haldane, Stephen Millard, Victoria Saporta (Ed.), The Future of Payment Systems, Padstow: Routledge, 2008, s. 21

³⁰CPSS, Central bank oversight of payment and settlement systems, Basel, 2005, s. 8

³¹TCMB, Ödeme Sistemlerinde Merkez Bankalarının Rolü, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/osi/I2Tr.htm>, (21.11.2016)

³²TCMB, Ödeme Sistemlerinde Merkez Bankalarının Rolü, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/osi/I2Tr.htm>, (21.11.2016)

Paranın ana işlevlerinden biri Değişim aracı işlevidir ve merkez bankaları bu işlevin gerçekleşmesi için gereken paranın sağlanmasıyla yükümlüdür. Eğer mal, hizmet ve finansal varlıkların değişimini kolaylaştıran ödeme sistemleri verimsiz veya tamamen başarısız bir hale gelirse paranın bu işlevi etkin bir biçimde çalışamayacaktır ve merkez bankasının temel görevlerinden birini yerine getirmek – yani paraya ve para transferi için kullanılan diğer araç ve sistemlere kamu güvenini korumak mümkün olmayacaktır. Bu nedenle Merkez bankaları ekonomide değişimi kolaylaştıran ödeme sistemlerinin güvenli ve verimli bir ortamda çalışmasını teşvik eder ve finansal piyasalara likidite sağlarlar.

Finansal Sistem İstikrarının Sürdürülmesi

Ödeme sistemlerinin finansal istikrarla ilgili olmasının iki ana nedeni vardır. Birincisi, büyük ölçekli ödemelerle ilgili olası sistem hataları daha geniş finansal ve ekonomik istikrarsızlığa neden olabilir. Ödeme sistemleri tüm sistem katılımcılarını birbirine bağlayan ve daha önemlisi, oluşmuş finansal güçlüklerin bir katılımcıdan diğerine geçme olasılığı çok düşük olan bir ağ tasarlar ve kullanırlar.³³

İkinci neden finansal stres durumlarında finansal sistemin tüm işlemlerinin düzenli bir mutabakat içinde yürütülmesini teşvik etme girişimi olarak piyasa katılımcıları veya merkez bankaları ödeme sistemlerinin bazı katılımcılarına acil likidite sağlamayı isteyebilir. Güvenli ve etkin ödeme sistemlerinde böyle bir desteğin sağlanması için bunun gerçekten gerekli olduğu kanıtlanmalıdır fikri desteklenir.

Para Politikası Uygulamaları

Sistemlerin hatasız çalışması, parasal istikrar politikasının hedefleri gereğince merkez bankasının etkin para arzı sağlaması için gerekli koşuldur. Birçok ülkede merkez bankaları kısa vadeli devlet tahvillerinin satın alınması ve satışı yoluyla vadeli faiz oranlarını etkileyen para politikası uygularlar. Güvenli ve etkin ödeme sistemleri merkez bankaları, ilgili karşı taraflar (counterparties) ve finansal sistemin diğer tarafları arasında fon ve menkul kıymetlerin güvenilir transferine olanak sağlar, böylece bu tür işlemlerin etkisi, dolayısıyla para politikası etkileri tüm ekonomi boyunca yayılır.³⁴

Modern ödeme sistemlerinde Merkez Bankalarının oldukça etkin rolü aşağıdaki kelimelerle açıklanabilir: Merkez bankaları,

1. Bankalar arası farklı yükümlülüklerle ilgili gerçek zamanlı olarak büyük meblağlı ödemelerin sağlanması için özel hazırlanmış fon transferi sistemlerini düzenler ve yönetir. Bu konumda Merkez bankaları iki taraflı bazda yürütülen sistem katılımcılarının kredi risklerinin yönetiminin doğrudan sorumlusudur.

³³CPSS, Central bank oversight of payment and settlement systems, s. 8

³⁴CPSS, Central bank oversight of payment and settlement systems, s. 9

2. Bankalar arası hesaplaşmalar ve ödemelerle ilgili doğrudan hizmetler sunmakla aynı zamanda bu hizmetleri merkez bankasındaki hesaplarıyla işlemler yapan ilgili diğer uzmanlaşmış kurumlara da sunar.
3. Ödeme sistemlerine, aynı zamanda ilgili diğer kurumlara faaliyet izni verir ve onların faaliyetini kontrol eder.
4. Merkez bankaları gerektiğinde ödemelerin tamamlanması için kredi sağlarlar.³⁵

Ödeme sistemlerinin kurulum, geliştirim, işletim ve denetim süreçlerinde merkez bankalarının doğrudan rol alış nedenleri aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:³⁶

- Para politikalarının başarı ile yürütülmesi için sağlıklı işleyen bir ödeme sistemine gereksinim duyulması,
- Ülke ekonomisi yönünden yüksek stratejik önem taşıyan bu tür sistemlerde güvenlik ve denetimin sağlanması,
- Yüksek tutarlı fon ödemeleri ve menkul kıymet işlemlerinin merkez bankaları nezdinde tutulan hesaplar üzerinden yapılmakta olması,
- Denetim yetkisi ve mevzuat belirleyici konumu nedeniyle merkez bankalarının kredi riskinin ve sistemsel riskin azaltılmasında rol taşımaları.

2.1.3. Ödeme Sistemlerinde Temel Kurallar

Ödeme sistemleriyle ilgili temel ilkeler, uluslararası ödemelerin mutabakatlarıyla ilgili üst kuruluş olan ve “merkez bankalarının bankası” olarak nitelendirebileceğimiz Uluslararası Ödemeler Bankası* bünyesinde ödeme sistemleri konusunda çalışmalarını sürdürmekte olan Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi (Committee on Payment and Settlement Systems, CPSS) Grubu tarafından ödeme sistemleri alanındaki gelişimin izlenmesi, sorunların saptanması ve çözüm yollarının araştırılması amacıyla yürütülen çalışma sonucunda geliştirilmiştir. Küresel düzeyde etkin, güvenli ve risksiz ödeme sistemlerinin kurulmasını teşvik etmek üzere geliştirilmiş olan Temel İlkeler Uluslararası Ödemeler Bankası’nın “Core Principles for Systemically Important Payment Systems” başlıklı raporunda yayınlanmıştır.³⁷

Temel İlkelerin Amacı

Temel İlkelerin amacı iyi bir ödeme sisteminin uyması gereken “evrensel ilkeleri” ortaya koymaktır. İyi bir ödeme sisteminin içereceği işlevleri belirlemek ve ödeme sistemi kurmak için izlenecek sürecin tüm adımlarını tanımlamak Temel İlkelerin amacı değildir.

Temel İlkelerin Kapsamı

³⁵Tavasiyev, a.g.e., s. 573

³⁶TCMB, Ödeme Sistemlerinde Merkez Bankalarının Rolü

* Bank for International Settlements, bkz. 2.1.8. BIS

³⁷ CPSS, Core Principles for Systemically Important Payment Systems, CPSS Publications No 43, BIS, January 2001

Bir ülkedeki tüm ödeme sistemlerinin temel ilkelere uyması şart değildir. Ancak, “mali sistem bakımından önemli” olarak tanımlanan ödeme sistemlerinin temel ilkelere uyması, mali sistemin etkin çalışması açısından büyük önem taşımaktadır. Temel İlkeler, bu tür ödeme sistemlerinin tasarımcılarını, işleticilerini, gözetimcilerini doğrudan; katılımcılarını ise dolaylı olarak ilgilendirir.

Temel İlkelerin Ana Başlıkları

Temel ilkelerin ana başlıkları aşağıdakilerdir:

I. Sisteme ilişkin sağlam bir hukuksal altyapının bulunması. Ödeme sisteminin sağlam bir hukuksal temeli olmalıdır.

II. Sisteme ilişkin risklerin kurallar ve düzenlemeler aracılığıyla açıkça tanımlanması. Sistemin kuralları ve işleyiş yordamları, katılımcının sisteme üyeliği dolayısıyla maruz kalacağı her finansal riski ve sistemin bu risklere etkisini açıkça anlamasını sağlamalıdır.

III. Sistemdeki kredi ve likidite risklerinin etkin yönetilmesi

Sistemin kredi ve likidite risklerinin yönetiminde izlenecek yollar, açıkça tanımlanmış, bu risklerin yönetilmesini ve azaltılmasını teşvik eder, sistem işleticisi ile katılımcıların sorumluluklarını belirler nitelikte olmalıdır.

IV. Ödemenin ödeme gününde kesinleşmesi

Sistem işlem faaliyeti içerisinde ödemeyi hızla netleştirmelidir veya gün sonunda kesin bir sonuca bağlanmalıdır.

V. Birden çok taraflı kesinleştirmelerde ödemenin zamanında tamamlanması

Çok taraflı kesinleşme tekniği ile çalışan bir sistem, en azından, en büyük mutabakat yükümlülüğüne sahip olan katılımcının yükümlülüğünü yerine getirememesi durumunda dahi günlük mutabakatın zamanında tamamlanmasını sağlayacak önlemleri almalıdır.

VI. Ödemenin yapılacağı paranın güvende olması

Sistemde ödeme unsuru olarak, merkez bankasında kayıtlı varlıklar kullanılmalı, aksi takdirde kullanılan varlıkların ödeme riski ya hiç olmamalı ya da düşük olmalıdır.

VII. İleri düzeyde güvenlik ve işlemler açısından güvenilirlik sağlanması

Sistem, üst düzeyde güvenlik ve işletimsel güvenilirlik sağlamalı; ayrıca beklenmedik durumlarda iş gününün tamamlanmasını sağlayacak olağanüstü durum yordamlarına sahip olmalıdır.

VIII. Sistemin pratik ve verimli olması

Sistem, kullanışlı ve ekonomi açısından verimli bir ödeme kanalı oluşturmalıdır.

IX. Adil katılım hakkı sağlanması

Sistemin nesnel ve kamuya açıklanmış üyelik ölçütleri, adil ve kısıtsız bir erişime izin vermelidir.

X. Sistem yönetiminin etkin ve saydam olması

Sistemin yönetsel düzenlemeleri etkin, açıklanabilir ve şeffaf olmalıdır.

Temel İlkelerin Mali Sistem Açısından Önemi

Bir ülkede birden çok ödeme sistemi bulunabilir. Çalışmaması halinde ulusal mali sistem çapında bir riske yol açabilen ve ülke ekonomisini anında etkileyen ödeme sistemleri “mali sistem açısından önemli” olarak nitelendirilir.

Temel İlkeleri Uygulamada Merkez Bankalarının Görevi

Temel ilkelerin mali sistem bakımından önemli olan ödeme sistemlerine uygulanmasında merkez bankalarına düşen görevler şunlardır:³⁸

- A. Ödeme sistemlerinin hedeflerini belirlemek ve açıklamak: Merkez bankası, ödeme sistemlerindeki hedeflerini açıkça tanımlamalı; bu konudaki rolünü ve temel politikalarını kamu bilgisine sunmalıdır.
- B. İşlettikleri sistemlerin temel ilkelerle uyumluluğunu sağlamak: Merkez bankası, işletimini yaptığı ödeme sistemlerinin Temel İlkelerle uygunluğunu sağlamalıdır.
- C. İşletmedikleri sistemlerin de temel ilkelerle uyumluluğunu denetlemek: Merkez bankası, işletimini yapmadığı ödeme sistemlerinin Temel İlkelerle uygunluğunu denetlemeli ve bu sistemler üzerinde gözetim yetkisine sahip bulunmalıdır.
- D. Diğer ilgili ulusal ve uluslararası yetkili taraflarla işbirliği yapmak: Merkez bankası, ödeme sistemlerinin güvenliğini ve verimliliğini Temel İlkeler aracılığıyla arttırırken, gerek diğer merkez bankaları gerekse ilgili diğer yerli ve yabancı kuruluşlarla işbirliğinde bulunmalıdır.

2.1.4. Dünyada Ödeme Sistemlerinin Gelişimi

Bu bölüm Uluslararası ödeme sistemleri ve ilgili kuruluşlar hakkında genel bilgilerle başlayacak, gelişmiş Group of Ten (G-10) ülkelerinde ödeme sistemlerinin gelişimi ve şimdiki durumu hakkında bilgilerle devam ettirilecektir.

2.1.4.1. Uluslararası Ödeme Sistemleri

TARGET2

TARGET2, (Trans-European Automated Real-time Gross Settlement Express Transfer system) Eurosystem* üzerinden sağlanan Reel zamanlı elektronik ödeme sistemidir (RTGS) ve merkez bankası işlemlerinin, Euro'yla büyük hacimli bankalararası transferlerin ve Euro cinsinden diğer transferlerin yapılması için kullanılır.³⁹TARGET2, 4 Ocak 1999 yılında ilk olarak "TARGET" ismiyle ortaya çıkmıştır.⁴⁰TARGET'in aksine onun halefi TARGET2, her ülkede yerel bir sistemin bulundurma ihtiyacını gereksiz kılan merkezleşmiş teknik altyapı kullanmaktadır.⁴¹Eurosystem adından Eurosystem'deki merkez bankalarının 3'ü (Banca d'Italia, Banque de France and the Deutsche Bundesbank) ortaklaşa bu platformu sağlamakta ve çalıştırmaktadırlar.⁴²Yeni sistem Kasım 2007'den beri ayakta ve çalışıyor.⁴³TARGET2'ye sorunsuz (yumuşak) ve güvenli geçişi sağlamak için Eurosystem, ülke gruplarına göre kademeli bir geçiş yolunu tercih etmiştir. TARGET2'ye geçiş 19 Mayıs 2008 tarihinde tamamlanmıştır.⁴⁴

TARGET2-Securities

³⁸ TCMB, Mali Sistem Açısından Önem Taşıyan Ödeme Sistemlerinde Temel İlkeler, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/osi/l4Tr.htm>, (21.11.2016)

³⁹ ECB, TARGET2, <http://www.ecb.int/paym/t2/html/index.en.html> (05.01.2017)

⁴⁰ Bundesbank, TARGET2, <http://www.bundesbank.de/target2/target2.en.php>, (14.12.2016)

⁴¹ DNB, TARGET2, <http://www.dnb.nl/en/payments/non-cash-payments/target-2/algemeen/index.jsp> (29.01.2017)

⁴² NBB, TARGET2, http://www.nbb.be/pub/09_00_00_00_00/09_01_03_00_00.htm?l=en, (10.12.2016)

⁴³ Banca D'Italia, TARGET2, <http://www.bancaditalia.it/sispaga/servpag/target2> (22.01.2017)

⁴⁴ Banca D'Italia, TARGET2

* Eurosystem Avrupa Merkez bankası ve Euro benimseyen ülkelerin merkez bankalarını kapsar.

TARGET2-Securities yeni, uyumlaştırılmış ve merkezi menkul kıymetlerin merkez bankası parasıyla mutabakatı yöntemi sunan Eurosystem projesidir.⁴⁵ TARGET2-Securities tüm menkul kıymet türlerini kapsayan tek mutabakat hizmetidir.⁴⁶ TARGET2-Securities Eylül 2014'te çalışmaya başlayacaktır.⁴⁷

Single Euro Payments Area, SEPA

SEPA – “Tek Euro Ödeme Bölgesi” veya Tek Ödeme Bölgesi, tek bir Avrupa ödeme araçları piyasası oluşturur. Ocak 2008’te kurulmuş SEPA’nın amacı Avrupa dahilinde ödemelerin tek bir ülke dahilinde yapılır gibi verimli ve kolay bir şekilde yapılmasını ve alınmasını sağlamaktır.⁴⁸

Bu nedenle tüm SEPA alanı için standartlar 3 ana ödeme araçları için (kredi transferleri, doğrudan borçlandırma emirleri ve kart ödemeleri) hazırlanmaktadır.⁴⁹

Euroclear Settlement for Euronext-zone Securities , ESES

ESES, NYSE* Euronext Brüksel, Paris ve Amsterdam borsa işlemleri ve borsalarda işlem gören menkul kıymetlerin Tezgah üstü işlemler (Over-The-Counter operations' OTC) için entegre çözüm platformudur. Menkul kıymet hesaplaşmaları Teslim karşılığı Ödeme (Delivery versus Payment, DVP) mekanizması gerektirir: menkul kıymetler yalnızca ödeme gerçekleştirildikten sonra alıcıya teslim edilir.⁵⁰

Continuous Linked Settlement, CLS

CLS, CLS Bank International („CLS Bank“) tarafından sunulan CLS’de geçerli 17 farklı para birimi cinsinden alım satım ödemeleri içi bir mutabakat sistemidir. CLS Bank dünyanın en büyük çok-dövizli mutabakat sistemini işletir. Sistem dünya döviz ödeme emirlerinin yarısından fazlasına hizmet ederek saat dilimleri arasında döviz alım satım işlemlerinin mutabakatından doğan riski ortadan kaldırır.⁵¹

Euroclear

Euroclear Group tahvil, hisse senetleri ve türev araçların işlemleri için dünyanın en büyük yerli ve sınır ötesi mutabakat sistemidir.⁵² 2001 yılında kurulmuş olan Euroclear Group’a Euroclear Belçika, Euroclear Fransa, Euroclear Hollanda, Euroclear Finlanda, Euroclear İsveç, Euroclear BK ve

⁴⁵ ECB, About T2S, <http://www.ecb.int/paym/t2s/about/about/html/index.en.html> (05.01.2017)

⁴⁶ Bundesbank, TARGET2-Securities,

http://www.bundesbank.de/zahlungsverkehr/zahlungsverkehr_t2securities.en.php (08.02.2017)

⁴⁷ Banca D’Italia, TARGET2 Securities, <http://www.bancaditalia.it/sispaga/servpag/t2sec> (08.02.2017)

⁴⁸ NBB, SEPA, http://www.nbb.be/pub/09_00_00_00_00/09_01_06_00_00.htm?l=en (08.01.2017)

ve

Bundesbank, SEPA - The Single Euro Payments Area,

http://www.bundesbank.de/zahlungsverkehr/zahlungsverkehr_sepa.en.php (08.01.2017)

⁴⁹ Banca D’Italia, Sepa - Single Euro Payments Area, <http://www.bancaditalia.it/sispaga/sms/sepa> (08.01.2017)

⁵⁰ NBB, Euroclear Belgium-ESES, http://www.nbb.be/pub/09_00_00_00_00/09_01_09_00_00.htm?l=en (08.01.2017)

* NYSE: New York Stock Exchange

⁵¹ CLS Group, About CLS, <http://www.cls-group.com/ABOUT/Pages/default.aspx> (08.01.2017)

⁵² Euroclear, About Euroclear,

https://www.euroclear.com/site/public/!ut/p/c5/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP0os3gz08BgH3MPIwMD3wAXA6MQIwNP04BgYwN3Q_1wkA48Kkwg8gY4gKOBvp9Hfm6qfnBqnn5Bdnaao6OilgCp_ETd/dl3/d3/L2dJQSEvUUt3QS9ZQnZ3LzFzFjVRU0w3SDIwT0hKJBU1BWOTY4UjMwMDA!/ (08.01.2017)

İrlanda ve Euroclear Bankası dahildir. Euroclear Group'un hedefi grup üyeleri olan tüm Merkezi Saklama Kuruluşları için tek mutabakat platformu oluşturmaktır.⁵³

Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication, SWIFT

SWIFT Dünya Bankalararası Finansal İletişim Kuruluşu, 200'den çok ülkede 9000'den fazla banka, menkul kıymet kuruluşu ve şirkete hizmet veren, Merkezi Ofisi Belçika'da yerleşen üyelik bazında çalışan bir kooperatif kuruluşudur.⁵⁴ 1973 yılında kurulan, 1977'de kullanıcılar için erişimi açılan SWIFT'in amacı dünya finans topluluğunun veri iletişimi ve işlem sürecini karşılamaktır.⁵⁵ SWIFT mesajlarına ödeme talimatları, döviz transferi ve menkul kıymet teslimi gibi çeşitli bankacılık ve menkul kıymet işlemlerini kapsar.⁵⁶

BIS

Uluslararası Yatırımlar ve Ödeme Bankası (Bank for International Settlements, BIS), uluslararası nakit ve finansal işbirliğini yardım, destek olan ve merkez bankaları için hizmet veren uluslararası bir kurumdur. 17 Mayıs 1930 tarihinde kurulan BIS en eski uluslararası finansal bankacılık kurumudur.⁵⁷

Tablo 5.
Azerbaycan'ın Temel Makroekonomik Göstergeleri

Yıl	GSYİH		Petrol dışı GSYİH	
	Toplam, mln. \$*	Büyüme oranı, %	Toplam, mln. \$	Büyüme oranı, %
2014	75.193	2.8	36.130	7
2015	53.047	1.1.	23.410	2.5
2016	35,141	-2.1	17.320	1.5

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası, Temel Makroekonomik

Göstergeler, <http://cbar.az/pages/statistics/key-macroeconomic-indicators/>, 14.12.2016

⁵³ Banque de France, Securities settlement systems, http://www.banque-france.fr/gb/sys_mone_fin/caract/page5.htm (26.01.2017)

⁵⁴ Fed, Oversight of Key Financial Market Infrastructures, http://www.federalreserve.gov/paymentsystems/over_pssystems.htm (28.01.2017) ve SWIFT, Company information, http://www.swift.com/about_swift/company_information/index.page? (08.01.2017)

⁵⁵ Çistov D.V. (Ed.), Banka bilgi sistemleri ve teknolojileri, Moskova: Finansı i Statistika, 2005, ss. 251, 252.

⁵⁶ Heffernan, a.g.e., s. 77

* BK: Birleşik Krallık

⁵⁷ BIS, About BIS, <http://www.bis.org/about/index.htm> (08.01.2017)

Söz konusu hızlı büyüme genellikle Azerbaycan'ın petrol ve gaz rezervlerinden kaynaklanmaktadır. Ülke ekonomisi petrol sanayisinin etkisindedir. 2010 yılı verilerine göre GSYİH'nın % 55,6'sı petrol ve gaz sanayisinden kaynaklanıyor.

GSYİH'nın Petrol sanayisi dışı sektörlerden oluşan kısmında da devamlı büyüme vardır. Azerbaycan Cumhuriyeti Devleti bu kısmın daha hızlı büyümesi ve ekonomideki payının artırılmasını amaçlamıştır.⁵⁸ Ödeme belgeleri bankalara kağıt üzerinde veya elektronik ortamda takdim edilebilir.

Ödeme Talimatı (payment instruction)

Ödeme talimatıyla ödeme zamanı ödemeyi yapan banka, müşterinin talimatıyla ödeme talimatının banka tarafından kabul edildiği günü izleyen sonraki günden geç olmayarak, müşterinin hesabından talimatta belirtilen miktarda parayı aynı bankada bulunan veya başka bankadaki bir müşterinin hesabına transferini tahattüt eder. Banka hesabı açılmadan da para transferi için ödeme talimatı kullanılabilir. Ödeme talimatlarının 2 türü vardır: A Formatlı Ödeme talimatı: Gerçek ve tüzel kişilerin yasal mevzuat veya

banka hesabı sözleşmeleriyle belirlenen nakit dışı AZN ve yabancı para cinsinden olan ödemelerini gerçekleştirmek için kullanılır. B Formatlı Ödeme talimatı: Altyapı hizmetleri veren kurumlar tarafından doldurularak altyapı hizmetleri ödemelerini yapmaları (AZN) için ödeyen tarafa sunulan ödeme talimatlarıdır. Ödeme talebi (collection letter)

Ödeme talebiyle ödeme zamanı ödemeyi alacak taraf olan müşteriye hizmet veren banka, müşterinin talimatıyla ödeyen taraftan ödemeyi müşterisinin hesabına alınmasını taahhüt eder. Banka ödeme talebinin icrası için ödeyen tarafa hizmet veren bankayla da irtibata geçebilir.

Tahsilat Emri (collection order)

Tahsilat emirleriyle ödeme zamanı ödeyen tarafa (borçlu taraf) hizmet veren banka mahkeme, vergi ve diğer devlet organlarının uygulama zorunluluğu olan kararlarına ve bu kararlara eklenen ilgili belgelere dayanarak müşterinin hesabından ödemeyi kayıtsız şartsız (müşterinin talimatı olmadan) gerçekleştirir.

Ödeme talimatı (payment instruction)

Ödeme talimatıyla ödeme zamanı ödemeyi yapan banka, müşterinin talimatıyla ödeme talimatının banka tarafından kabul edildiği günü izleyen sonraki günden geç olmayarak, müşterinin hesabından talimatta belirtilen miktarda parayı aynı bankada bulunan veya başka bankadaki bir müşterinin hesabına transferini tahattüt eder. Banka hesabı açılmadan da para transferi için ödeme talimatı kullanılabilir. Ödeme talimatlarının 2 türü vardır:

⁵⁸ Samir Elmanoğlu, "Devlet Başkanı İlham Aliyev yurtdışına gerçekleştirdiği seferlerde yabancı iş adamlarını Azerbaycan'a yatırım yapmaya çağırdı", Azerbaycan Gazetesi (Parlamento Resmi Gazetesi), 2 Şubat 2007, <http://www.azerbaijan-news.az/index.php?Lng=aze&year=2007&Pid=10336>, (09.01.2011)

* Azerbaycan Manatı, Azerbaycan para birimi

A Formatlı Ödeme talimatı: Gerçek ve tüzel kişilerin yasal mevzuat veya banka hesabı sözleşmeleriyle belirlenen nakit dışı AZN ve yabancı para cinsinden olan ödemelerini gerçekleştirmek için kullanılır.

B Formatlı Ödeme talimatı: Altyapı hizmetleri veren kurumlar tarafından doldurularak altyapı hizmetleri ödemelerini yapmaları (AZN) için ödeyen tarafa sunulan ödeme talimatlarıdır.

Ödeme talebi (collection letter)

Ödeme talebiyle ödeme zamanı ödemeyi alacak taraf olan müşteriye hizmet veren banka, müşterinin talimatıyla ödeyen taraftan ödemeyi müşterisinin hesabına alınmasını taahhüt eder. Banka ödeme talebinin icrası için ödeyen tarafa hizmet veren bankayla da irtibata geçebilir.

Tahsilat emri (collection order)

Tahsilat emirleriyle ödeme zamanı ödeyen tarafa (borçlu taraf) hizmet veren banka mahkeme, vergi ve diğer devlet organlarının uygulama zorunluluğu olan kararlarına ve bu kararlara eklenen ilgili belgelere dayanarak müşterinin hesabından ödemeyi kayıtsız şartsız (müşterinin talimatı olmadan) gerçekleştirir.

Akreditif

Akreditifle ödeme zamanı ödeyen tarafın (amir) akreditif açması hakkında talimatıyla hareket eden banka, ödemeyi alacak olan tarafa (lehdar) akreditifin taleplerine cevap veren ilgili senetlerin takdim edilmesi koşuluyla ödemeyi gerçekleştirmeyi taahhüt eder.

Akreditifin 2 türü vardır:Dönülebilir akreditif, lehdarın rızası aranmaksızın amirin bankası tarafından iptal edilebilen veya akreditif şartlarında değişiklik yapılabilen akreditiflerdir.Dönülemez akreditif, lehdarın rızası aranmaksızın amirin bankası tarafından iptal edilemeyen veya akreditif şartlarında değişiklik yapılamayan akreditiflerdir.

Bankalararası ödemeler

Azerbaycan bankaları bankalar arası AZN ödemelerini yalnızca ARMB'deki muhabir hesaplar üzerinden gerçekleştirebilirler.⁵⁹Bankalar arası yabancı para cinsinden ödemeler ARMB Hesaplaşmalar ve Ödeme Sistemleri Departmanı Bankalar arası Hesaplaşmalar Şubesi tarafından SWIFT ağı üzerinden gerçekleştirilir.⁶⁰

2.1.5.1. Azerbaycan'da Ulusal Ödeme Sisteminin Oluşumu

⁵⁹ ARMB Bankalarda hesap açma, yürütme ve kapatma kuralları, Mad. 1.4., 3 Kasım 2004 ve ARMB Azerbaycan'da faaliyette olan bankalar arasında hesaplaşmaların yürütülmesi kuralları, Mad. 1.3., 11 Kasım 2002

⁶⁰ ARMB, Ödeme Sistemleri ve Hesaplaşmalar Departmanı Yönetmeliği, Mad. 5.3.5., 2008, http://www.cbar.az/assets/26/odenis_sistemleri_ve_hesabasmalar_dep.pdf, (15.10.2016), s. 7

Azerbaycan'da ödemeler 2000'li yıllara kadar kağıda dayalı olarak gerçekleştiriliyordu. Bankalar arası kağıda dayalı ödemeler 3-7 gün içinde bazen haftalarla sürüyordu.⁶¹ Ekonomik büyüme eğilimine girmiş Azerbaycan ekonomisi içinelektronik ortamda çalışacak milli ödeme sistemi altyapısının kurulmasına ihtiyaç doğmuştu.

ARMB Milli Ödeme Sistemi Oluşturma Stratejisi

Bu ihtiyacı gidermek için faaliyet amaçlarından biri ülkede ödeme sistemlerinin geliştirilmesi olan ve bu amaca ulaşmak için ödeme sistemlerinin organize edilmesi, koordine edilmesi, düzenlenmesi ve kontrolü için yasal olarak görevlendirilen ARMB, Elektronik Ödeme Sistemlerinin gelişimi amacıyla 1997 yılından uluslararası standartlarda Milli Ödeme Sisteminin oluşturulması için Strateji hazırlamaya başlamış ve 1998 yılında bu stratejiyi kabul etmiştir.⁶²

Strateji kapsamında reformlar Dünya Bankası ve IMF'nin teknik yardımıyla gerçekleştirilmeye başlamıştır.⁶³

Bu strateji kapsamında görülen işler aşağıdaki kelimelerde gösterilmiştir:

- Milli Ödeme Sistemi altyapısının oluşturulması için merkezileşme hazırlıkları: Strateji doğrultusunda 1999 yılında ARMB tarafından ülkede faaliyette olan tüm bankaların tek bir muhabir hesaba geçirilmesi sürecine başlanmış ve bu süreç Mayıs 2000'de sona ermiştir. Bölgelerde bankalar arası ödemeler için takas mekanizmaları oluşturulmuş, tüm bankaların fonları ARMB'de açılan tek bir muhabir hesapta toplanmıştır.⁶⁴

-Gerçek Zamanlı Bankalar Arası Ödeme Sisteminin Kurulması: 2001 yılında Milli Ödeme Sistemi Oluşturma Stratejisinin gerçekleştirilmesinin ilk aşaması olan Gerçek Zamanlı Bankalar Arası Ödeme Sistemi (Azerbaijan Interbank Payment System, AZIPS) kullanıma sunulmuştur. Böylece artık 2002 yılında Ülkenin bankacılık sistemi Tek Bilgi Ortamında gerçek zamanlı çalışmak olanağı kazanmıştır.⁶⁵

-Küçük Meblağlı Ödemeler İçin Hesaplaşma Takas Sisteminin Kurulması: İkinci aşamada 2002 yılında Küçük Meblağlı Ödemeler için Hesaplaşma Takas Sistemi hizmete açılmış, (Xırda Ödenişlerin Hesaplaşma Kliring Sistemi, XÖHKS) 2003 yılında ise AZIPS, XÖHKS ve ARMB'nin Baş Muhasebe Sistemi arasında gerçek zamanlı ara yüz bağlantısı sağlanmıştır.⁶⁶

-Milli Kart İşlem Merkezinin Kurulması: 2005 yılında Milli Kart İşlem Merkezinin kullanıma sunulmasıyla ülkede çalışmakta olan Milli Ödeme Sistemi altyapısının tamamlanması sağlanmıştır.⁶⁷ 2007 yılında Ülkede faaliyette olan Kart İşlem Merkezleriyle AZIPS sistemi arasında ara yüz oluşturulmuş, kart ödemeleriyle ilgi hesaplaşmaların ARMB' paralar hesabına nihai tamamlanması sağlanmıştır.⁶⁸

⁶¹ ARMB, Yıllık Rapor 2001, s. 60 ve ARMB, Yıllık Rapor 2004, s. 66

⁶² ARMB, Yıllık Rapor 2000, s.s. 64, 66 ve ARMB, Yıllık Rapor 2002, s. 72

⁶³ ARMB, Yıllık Rapor 2002, s. 72

⁶⁴ ARMB, Yıllık Rapor 2000, s. 62

⁶⁵ ARMB, Yıllık Rapor 2002, s. 76

⁶⁶ ARMB, Yıllık Rapor 2003, s. 56, 58

⁶⁷ ARMB, Yıllık Rapor 2004, s. 68

⁶⁸ ARMB, Yıllık Rapor 2007, s. 90

-Toplu Ödemeler için Merkezleştirilmiş Bilgi Sisteminin kurulması: 2008 yılında altyapı hizmetleri veren kuruluşlara toplu ödemelerin elektronik ödeme sistemleri aracılığıyla hızlı ve güvenilir bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla Toplu Ödemelerin Merkezi Bilgi Sistemi (Kütleli Ödenişlerin Merkezi İnfomasiya Sistemi, KÖMİS) kullanıma sokulmuş, MilliKart'ın hizmet kapsamındaki bankalara ait POS terminal ve ATM'lerde ve KÖMİS İnternet Service kullanarak ödeme kartlarıyla gerçek zamanlı KÖMİS ödemeleri yapmak imkanı sağlanmıştır.⁶⁹

-Merkezi Kredi Sicilinin kurulması: ARMB'nin "2002-2005 yıllarında bankacılık sisteminin gelişim stratejisi" kapsamında Merkezi Kredi Sicili (Merkezleştirilmiş Kredit Reestri) 2004 yılında hazırlanmış ve kullanıma sunulmuştur.⁷⁰

2007 yılında Merkezi Kredi Sicilinin teknik platformunda ve yazılımında yenileştirme çalışmaları gerçekleştirilmiş ve bankalardan gelen bilgi taleplerinin otomatik ortamda işlenmesi sağlanmıştır.⁷¹

- Yedek Merkezinin Kurulması: Bakü'nün 30 kilometre kuzeyindeki Sumgayıt şehrinde ARMB'nin kurmuş olduğu Milli Ödeme Sistemleri bileşenleri için Yedek Merkezi kurulmuştur. 2005 yılında Sumgayıt Yedek Merkezine bağlanan kablolar fiber optik kablolarla değiştirilmiştir. AZIPS, XÖHKS, Mili Kart İşlem Merkezi, BMS ve İstatistik sistemlerinin arşiv işlemlerinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.⁷²

- Uluslararası Gözetim Standartlarının Uygulanması: 2004 yılında ARMB'de uluslararası standartlarla uyum içerisinde kurulmuş ödeme sistemlerinin Dünya Bankası Finans Sektörünün Değerlendirilmesi Programı (Finance Sector Assesment Program) kapsamında IMF uzmanları tarafından bu sistemlerin sistem açıdan önemli ödeme sistemleri için belirlenen Temel İlkelere uyum içerisinde olduğu yoklanmış ve onaylanmıştır.⁷³

2005 yılında Ödeme Sistemlerinin uluslararası standartlarla gözetiminin oluşturulması amacıyla İsviçre Merkez Bankasından teknik yardım alınmış ve uluslararası tecrübe öğrenilerek ödeme sistemlerinin faaliyetinin gözetimi konusunda somut çalışmalara başlanmıştır.⁷⁴

- Ödeme Sistemleri Kuruluşu Ve Faaliyetini Düzenleyecek Yasal Mevzuat Oluşturulması: Medeni Kanun, Merkez Bankası Kanunu, Bankacılık Kanunu ve diğer kanunlara dayanarak ARMB ülkede faaliyette olan bankalar arasında ödemelerin gerçekleştirilmesi, ödeme sistemlerinin kuruluşu ve faaliyetinin yürütülmesi gibi konuları düzenleyen Talimatlar, Kurallar ve diğer mevzuatın uluslararası standartlara uyularak hazırlanması işini gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda Azerbaycan'da Faaliyette Olan Bankalar Arasında Hesaplaşmaların Yürütülmesi Kuralları, Azerbaycan'da Nakit Dışı Hesaplaşmalar ve Para Transferleri Hakkında Talimat, Azerbaycan'da Yurtiçi ve Yurtdışı Yerleşik Kişilerin Döviz İşlemleri Kuralları, Kart İşlem Merkezlerine İzinlerin Verilmesi Ve Faaliyetinin Gözetimi Kuralları, Azerbaycan'da Pos Terminallerin İşletim Ve Kullanım Kuralları, Ödeme Kartı Çıkarma Ve Kullanım Kuralları hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Milli Ödeme Sisteminin Geliştirilmesi Devlet Programı

ARMB tarafından Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Milli Ödeme Sisteminin oluşturulması alanında gerçekleştirilen reformların tamamlanması ve bu yönde görülen işlerin geliştirilmesi için 2004-

⁶⁹ARMB, Yıllık Rapor 2008, s. 76

⁷⁰ARMB, Yıllık Rapor 2004, s. 70

⁷¹ARMB, Yıllık Rapor 2007, s. 96

⁷²ARMB, Yıllık Rapor 2005, s. 90

⁷³ARMB, Yıllık Rapor 2004, s. 68

⁷⁴ARMB, Yıllık Rapor 2005, s. 88

2006 yılları için Devlet Programının hazırlanması konusunda 2003 yılından itibaren uluslararası uzman danışmanla birlikte belirli işler görülmüş, 2004 yılında “Azerbaycan Cumhuriyeti”nde Milli Ödeme Sisteminin Geliştirilmesi 2005-2007 yılları için Devlet Programı” adı altında hazırlanmış, 9 Aralık 2004 inde Devlet Başkanının 152 sayılı Kararnamesiyle onaylanmıştır.⁷⁵

Devlet Programının temel amaçları her bir piyasa katılımcısının, geniş nüfus kesiminin elektronik ödeme sistemlerinin olanaklarından daha verimli kullanımını sağlamak, bölgesel mensubiyetine bakılmaksızın tüm ülkeyi kapsamakla tek bir elektronik ödeme alanı oluşturulmak; aynı zamanda tüzel ve gerçek kişilerin finansal hizmetlere, bankacılık sistemi ve finansal piyasaların ise piyasa katılımcılarına ve hane halkına ulaşma olanaklarını daha da arttırılmak; dolaşımdaki paranın bankacılık sistemine toplanarak ülke ekonomisinin gelişimine yatırılması için elverişli bir ortam oluşturmaktan ibarettir.⁷⁶

Bu temel amaçlara ulaşmak için hedefler belirlenmiş ve 2005-2007 yıllar arasında bu hedeflere ulaşmak için ARMB öncülüğünde ve uluslararası kuruluşların da yardımıyla aşağıdaki işler görülmüştür:

- Kart ödemelerinin geliştirilmesi ve Milli Ödeme Sistemi yapısının tamamlanması için alt yapının – Milli Kart İşlem Merkezinin oluşturulması. Devlet programında uluslararası standartlarda Milli Kart İşlem Merkezinin kurulup, 3 yıl sonra adaletli prensiplere dayanarak bankaların birlikte kullanımına ve yönetimine devredilmesi öngörülmüş, fakat bu hedefe daha erken ulaşılmıştır.

- Bankaların kurum içi bilgi ve hesaplama sistemlerinin geliştirilmesi ve uluslararası standartlarla uyum haline getirilmesi. ARMB tarafından bankaların kurum içi bilgi ve hesaplama sistemleriyle ilgili uyulması gereken talepler ve standartları belirleyen metodoloji taban oluşturulmuş;⁷⁷

Kurumsal Yönetim Standartları kapsamında bankalardaki program yazılımlarının cari durumunun incelenmesiyle ilgili teşhis ve değerlendirme işleri gerçekleştirilmiş;⁷⁸

ARMB yardımı ve desteğiyle bankaların genel merkezleriyle şubeler arasında gerçek zamanlı ara yüz tam olarak oluşturulmuş, yedek merkez kurulmuş, otomatik ortamda iş yerleri, ayrıca kurum içi bilgi sistemi ve baş muhasebe sistemleri uluslararası standartlara uygun şekilde yeniden yapılandırılmıştır.⁷⁹

- Büyük sayıda küçük meblağlı ödemeler (elektrik, gaz, su, telefon vb. ödemeleri) toplayan altyapı hizmetleri veren kurumların aynı zamanda vergi, gümrük, sosyal güvenlik ödemelerini gerçekleştiren hükümet kuruluşlarının ödeme sistemleri altyapısına teknolojik entegre edilmesi. Bu hedefe ulaşılması için KÖMİS sisteminin kurulup kullanıma sunulması, Devlet Hazine Ajansını ödeme sistemlerine katılması, bazı vergilerin (Katma Değer

Vergisi, KDV) ödeme sistemleri aracılığıyla ödenmesinin uygulamaya konulması, sosyal güvenlik ödemelerinin ödeme kartları aracılığıyla ödenmesi ve diğer devlet ve kamu kuruluşlarının ödeme sistemlerine entegre edilmesi için hazırlık işleri gerçekleştirilmiştir.

- Ödeme sistemlerinin coğrafi kapsamının genişletilmesi ve bölgelere yönlendirilmesi, piyasa katılımcıları ve hane halkının finansal hizmetlere ulaşma olanaklarının arttırılması. ARMB’nin İletişim ve Bilişim Teknolojileri Bakanlığıyla işbirliği içinde ülkede özellikle bölgelerde çok geniş şube

⁷⁵ ARMB, Yıllık Rapor 2003, s. 56, 58 ve ARMB, Yıllık Rapor 2004, s. 68

⁷⁶ ARMB, Azerbaycan Cumhuriyeti’nde Milli Ödeme Sisteminin Gelişimi 2005-2007’ci Yıllar İçin Devlet Programı, 2004, http://cbar.az/assets/675/dovlet_proqrami.pdf, (23.12.2016), s. 2

⁷⁷ ARMB, Azerbaycan Cumhuriyeti’nde Milli Ödeme Sisteminin Gelişimi 2005-2007’ci Yıllar İçin Devlet Programının uygulanması kapsamında yapılan işler hakkında Rapor, 2007, http://cbar.az/assets/1201/report_to_pres_fin.pdf, (23.12.2016), s. 3

⁷⁸ ARMB, Yıllık Rapor 2005, s. 90

⁷⁹ ARMB, Yıllık Rapor 2006, s. 100

şebekesine sahip ve geleneksel posta hizmetleri veren AzerPoçt Devlet Şirketinin aynı zamanda finansal hizmetler de sunan bir kuruluş olarak yeniden yapılandırılması için uluslararası kuruluşların da yardımlarıyla gerekli yasal, teknik ve diğer hazırlık çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

- Ödeme sistemlerinde risk yönetimi verimliliğinin artırılması ve güvenlik standartlarının belirlenmesi. İlgili yasal mevzuat geliştirilmiş, ödeme sistemleri katılımcılarının bilgi ve hesaplaşma sistemleri için güvenlik standartları belirlenmiş ve ödeme sistemlerinin faaliyeti üzerinde uluslararası standartlara uyum içerisinde gözetim gerçekleştirilmeye başlanmıştır.⁸⁰

Devlet Programının desteklenmesi amacıyla Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanının 22.11.2005 tarihli “Azerbaycan Cumhuriyetinde ödeme sistemlerinin geliştirilmesi alanında ek önlemler hakkında” Talimatının gerçekleştirilmesiyle ilgili olarak ARMB tarafından ilgili hükümet kurumlarıyla birlikte POS terminallerin kullanımı için 2006 yılının sonuna kadar perakende ticaret, yiyecek içecek servisi ve diğer hizmet işletmelerinde bankalar tarafından 1500’den fazla POS terminal kurulmuştur. Talimata uygun olarak devlet bütçesinden finanse edilen tüm kurumlarda ve evletin hakim pay sahibi olduğu anonim şirketlerde maaşların ödeme kartlarıyla ödenmesi yönünde işler gerçekleştirilmiştir.⁸¹

2.1.5.2. Bankalar Arası Gerçek Zamanlı Ödeme Sistemi

AZIPS (Azerbaijan Interbank Payment System) sistemi Azerbaycan’da bankalar arası ödemelerin gerçek zamanlı gerçekleştirilmesi için SWIFT ağı üzerinde çalışan bir elektronik ödeme sistemidir.

Azerbaycan Milli Ödeme Sisteminin ana bileşeni durumunda olan AZIPS sisteminin kurulması, Azerbaycan’da Milli Ödeme Sisteminin oluşturulması Stratejisinin gerçekleştirilmesinin birinci aşamasını içeriyordu.⁸²Bu strateji doğrultusunda 2000 yılının ikinci yarısından itibaren AZIPS sisteminin test (deneme) kullanımı başlatılmış, Aralık 2000’de sistem kurulumu uygulayıcısı “Logica” şirketi işleri bitirmiş, sistem teslim alınmış ve 16 şubat 2001 tarihinde kullanıma sunulmuştur.⁸³

AZIPS Sisteminde Kullanılan Telekomünikasyon AğıSisteminin güvenliğinin sağlanması amacıyla telekomünikasyon ağı olarak SWIFT ağının kullanılması kararı verilmiş ve AZIPS sistemi SWIFT tarafından tescillenmiştir.⁸⁴SWIFT ağına katılmayan (Outsider) bankalara hizmet için ise ARMBÖdeme Sistemleri Departmanında Servis Bürosu oluşturulmuştur.⁸⁵2001 yılında gerekli SWIFT terminalleri kurularak kullanıma sunulmuştur.⁸⁶2003 yılında SWIFT’in yeni versiyonu uygulamaya sokulmuş, SWIFT MT100 ödeme formatından yeni SWIFT MT103 ödeme formatına geçit işlemleri tamamlanmıştır.⁸⁷2002 yılından itibaren SWIFT’in koymuş olduğu, zaman aşımına uğramış X.25

⁸⁰ 267

ARMB, Azerbaycan Cumhuriyeti’nde Milli Ödeme Sisteminin Gelişimi 2005-2007’ci Yıllar İçin Devlet Programının uygulanması kapsamında yapılan işler hakkında Rapor, s. 5

⁸¹ ARMB, Yıllık Rapor 2006, s. 98

⁸² ARMB, Yıllık Rapor 2002, s. 72

⁸³ ARMB, Yıllık Rapor 2000, s. 64 ve ARMB, Yıllık Rapor 2002, s. 72

⁸⁴ ARMB, Yıllık Rapor 2001, s. 60

⁸⁵ ARMB, Yıllık Rapor 2000, s. 64

⁸⁶ ARMB, Yıllık Rapor 2001, s. 60

⁸⁷ ARMB, Yıllık Rapor 2003, s. 56

protokolünden vazgeçerek ileri IP protokolü bazında kurulmuş ağ ile çalışmak talebe uyularak 2004 yılında yeni SWIFTNet teknolojisine geçit tamamlanmıştır.⁸⁸2009 yılında AZIPS sisteminin yeni versiyonu uygulamaya konulmuş, Yeni versiyona geçişle otomatik ortamdaki iş yerleri daha modern Web teknolojiye geçirilmiş, birçok işlevsel olanaklar geliştirilmiştir.⁸⁹2009 yılında 48 katılımcısı olan (45 ticari banka, ARMB, Agrarkredit banka olmayan kredi kuruluşu, Devlet Hazine Ajansı) AZIPS sisteminde toplam tutarı 72856 mln AZN olmakla 393 bin adet ödeme belgesinin işlemi gerçekleştirilmiş, sistemde gün içinde ortalama ödeme sayı 1640, her bir ödeme meblağı ise 185 bin AZN, 2009 yılı için ödemelerin toplam sayısında AZIPS sisteminin payı %6 (XÖHKS %94), ödemelerin toplam hacminde ise %97 (XÖHKS %3) olmuştur.⁹⁰

AZIPS sisteminin yapısı

AZIPS sistemi 3 temel bileşenden oluşmaktadır: Merkezi Hesaplaşma Sistemi (MHS), SWIFT ağı ve Merkezi İnterfeys (ara yüz)Modülü (MİM).⁹¹

Merkezi Hesaplaşma Sistemi (MHS)

Ödeme işlevini yerine getiren MHS iki temel bileşenden, Merkezi Hesaplaşma Modülü (MHM) ve Merkezi Mübadele (takas) Modülünden oluşur.Ödemeleri gerçek zamanlı yürütmek için hesaplar

Merkezi Hesaplaşma Modülünde (MHM) tutulur. Bu modül ödemeleri gerçekleştirir, bakiye yetersizliği durumunda ödemelerin gerçekleşmesine izin vermez, bakiye yetersizliğinden doğan tıkanma durumlarını ortadan kaldırır. Modül, ödeme ve hesaplara ait bilgi talep işlemlerini, ödemelerin iptali, ödeme önceliklerinin düzeltilmesi işlevlerini de gerçekleştirir.Merkezi Mübadele (Takas) Modülü MHM ile MİM arasında bağlantı sağlar.SWIFT ağıMHS ile diğer bileşenler arasındaki takas zamanı bilgilerin formatı SWIFT bilgileri standartlarına dayanır ve SWIFT Y – Copy, FIN servislerine uygun şekilde hazırlanır.

Gerçek Zamanlı Ödeme sisteminin SWIFT Y - Copy tipli emirlerin gönderilmesi için SWIFT FIN – Copy hizmeti kullanılır. Bu tip, aşağıdaki iş özelliklerine sahiptir:

- Ödeme talimatı direkt ödemeyi alan tarafa gönderilir.
- Dosyanın gerçekliyi sonuna kadar sağlanır
- Ödemenin detayları merkez bankasında gözükmüyor

Merkezi İnterfeys (Arayüz) Modülü (MİM)

Merkezi İnterfeys Modülü (MİM), MHS ile SWIFT ağı arasında bağlantıyı sağlar. Merkezi Sisteme giriş-çıkış bilgileri için ağ arayüzü durumunda olan Merkezi İnterfeys Modülü – MİM – SWIFT Aliance oluşturulmuştur

Şekil 7: AZIPS Sisteminin Bileşenleri

Kaynak: ARMB, Ödeme sistemleri, AZIPS,

⁸⁸ARMB, Yıllık Rapor 2003, s. 56ve ARMB, Yıllık Rapor 2004, s. 66

⁸⁹ARMB, Yıllık Rapor, 2009, s. 82

⁹⁰ARMB, Yıllık Rapor, 2009, s. 82

⁹¹ARMB, Ödeme sistemleri: AZIPS, http://cbar.az/assets/620/azips_funksional.pdf, (31.12.2016), s. 1

AZIPS Sisteminde Ödemelerin Gerçekleştirilmesi

ARMB dahil tüm AZIPS katılımcıları arasında standart ödeme bilgilerinin kullanılması amacıyla bilgi akışı aşağıdaki şemada gösterilmiştir:

Ödeme gerçekleştirme sürecinde standart bilgi akışları aşağıdaki gibi gerçekleşir:

1. Ödemeyi gönderen katılımcı iç ödeme bilgilerini gönderir (MT100, MT102 veya MT205), SWIFT onları kabul eder.
2. Ödeme bilgileri Y-Copy“de tutulur ve ödeme bilgilerinin belirli detaylarını kendinde tutan hesaplaşma bilgi talebi MHS“ye gönderilir.
3. MHS, MT096“yı alır, hesaplaşma talimatını oluşturur ve gönderen katılımcının hesaplaşma hesabına borç ve ödemeyi alan katılımcının hesaplaşma hesabına alacak girmekle ödemeyi gerçekleştirir.
4. MHS, Y-Copy“ye ödeme gerçekleştirildiği hakkında onayı (MT097) geri verir.
5. Y-Copy, (zorunlu olmayarak) gönderen katılımcıya gönderen müşteri için bildiri (MT012) takdim eder.
6. Y-Copy, bütün ödeme bilgilerini ödemeyi alan katılımcıya gönderir.

Şekil 8: AZIPS Sisteminde Standart Ödeme Gerçekleştirme Şeması

Kaynak: ARMB, Ödeme sistemleri, AZIPS,

http://cbar.az/assets/620/azips_funksional.pdf, 31.03.2011

7. Eğer 1. adımda ödeme bilgileri için uygun iletim izlenmesi istenmişse, o zaman ödeme bilgileri SWIFT aracılığıyla ödemeyi alan katılımcıya başarıyla iletildiğinde, gönderen katılımcıya İletilme hakkında Bildiri (MT011) gönderilir.

Eğer 1. adımda ödeme bilgileri için uygun iletim izlenmesi istenmişse ve hesaplaşma süreci MHS“de uzamışsa veya ödemeyi alan katılımcının bilgisayar terminali ödeme bilgilerini zamanında kabul edemiyorsa, o zaman SWIFT ağı gönderen katılımcıya MT010 (İletilmeme Uyarısı) gönderir.

AZIPS sisteminin avantajları

Yeni ücretlendirme önceki ücretlendirmeye karşın iki defaya kadar daha ucuz hale gelmiştir.⁹² Ödemeyi yapan bankayla ödemeyi alan banka arasında elektronik fon transferi 30-60 saniye içinde gerçekleştirilir ve sistem katılımcısı banka muhabir hesabının kalan bakiyesini online izlemek imkanı kazanır.⁹³

AZIPS sistemi kullanıma sunulduktan sonra paranın dolaşım hızı yükselmiş, bankalar likiditeni daha çevik yönetme olanağı kazanmış, büyük meblağlı ve acil ödemelerin gerçek zamanlı (on-line) gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.⁹⁴

2007 yılında AZIPS sisteminin geliştirilmesi kapsamında sistemin ana ve yedek merkezlerindeki sunucular arasında gerçek zamanlı bilgi değişimi mekanizması oluşturulmuştur ve bu mekanizma olağanüstü durumlarda ödeme sistemlerinin aralıksız (devamlı) çalışmasını sağlayacaktır.⁹⁵

⁹²ARMB, Yıllık Rapor 2000, s. 64

⁹³ARMB, Yıllık Rapor 2001, s. 60

⁹⁴ARMB, Yıllık Rapor 2004, s. 66

2.1.5.3. Küçük Tutarlı Ödemelere Yönelik Hesaplaşma Takas Sistemi

XÖHKS (Xırda Ödenişlerin Hesaplaşma Kliring Sistemi) küçük meblağlı ve acil olmayan ödemeler için takas sistemidir.⁹⁶

Milli Ödeme Sisteminin oluşturulması Stratejisinin ikinci aşaması Küçük Meblağlı Ödemeler için Hesaplaşma Takas Sisteminin oluşturulması olmuştur.⁹⁷ 2001 yılında Küçük meblağlı ödeme sisteminin oluşturulması stratejisi ARMB Yönetim

Kurulunda kabul edilmiş ve Milli Ödeme Konseyinde beğenilmiştir. İşler iki yönde, sürekli tekrarlanan toplu (Bulk) ödemeler (ücretler, emeklilik, alt yapı hizmetleri ödemeleri vb.) ve kart ödemeleri yönünde gerçekleştirilmeye başlanmıştır.⁹⁸

2001 Toplu ödemeler için Otomatik Takas sisteminin oluşturulması ile ilgili Dünya Bankası'nın prosedür kurallarına uyularak uluslar arası ihale (tender) gerçekleştirilmiş ve ihaleyi ABD'nin "Hewlett Packard" (teknik donanım) ve "CMA Small Systems AB" (yazılım) şirketleri kazanmıştır, kart ödemeleri için ise ülkede tek Kart İşlem Merkezinin oluşturulması ve adaletli ve eşitlikli ilkeler bazında bankaların kullanımına verileceği tasarlanmıştır.⁹⁹

XÖHKS'nin oluşturulması Dünya Bankası'nın "Finans sektörüne teknik yardım" projesi kapsamında ayrılan fonlarla finanse edilmiş ve sistemin oluşturulmasında IMF uzman yardımı sağlamıştır. ARMB'nin, Azerbaycan Bankalar Birliğinin, Ekonomik Kalkınma Bakanlığının ve altyapı hizmetleri sunan kurumların temsilcilerinden oluşan Çalışma Grubu üyeleri tarafından bu alanda gelişmiş olan ülkelerin tecrübesi öğrenilmiş ve sistemin oluşturulması zamanı dikkate alınmıştır.¹⁰⁰

XÖHKS oluşturma sürecinde Danimarka ve İsveç'in tecrübesi öğrenilmiş ve kullanılmıştır.¹⁰¹

2 Aralık 2002 tarihinde sistem kullanıma sunulmuştur.¹⁰²

2004 yılında XÖHKS sistemi geliştirilerek Ödemeler paketinde bulunan hatalı ödemeler nedeniyle tüm paketin gerçekleştirilememesi durumu ortadan kaldırılmış, karşılıklı (iki taraflı) belge değişiminin gerçekleştirilmesi için Milli Kart İşlem Merkezi İle XÖHKS sistemi arasında ara yüz bağlantısı sağlamıştır.¹⁰³

2007 yılında XÖHKS sisteminin geliştirilmesi kapsamında sistemin teknik platformu değiştirilmiş ve Veritabanı Yönetim Sisteminin yeni versiyonu uygulamaya konulmuştur.¹⁰⁴

⁹⁵ ARMB, Yıllık Rapor 2007, s. 90

⁹⁶ ARMB, XÖHKS: Genel bilgi, http://cbar.az/assets/631/XOHKS_umimi.pdf, 04.02.2017

⁹⁷ ARMB, Yıllık Rapor 2002, s. 72

⁹⁸ ARMB, Yıllık Rapor 2001, s. 62

⁹⁹ ARMB, Yıllık Rapor 2001, s. 62

¹⁰⁰ ARMB, Yıllık Rapor 2002, s. 72

¹⁰¹ ARMB, Yıllık Rapor 2004, s. 66

¹⁰² ARMB, Yıllık Rapor 2002, s. 74

¹⁰³ ARMB, Yıllık Rapor 2004, s. 68

¹⁰⁴ ARMB, Yıllık Rapor 2007, s. 90

2008 yılında XÖHKS sisteminin işlevsel özellikleri kullanılmakla KDV'nin toplanması, kaydının tutulması ve devlet bütçesine aktarılmasıyla ilgili işlemlerin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.¹⁰⁵

2009 yılında 51 katılımcısı olan (46 ticari banka, ARMB, ARMB Nahçıvan Bölge İdaresi, Devlet Hazine Ajansı, Agrarkredit) XÖHKS sisteminin arşiv hizmeti yeniden kurularak diğer yeni oluşturulan özellikleriyle birlikte kullanıma sokulmuş, toplam tutarı 5274 mln AZN olmakla 6302 bin adet ödeme yapılmış, sistemde ortalama gün içinde 26370 adet ödeme yapılmış, her bir ödeme meblağı 837 AZN, ödemelerin toplam sayısında XÖHKS sistemlerinin payı %94 (AZIPS %6), ödemelerin toplam hacminde ise %3 (AZIPS %97) olmuştur.¹⁰⁶

XÖHKS Sisteminde Kullanılan Telekomünikasyon Ağı

SWIFT standartlarındaki XML formatlı bilgilerle (mesajlarla) çalışan XÖHKS sisteminde bilgiler fiber optik kabloyla donatılmış yerel telekomünikasyon ağı üzerinde kurulmuş ve tam işlevsel, kriptografik güvenlikle temin edilmiştir.¹⁰⁷

XÖHKS için de Merkez Bankasında Outsider'ler için Hizmet Bürosu mevcuttur.¹⁰⁸

XÖHKS sisteminin yapısı

XÖHKS'nin merkezi bloğunun bileşenleri Çekirdek düzeyi, Veri düzeyi ve Mantıksal düzeyden oluşur.¹⁰⁹

Çekirdek düzeyi: XÖHKS'nin çekirdek düzeyi aşağıdaki modülleri içerir: Ödeme İşlem Modülü, Bilgi Talebi İşlem Modülü, Muhasebe ve Risk Yönetimi Modülü, Takas Modülü, İletişim Modülü, Data modülü, Tablo (Cetvel) Modülü, Bilgi Verme Modülü

Katılımcılar tarafından borç limitinin belirlenmesi – sistem katılımcılarını kredi riskinden kurtarır. Ödemelerin azami meblağı belirlenir. (40000 AZN)Sırada bekleyen ödemeleri geri çağırma imkanı Doğrudan borçlanma işlemlerinin gerçekleştirilebilmesi olanağı"¹¹⁰AZIPS sistemi gibi bu sistemin ücretleri çok ucuzdur.¹¹¹XÖHKS sisteminin avantajı Milli Telekomünikasyon Ağı üzerinde kurulduğu için katılımcılar için komisyon ve diğer masrafların çok ucuza gelmesidir.¹¹²

2.1.5.4. Kart İşlem Merkezleri

MilliKart

MilliKart, Azerbaycan'da Ödeme Sistemlerinin gelişimi Devlet Politikası kapsamında ve Dünya Bankasının finansal desteğiyle kurulan bir Kart İşlem Merkezidir.2003-2004 yıllarında Milli

¹⁰⁵ ARMB, Yıllık Rapor 2008, s. 74

¹⁰⁶ ARMB, Yıllık Rapor, 2009, ss. 82

¹⁰⁷ ARMB, XÖHKS: Genel bilgi, http://cbar.az/assets/631/XOHKS_umimi.pdf, (04.02.2017), s. 1 ve ARMB, Yıllık Rapor 2002, s. 74

¹⁰⁸ ARMB, Yıllık Rapor 2003, s. 58

¹⁰⁹ ARMB, XÖHKS: Fonksiyonel özellikler , http://cbar.az/assets/632/XOHKS_funksional.pdf, (04.02.2016), s. 1

¹¹⁰ ARMB, XÖHKS: Genel bilgi, s. 3

¹¹¹ ARMB, Yıllık Rapor 2002, s. 74

¹¹² ARMB, Yıllık Rapor 2003, s. 56

Kart İşlem Merkezinin oluşturulması için uluslararası uzman danışmanın yardımıyla ihale için teknik belgeler topluluğu hazırlanmış ve 2 aşamalı ihale gerçekleştirilmiş, ihaleyi 2 Ağustos 2003 tarihinde "TietoEnator Financial Solutions SIA" ve "RISK" ortak şirketi kazanmıştır.¹¹³

Milli Kart İşlem

Merkezi Transmaster ürün ailesinden olan programlar bazında kurulmuştur.¹¹⁴

Milli Kart İşlem Merkezinin faaliyetiyle ilgili ilkin kart altyapısının (ATM ve POS ağıının) oluşturulması konusunda tek aşamalı ihaleyi "Lanit" şirketi kazanmış, 11 Kasım 2004 tarihinde POS terminallerin alınması için anlaşma imzalanmıştır, merkezin kurulması işleri 2004 yılı sonlarına doğru bitmiş, 21 Kasım 2004 tarihinde Milli Kart İşlem Merkezinin kamuya tanıtımı gerçekleştirilmiştir.¹¹⁵

Merkez 3 Ocak 2005 tarihinde kullanıma sunulmuştur.¹¹⁶ Milli Kart İşlem Merkezi ARMB'nin bir departmanı olarak çalışmaya başlamıştır.¹¹⁷

14 Temmuz 2006 tarihinde 18 banka tarafından (AtaBank, Demirbank, AzerTürk Bank, Bank of Baku, Zaminbank, Turanbank, Amrahbank, Xalq Bank, KredoBank, AccessBank, Parabank, Rabitebank, Bank Respublika, Bank Standard, Texnikabank, Unibank, Debüt, Azərbaycan Sanayi Bankası) özsermayesi 4 mln AZN olmakla "MilliKart" LLC* kurulmuştur ve 2 Ekim 2006 tarihinden itibaren MilliKart faaliyetini LLC olarak devam ettirmektedir.¹¹⁸

Azerbaycan'da kart ödemelerinin geliştirilmesi amacıyla Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (European Bank for Reconstruction and Development) 30 Aralık 2008 tarihinde MilliKart'ın kurucular listesine katılması hakkında anlaşma imzalanmış ve 7 Haziran 2010 tarihinde yeni Tüzük kabul edilmiştir.¹¹⁹

MilliKart VISA (Visa International Service Association) ve MasterCard gibi uluslararası kart kuruluşları tarafından onaylanmış (certification) ve bu kurumlarda TPP (Third Party Processor) ve MSP (Member Service Provider) olarak kayıta alınmıştır.¹²⁰

MilliKart, kart ödemeleri için işlem (processing) hizmetleri, kart hesaplarının desteklenmesi, ATM, POS-terminal ve diğer ödeme terminallerinin faaliyetinin sağlanması, bankalar ve uluslararası kart kuruluşları için raporların hazırlanması, uluslararası kart kuruluşlarıyla bankalar arasında veri değişiminin sağlanması ve diğer hizmetleri sunuyor.¹²¹

MilliKart'ın Demirbank, Unibank ve GoldenPay ile işbirliği kapsamında elektronik alış-veriş hizmeti kurularak kullanıma sunulmuştur. İnternet aracılığıyla ödemelerin güvenli bir şekilde

¹¹³ ARMB, Yıllık Rapor 2003, s. 58 ve ARMB, Yıllık Rapor 2004, s. 68, ve Millikart, Millikart'ın Tarihi, http://www.millikart.az/index.php?option=com_content&view=article&id=20&Itemid=57, (07.12.2016)

¹¹⁴ Tieto Rusya, Basın Bülteni, 20 Mayıs 2004, <http://www.tieto.ru/archive/news/2004/v-azierbaydzhaniebudiet-sozdan-nacionaljnyy-prociessingovyy-cientr-na-bazie-programmnogo-rieshienii>, (23.12.2016)

¹¹⁵ ARMB, Yıllık Rapor 2004, s. 68

¹¹⁶ ARMB, Kart işlem merkezleri, <http://cbar.az/pages/payment-systems/basic-knowledge-on-non-cashpayments/card-infrastructure/card-processing-entities/>, (07.02.2017)

¹¹⁷ Millikart, Millikart'ın Tarihi

¹¹⁸ Millikart, Millikart'ın Tarihi ve ARMB, Kart işlem merkezleri,

¹¹⁹ ARMB, Kart işlem merkezleri

* LLC: Limited Liability Company

¹²⁰ ARMB, Kart işlem merkezleri

¹²¹ ARMB, Kart işlem merkezleri

gerçekleştirilmesi amacıyla MilliKart, “3-D Secure” teknolojisinin uygulanmasıyla ilgili olarak MasterCard ve VISA’da uygun olarak “Secure Code” ve “Verified by VISA” onayını almıştır.¹²² Millikart 9 banka ve Azerpoçt posta operatörüne hizmet vermektedir.

AzeriCard

International Bank of Azerbaijan’a ait AzeriCard 1996 yılında ülkede ilk kart işlem merkezi olarak kurulmuştur. 1997 yılında Kafkasya ve Orta Aysa bölgesi kartlarına hizmet için AzeriCard kart işlem merkezinin kurulmasına başlanmıştır. İlk aşamada MasterCard’ın Güvenlik Departmanında onay (certification) almış, MasterCard ve VISA’nın standartlarına uygun duruma getirilmiştir.¹²³

AzeriCard’a MSP (Member Service Provider) ve Eurocard-Mastercard, Cirrus/Maestro, VISA Electron ve VISA kartlarının embossing/kodlama (şifreleme) mevkii (status) verilmiştir. International Bank of Azerbaijan, AzeriCard tarafından Ödeme kartlarının desteklenmesi ve çıkarılması için MasterCard ve VISA uluslar arası kart kuruluşlarından tam onay (certification) almıştır.¹²⁴

2000 yılı başlarında AzeriCard ve IBA (International Bank of Azerbaijan), American Express uluslararası kart kuruluşundan ödeme kartlarının desteklenmesi için onay almış, 1 Mayıs 2008 tarihinde ise kart çıkarma için özel haklar kazanmışlardır.¹²⁵

AzeriCard’ın Oracle bazında kurduğu yeni sistem tüm uluslararası ve yurtiçi işlemlerin gerçekleştirilmesi olanağı sağlamıştır. MasterCard, VISA, American Express ve Diners Club uluslararası kart kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde.¹²⁶

AzeriCard, “card to card”, alt yapı hizmetleri ödemeleri, vergi ödemeleri, “Mobil Banking”, “İnternet banking”, PIN* Change, ORM (Online Risk monitoring), SMS (Short Message Service) bildirimi ve diğer hizmetler sunmaktadır.¹²⁷

AzeriCard tarafından elektronik ticaret işlemleri için VISA ve Mastercard kart kuruluşlarında tüm çalışmalar tamamlanma aşamasındadır. AzeriCard, “3D Secure Verified by VISA” ve “MasterCard Secure Code” teknolojileri sayesinde kart sahipleri ve perakende satış, catering ve diğer benzeri hizmet kuruluşları için ödemelerin güvenliğini sağlıyor.¹²⁸

Perakende satış, catering ve diğer benzeri hizmet kuruluşlarında kablosuz POS terminallerinkurulması süreci başlanmıştır.¹²⁹ Azericard 30 bankaya hizmet vermektedir.

KapitalKart

¹²² ARMB, Kart işlem merkezleri

¹²³ ARMB, Kart işlem merkezleri

¹²⁴ ARMB, Kart işlem merkezleri

¹²⁵ ARMB, Kart işlem merkezleri

¹²⁶ ARMB, Kart işlem merkezleri,

¹²⁷ ARMB, Kart işlem merkezleri,

¹²⁸ ARMB, Kart işlem merkezleri,

¹²⁹ ARMB, Kart işlem merkezleri,

KapitalKart Azerbaycan'da ilk kurum içi kart işlem merkezidir.¹³⁰Ödeme kartları alanında müşterilerine verilen hizmet kalitesini yükseltmek ve faaliyetlerde verimliliği arttırmak amacıyla Kapital Bank tarafından kurum içi kart işlem sisteminin kurulması için ilan ettiği ihaleyi Rusya'nın Compass Pluss şirketi kazanmıştır.¹³¹ 5 Mayıs 2009 tarihinde Kapital Bank'a ait kart tabanı ve ATM şebekesi AzeriCard'tan Kapital Kart kurum içi kart işlem sistemine geçirilmiştir. Sistem Kapital Bank tarafından yönetilir ve VISA ve MasterCard uluslararası kart kuruluşları tarafından tam onay almıştır.¹³²KapitalKart, Compass Plus şirketinin ürünü olan TranzWare işlem sistemi bazında çalışıyor.¹³³

KapitalKart kart ödemeleri için işlem (processing) hizmetleri, kart hesap işlemleri, ATM, POS-terminal ve diğer ödeme terminallerinin faaliyetinin sağlanması, bankalar ve uluslararası kart kuruluşları için raporların hazırlanması, uluslararası kart kuruluşlarıyla bankalar arasında veri değişiminin sağlanması ve diğer hizmetleri sunmaktadır.¹³⁴

Nakitdışı ödemelerin teşvik edilmesi amacıyla 2010 yılı Haziran ayından itibaren KapitalKart tarafından Ethernet ve GPRS (General Packet Radio Service) türünden POS terminallerin kurulmasına başlanmıştır. KapitalKart gerçek zamanlı olarak kart hesabına gelen fonlar hakkında bildirim, alt yapı hizmetleri ödemeleri işlemleri için "SMS Info", "SMS Banking" ve "Internet Banking" hizmetlerini kullanıma sunmuştur.¹³⁵

KapitalKart, İnternet aracılığıyla yapılan ödemelerin güvenli bir ortamda gerçekleştirilmesi amacıyla "3-D Secure" teknolojisinin uygulanmasıyla ilgili olarak MasterCard ve VISA'da uygun olarak "Secure Code" ve "Verified by VISA" onayını almıştır.¹³⁶KapitalKart sadece Kapital Bank'a hizmet etmektedir.¹³⁷

RoyalCard

RoyalCard RoyalBank'ın kurum içi kart işlem merkezi olarak Rusya'nın Compass Plus şirketi tarafından TranzWare sistemi bazında kurulmuştur.¹³⁸02.11.2010 tarihinde faaliyete başlayan RoyalCard VISA, MasterCard, Japan Credit Bureau ve China Unionpay uluslararası kart kuruluşlarıyla işbirliğinde çalışmaktadır.¹³⁹

¹³⁰Compass Pluss, Basın bülteni, 21 Mayıs 2009, http://www.compassplus.ru/Press_Room_2009_2.html, (07.02.2017)

* Personal Identification Number

¹³¹ARMB, Kart işlem merkezleri

¹³²ARMB, Kart işlem merkezleri

¹³³Compass Pluss, Basın bülteni, 21 Mayıs 2009

¹³⁴ARMB, Kart işlem merkezleri

¹³⁵ARMB, Kart işlem merkezleri

¹³⁶ARMB, Kart işlem merkezleri

¹³⁷ARMB, Kart işlem merkezleri

¹³⁸Compass Pluss, Basın bülteni, 5 Mayıs 2010, http://www.compassplus.ru/Press_Room_2009_2.html, (07.02.2017)

¹³⁹RoyalBank, RoyalCard Universal işlem sistemi, <http://www.royalbank.az/n/royalcard-universalprosesing-system/>, (07.02.2017)

RoyalBank kart verileri güvenliği alanında uzman “SysNet Global Salutions” İrlanda şirketi tarafından her yıl Payment Card Industry Data Security Standard uluslararası standartı için gözetim gerçekleştiriliyor.¹⁴⁰RoyalCard ödeme kartlarının kişiselleştirilmesi, takas ve hesaplaşma hizmetlerinin gerçekleştirilmesi, ödeme kartlarının ve PIN zarflarının hazırlanması, ödeme kartları aktivasyonu ve bloke koyulması, aralıksız müşteri hizmetleri ve diğer hizmetler sunuyor.¹⁴¹Sadece RoyalBank“ın ödeme kartlarına hizmet etmektedir.¹⁴²

TexKart

TexKart Texnikabank“ın kurum içi kart işlem merkezidir.¹⁴³Texkart kart işlem merkezinin kurulması amacıyla 2009 yılında Texnikabank“la Rusya“nın “BPC” şirketi arasında anlaşma imzalanmış, onaylanma (certification) ve deneme (testing) gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁴

“BPC” şirketi kart işlem merkezini SmartVista sistemi bazında kurmuştur.¹⁴⁵TexKart“ın özsermayesi 1 mln AZN olmuş ve 2010 yılı Şubat ayından faaliyete başlamıştır. Mastercard ve VISA sistemlerinin kart işlemlerini gerçekleştirmektedir.¹⁴⁶TexKart sadece Texnikabank“a hizmet vermektedir. Texkart“ın “card to card” hizmeti kullanıma sunulmuştur ve “sms banking”, “internet kommersiya” hizmetleri, VISA ve MasterCard çip kartları çıkarma için çalışmalar devam ettirilmektedir.¹⁴⁷

2.1.5.5. Toplu Ödemelere Yönelik Merkez Bilgi Sistemi

2005 yılında Merkez Bankası tarafından alt yapı hizmeti veren kurumların Milli Ödeme Sistemine entegre edilmesi amacıyla merkezleştirilmiş tek bilgi sisteminin oluşturulması konsepti hazırlanmıştır. Konseptte göre tüm alt yapı hizmetleri için abonelerin tek bir kodlama prensibi bazında merkezleştirilmiş veritabanı oluşturulmalı, altyapı hizmeti veren kurumların veritabanlarıyla bağlantısı sağlanmalı ve gelecekte tüm ülkeyi kapsamalıydı. Kurulacak Hizmet Bürosunun faaliyeti sonucunda her bir abone en yakın banka veya posta ödeme noktasında altyapı hizmeti borçları hakkında tam bilgi almak ve ödemeyi ister nakitle isterse de kart aracılığıyla gerçekleştirmek imkanı kazanacak, ayrıca İnternet bankacılığı aracılığıyla aboneler ilgili borçları hakkında tam bilgiyi alabilme ve ödeme yapma imkanı kazanacaklardır.¹⁴⁸

Bu konseptin gerçekleştirilmesi için diğer ülkelerin tecrübesi öğrenilmiş, Dünya Bankası“nın “Finans Sektörüne Teknik Yardım Projesi” kapsamında danışmanlık hizmeti vermek üzere Dünya Tasarruf Bankaları Enstitüsü“nden uluslararası uzmanlar bu çalışmaya dahil edilmişlerdi.¹⁴⁹

¹⁴⁰ ARMB, Kart işlem merkezleri

¹⁴¹ ARMB, Kart işlem merkezleri

¹⁴² ARMB, Kart işlem merkezleri

¹⁴³ Texnikabank, TexKart, <http://www.texnikabank.az/?page=tstc&dil=1>, (07.02.2017)

¹⁴⁴ Texnikabank, TexKart

¹⁴⁵ BPC, Basın bülteni, 17 Haziran 2009, <http://www.bpc.ru/rus/press-center/bpc/2009/press-release/17-06/>, (9.02.2017)

¹⁴⁶ Texnikabank, TexKart

¹⁴⁷ Texnikabank, TexKart

¹⁴⁸ ARMB, Yıllık Rapor 2005, s. 86

¹⁴⁹ ARMB, Yıllık Rapor 2005, s. 88

Ayrıca, 2003 yılından itibaren Altyapı hizmeti veren kurumlarda sisteme entegre edilebilen kurum içi bilgi sistemlerinin kurulması da MB tarafından desteklenmiştir.¹⁵⁰

2007 yılında ödeme sistemleri aracılığıyla halktan altyapı hizmetleri ödemelerinin toplanmasının sağlanması ve böylece altyapı hizmetleri veren kurumların ödeme sistemleri altyapısına teknolojik entegre edilmesi amaçlı Altyapı hizmetleri ödemelerinin toplanması için Merkezleştirilmiş Bilgi Sisteminin (KÖMİS) oluşturulması hızlandırılmış ve KÖMİS sistemi 11 Temmuz 2008 tarihinde gerçek zamanlı olarak kullanıma sunulmuştur.¹⁵¹KÖMİS, CheckFree i-Series sistemi bazında yerel koşullara uyarlaştırılarak kurulmuştur.¹⁵²2008 yılından başlayarak alt yapı hizmetleri sunan ana kuruluşlar olan Bakıelektrikşebeke, Azerigaz, Azersu, Azerenerji, Sumgayıt RET KÖMİS sistemine entegre edilmiş, 2009 yılında toplam 2605616 (2010 yılında 4 mln) abone bilgileri sisteme dahil edilmiştir.¹⁵³

2009 yılında KÖMİS katılımcıları bankaların (ve Azerpoçt) sayısı 33 (2010'da 35), ödeme noktalarının sayısı 460 (2010'da 700) olmuş, sistem kullanıma sunulduktan 2009 sonuna kadar toplam tutarı 82.6 mln AZN olmakla 5.4 mln'dan fazla ödeme gerçekleştirilmiştir ve sistemde işlem gören ortalama gün içi ödeme sayısı 25-30 bin (2010'da 35-40 bin) arasında değişmektedir.¹⁵⁴

Ülkede faaliyette olan AzeriCard, MilliKart ve KapitalKart kart işlem merkezleri de sisteme entegre edilmiş, bu merkezlerin hizmet verdiği bankaların müşterilerine ATM'lerden ve www.apus.az sitesinden KÖMİS'in internet hizmetine ulaşarak ödeme kartlarıyla ödeme yapmak olanağı sağlanmıştır.¹⁵⁵

2009 yılında KÖMİS sisteminde "Üye olmadan ödemeler" modülü oluşturulmuş ve kullanıma sunulmuştur.¹⁵⁶Altyapı hizmetleri veren kuruluşlar (Azerenerji) SMART sayaçları kullanıma sunduktan sonra sistemin özelliklerini bu tür sayaç kullanan abonelerin de ödemelerini de destekleyen bir şekle getirmek için geliştirme çalışmaları yapılmıştır.¹⁵⁷

2.1.5.6. AzerPoçt Projesi

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Milli Ödeme Sisteminin Geliştirilmesi 2005-2007 yılları için Devlet Programının "Ödeme sistemlerinin coğrafi kapsamının genişletilmesi ve bölgelere yönlendirilmesi, piyasa katılımcıları ve hane halkının finansal hizmetlere ulaşma olanaklarının arttırılması" çalışmaları kapsamında ARMBİletişim Bakanlığıyla birlikte milli posta operatörü Azerpoçt Devlet Şirketinin çok geniş şube şebekesi (özellikle bölgelerde) platformunda posta depozitleri ve posta ödemeleri hizmetinin oluşturulması ve posta ağının Milli Ödeme Sistemi altyapısına entegre edilmesi projesini gerçekleştirmeye başlanmıştır.¹⁵⁸

¹⁵⁰ ARMB, Yıllık Rapor 2003, s. 58

¹⁵¹ ARMB, Yıllık Rapor 2007, s. 92 ve ARMB, Yıllık Rapor 2008, s. 76

¹⁵² KÖMİS, Genel bilgi, http://info.apus.az/?p=1_1#, (07.02.2017)

¹⁵³ ARMB, Yıllık Rapor 2008, s. 76 ve ARMB, Yıllık Rapor, 2009, s. 84 ve KÖMİS, Genel bilgi

¹⁵⁴ ARMB, Yıllık Rapor, 2009, s. 84 ve KÖMİS, Genel bilgi

¹⁵⁵ KÖMİS, Genel bilgi ve ARMB, Yıllık Rapor, 2009, s. 84

¹⁵⁶ ARMB, Yıllık Rapor, 2009, s. 84

¹⁵⁷ KÖMİS, Genel bilgi ve ARMB, Yıllık Rapor, 2009, s. 84

¹⁵⁸ Bkz: ARMB, Yıllık Rapor 2005, s. 88

Projenin gerçekleştirilmesi için finansman ve teknik destek için Merkez bankası Azerbaycan Hükümetiyle birlikte uluslararası finans kuruluşlarıyla görüşmeler yapmış ve sonuçta Dünya Bankası ile “Finans Sektörüne Teknik Yardım Projesi” kapsamında bu projenin finansmanı için indirimli kredi anlaşması yapılmıştır. Dünya Bankası Yönetim Kurulunda proje kapsamında kredi anlaşması onaylanmış, amaçlar için 10 mln ABD doları kredi verilmesi hakkında Dünya Bankası ile Azerbaycan Hükümeti arasında kredi anlaşması imzalanmıştır.¹⁵⁹

2008 yılında “Posta İletişimi Hakkında” Kanuna ek ve değişiklikler yapılmış, 2 Ekim 2008 tarihinde Devlet Başkanı tarafından onaylanmıştır.¹⁶⁰ 2009 yılında Milli posta operatorü Azerpoçt’un tüzüğünün yeni düzenlenme çalışmaları bittikten sonra, 16 Ağustos 2009 tarihinde Azerpoçt, LLC olarak faaliyete devam etmiş ve finansal hizmetler sunulması için izin alınması için yasal prosedürler başlatılmış; Azerpoçt Genel Merkezinde Otomatik Kurumsal Bilgi Sisteminin (AKİS) teknik platformunun ve ana modüllerinin kurulması tamamlanmış; Bakü’de 6 bölge şubesi ve 128 yerli şube, Gence’de ise 21 yerli şube sisteme bağlanmış (bu şubelerde sabit telefon hatları fatura ödemeleri, hesap açılmadan para transferi yapılmaya başlanmıştır); Hazine işlemleri, risk yönetimi, duran varlık yönetimi, mevduatlar, kartlar, internet bankacılığı modülleri için deneme çalışmaları tamamlanmıştır.¹⁶¹ Halktan KÖMİS sistemi aracılığıyla altyapı hizmetleri ödemelerinin toplanması için Azerpoçt Devlet Şirketinin bölge ve yerli şubelerinin “AzDataCom” telekomünikasyon ağına bağlanmıştır.¹⁶²

2.1.5.7. Azerbaycan’da Menkul Kıymet Mutabakatı

Azerbaycan sermaye piyasası oluşum aşamasında olan ve yeni gelişmeye başlayan bir piyasadır. 1992 yılında Menkul Kıymetler ve Menkul Kıymet Borsaları hakkında Kanunun kabul edilmesiyle Azerbaycanda sermaye piyasası oluşturulmasının ilk çabaları atıldı, 1995 yılında Özelleştirmenin ilk aşamasıyla hisse senetlerini çıkarılmış, özel “Mülk” Milli Saklama Merkezi kurulmuştur.¹⁶³

Fakat önemli gelişmeler 30 Aralık 1998 tarihinde Azerbaycan Devlet Başkanı Yanında Menkul Kıymetler Devlet Komitesi (Qiymetli Kağızlarla iş üzre Dövlət Komitesi, QKDK) oluşturulmasından sonra yaşanmıştır. Sermaye piyasasını düzenleyici kurum olan Devlet Komitesi sermaye piyasasının faaliyeti ve düzenlenmesiyle ilgili yasal mevzuatı geliştirmiş, Medeni Kanunda değişiklikler yapmış, sermaye piyasası temel kuruluşları oluşturulmuştur: Bakü Menkul Kıymetler Borsası, Milli Saklama Merkezi yeniden yapılandırılmış, Broker ve dealer kuruluşları oluşturulmaya başlanmıştır.¹⁶⁴

¹⁵⁹ ARMB, Yıllık Rapor 2005, s. 88

¹⁶⁰ ARMB, Yıllık Rapor 2008, s. 76

¹⁶¹ ARMB, Yıllık Rapor, 2009, ss. 84-86

¹⁶² ARMB, Yıllık Rapor 2007, s. 92 ve Revan Soltanov, “Azerpoçt yeni teknoloji uygulamalarını hızlandırıyor”, Rabite Dünyası Gazetesi (Azerbaycan İletişim ve Bilişim Bakanlığı Resmi Gazetesi), 19.02.2010, <http://www.rabitadunyasi.info.az/view.php?lang=az&headermenu=0&menu=4&date=2010-02-19&id=462>, (4.02.2017)

¹⁶³ QKDK, Azerbaycan Cumhuriyeti’nde sermaye piyasasının oluşumu tarihi, <http://www.scs.gov.az/new/?sec=mdata&mid=59&sid=68>, (10.02.2017)

¹⁶⁴ Bkz: QKDK, Azerbaycan Cumhuriyeti’nde sermaye piyasası oluşumu tarihi

Finansal araçları - Devlet (Devlet Kısa dönem ve orta dönem bonoları, Merkez Bankası notları, Merkez Bankası Repo Ters Repo, Bankalararası Repo) ve özel sektör(hisse senetleri, özel sektör tahvilleri) menkul kıymetleri olan Azerbaycan sermaye piyasasının altyapısını alım satım işlemlerini yapan brokerler (13) ve dealerler/işlemciler (13), menkul kıymet yönetimi hizmeti veren kuruluşlar (4) alım satım platformunu ve takası sağlayan BFB, menkul kıymetlerin merkezleştirilmiş bir şekilde saklamasını temin eden MDM (Milli Depozit Merkezi) saklama merkezi ve diğer 2 saklama merkezleri (BMKB Saklama Merkezi ve özel Corporate Turst Company saklama kurumu) oluşturmaktadır.¹⁶⁵

Bakü Menkul Kıymet Borsası: BFB

İMKB dahil 19 hissedarı olan ve 2000 yılında kurulan BMKB Azerbaycan'da menkul kıymet borsası, saklama ve takas faaliyeti izni almış, özel sektör menkul kıymetlerinin alım satım ve takas işlemlerini gerçekleştirir, aynı zamanda devlet menkul kıymetlerinin (Maliye Bakanlığının Kısa Dönem Bonoları ve ARMB Notları) birincil ve ikincil piyasada alım satımı, saklanması ve takası da bütünlükle BMKB'de gerçekleşir.¹⁶⁶

2005-2009 yıllarında Bakü Menkul Kıymetler Borsasında toplam işlemlerin hacmi 6.4 defa, devlet tahvilleri işlemlerinin hacmi 9.7 defa, kurumsal tahvillerin işlem hacmi ise 23.3 defa artmıştır, BMKB'nin toplam işlem hacmi GSYİH'nin %4.1'den %9.6'ya kadar yükselmiştir.

Milli Saklama Merkezi: MDM

18 Eylül 1997 tarihinde hisse senetleri %100 Devlet Emlak (Mülkiyeti) Komitesine ait olmakla Milli Depozit (Saklama) Merkezi kurulmuştur.¹⁶⁷

MDM, menkul kıymetlerin saklanması, hissedarların sicilinin tutulması, menkul kıymet sahiplerinin ve alım satım anlaşmalarının kaydının tutulması ve diğer saklama hizmetleri vermektedir. 2006 yılında MDM'in Nahçıvan Şubesi kullanıma sunulmuştur.¹⁶⁸ MDM 1000'den çok şirkete ve toplam 100000'den çok hesaba hizmet veriyor.¹⁶⁹

Menkul Kıymet Mutabakatının Gerçekleştirilmesi

Alım satım işleminden önce, menkul kıymet alıcısı direkt kendisi veya brokerdiler aracılığıyla BMKB'nin ARMB'deki hesabına belirli para yatırmalı, paranın yatırılması bilgisi faksla BMKB'ye bildirilerek işlemin gerçekleşmesine BMKB'nin izni alınmalı, aynı zamanda satıcı brokeri Saklama kuruluşundan menkul kıymetin saklama hesabından İşlem hesabına transferi hakkında bilgilendirmelidir, işlemten önce bilgi BMKB'ye kağıt üzerinde verilmelidir.¹⁷⁰

¹⁶⁵QKDK, Sermaye piyasası altyapısı, <http://www.scs.gov.az/new/?sec=mdata&mid=61&sid=78>, (10.02.2017) ve BMKB, Devlet Menkul Kıymetleri, <http://bfb.az/index.php?r=3>, (10.02.2017) ve BMKB, Özel sektör Menkul Kıymetleri, <http://bfb.az/index.php?r=4>, (10.02.2017)

¹⁶⁶BMKB, BMKB'nin tarihi, <http://bfb.az/index.php?r=26>, (24.01.2017)

¹⁶⁷MSM, MSM'in tarihi, <http://mdm.az/index.php?r=8>, (19.12.2016)

¹⁶⁸MSM, Nahçıvan şubesinin faaliyeti, <http://mdm.az/index.php?r=9>, (19.12.2016)

¹⁶⁹The World Bank, Payments And Securities Clearance And Settlement Systems in Azerbaijan, February 2006, http://cbar.az/assets/1200/hesablashma_sistemleri_en.pdf (13.12.2016), s. 50

¹⁷⁰The World Bank, a.g.m., s. 51

Her bir devreden (session) sonra transferi tamamlamak için BMKB alım satım hakkında protokol hazırlar ve MDM'ye sunar, BMKB'de saklanan menkul kıymetler otomatikmen satıcının hesabından alıcının işlem hesabına transfer edilir ve transferi tamamlamak için BMKB ARMB'ye talimat göndererek satıcının hesabına ödemeyi yapmasını bildirir (Hazine bonoları ve ARMB Notlarıyla ilgili işlemler T+0, kurumsal menkul kıymetlerin işlemleriye T+1 olarak AZIPS aracılığıyla gerçekleştirilir).¹⁷¹

Sermaye Piyasası Gelişim Stratejisi

2009 yılında dünya finansal krizinin getirdiği gerçekler göz önüne alınarak Menkul Kıymet Devlet Komitesi tarafından hedefi orta dönemde ideal düzenlenen ve verimli çalışan sermaye piyasalarının oluşturulması olan Sermaye piyasasını yeni gelişim stratejisi hazırlanmıştır.¹⁷² Stratejinin gerçekleştirilmesi için ilgili uluslararası kuruluşların teknik yardımıyla gerçekleştiriliyor. Azerbaycan'da sermaye piyasasının geliştirilmesi için uluslararası finans merkezleri ile işbirliği yapılmaktadır. Bu kapsamda Türkiye ve Güney Kore ile daha sıkı işbirliği gerçekleştiriliyor. 2000 yılından itibaren MDM uzmanlarının Takasbank seminerlerde katılımı gerçekleştirilmiştir.¹⁷³

2008 yılında MDM'in faaliyetinin geliştirilmesi projesi projesi kapsamında danışman kuruluş İMKB TAKAS və Saklama Bankası tarafından Azerbaycan sermaye piyasasının gerçek durumu, piyasanın profesyonel katılımcıları arasındaki ilişkilerin, MDM'in faaliyet metodolojisi ve yönetmeliğinin, bilgisayar donanımı ve işlemlerinin yürütülmesinin değerlendirilmesi yapılmış ve MDM'e sunulan raporlarla sermaye piyasasının gelişimi için tavsiyeler verilmiştir.¹⁷⁴

13 Temmuz 2010 tarihinde ise Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ile Azerbaycan Cumhuriyeti Menkul Kıymetler Devlet Komitesi arasında ikili işbirliği anlaşması imzalanmıştır.¹⁷⁵ Güney Kore Saklama Merkezi ile işbirliği kapsamında 2010 yılı Ekim ayında Güney Kore Menkul Kıymet Saklama Merkezi ve Güney Kore Uluslararası İşbirliği Ajansı tarafından gerçekleştirilen "Sermaye piyasasının gelişimi" konulu eğitimlere katılmışlar ve 2011 yılında İki taraflı İşbirliği anlaşması imzalanması öngörülmüştür.¹⁷⁶

2.1.5.8. Merkez Bankasının Ödem Sistemlerine Müdahalesi

ARMB'nin Ödeme Sistemlerinde Yasal Görev ve Yetkileri

ARMB'nin ödeme sistemlerindeki rolü onun ödeme sistemlerindeki, ülke kanunlarıyla verilen yasal görev ve yetkilerinden doğuyor. Merkez Bankasının ödeme sistemlerindeki yasal yetki ve görevleri Merkez Bankası hakkında Kanunu ve Bankacılık Kanununda belirtilmiştir.

¹⁷¹The World Bank, a.g.m., s. 51

¹⁷²QKDK, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde sermaye piyasasının oluşumu tarihi

¹⁷³MSM, MSM'in uluslararası kuruluşlarla ilişkileri, http://www.mdm.az/azeri/mdm_azeri.shtml, (19.12.2016)

¹⁷⁴MSM, Yıllık Rapor, 2008, <http://mdm.az/docs/Annual%202008%20azeri.pdf>, (19.12.2016), s. 8

¹⁷⁵SPK, SPK ile Azerbaycan Menkul Kıymetler Devlet Komitesi arasında İkili İşbirliği Anlaşması imzalandı, <http://www.spk.gov.tr/duyurugoster.aspx?aid=2010713&subid=0&ct=c>, (22.11.2016)

¹⁷⁶MSM, MSM çalışanları Güney Kore'de "Sermaye piyasasının gelişimi" konulu eğitimlere katılmışlar, <http://www.mdm.az/index.php?r=25&id=148&lang=az>, (19.12.2016)

Merkez Bankası kanununa göre:

4.1. “Merkez Bankasının temel amacı kendi yetkileri dahilinde fiyat istikrarını sağlamaktır.

4.2. Aynı zamanda Merkez Bankasının faaliyetinin amacı banka ve ödeme sistemlerinin istikrarı ve gelişimini sağlamaktır.”Ve Merkez bankası görevlerinden biri: Merkez Bankası,“5.0.8. ödeme sistemlerin faaliyetini organize eder, koordine eder, düzenler ve onların kontrolünü yasalara uygun bir şekilde gerçekleştirir.”Merkez Bankasının 44. Maddesi Merkez Bankasının Ödeme sistemlerinin organize edilmesi göreviyle ilgili konuları açıklıyor:

- ödeme aynı zamanda takas sistemlerinin istikrarlı çalışmasını sağlamak amacıyla onların faaliyetini organize eder, koordine eder, düzenler ve gözetimini gerçekleştirir
- takas kuruluşlarının faaliyetine izinleri verir ve gözetimi gerçekleştirir
- Medeni Kanunla uyum içerisinde ülkede nakit dışı ödemelerin ve kredi kuruluşları aracılığıyla para transferlerinin yürütülmesi kurallarını ve koşullarını, ayrıca ödeme belgelerinin şekil ve içeriğini belirler
- Medeni Kanuna ve diğer ilgili yasal mevzuatla uyum içerisinde banka hesaplarının türlerini, onların açılması ve kapatılması kurallarını belirler
- Kredi kuruluşlarının kullandıkları elektronik ödeme ve para transferi, takas sistemlerinin güvenliğini ayrıca banka verilerinin korunmasının sağlanmasıyla ilgili asgari talepleri belirleyebilir.
- Yasal mevzuatla uyum içerisinde ödeme sistemlerinin organize edilmesi alanında diğer yetkilere sahiptir.

Bankacılık Kanununun 38. Maddesinde belirtildiği gibi Bankalar, yurtiçi ve uluslararası ödeme ve para transferlerini Medeni kanun, Azerbaycan Cumhuriyetin katıldığı uluslar arası anlaşmalarla beraber Merkez Bankasının çıkardığı ilgili mevzuata uyum içerisinde gerçekleştiriyorlar.38. Maddeye göre Merkez Bankası bankaların kullandığı elektronik ödeme ve para transferi sistemlerinin güvenliğinin sağlanması, bank verilerinin korunmasının bankalar tarafından sağlanmasıyla ilgili asgari talepleri belirleyebilir.

ARMB’ın Ödeme Sistemlerini Gözetimi

Merkez Bankası Kanununun 4.2, 5.0.8. ve 44. Maddelerine dayanarak Merkez Bankası ödeme sistemlerinin gözetimini gerçekleştiriyor.Merkez Bankası, ödeme sistemleri tarafından Temel İlkelerle uyulmasından sorumludur. Azerbaycan’da faaliyet gösteren ödeme sistemlerinin gözetimiyle ilgili olarak Merkez Bankası BIS’in Temel İlkelerini Azerbaycan’da faaliyette olan sistem bakımından önemli ödeme sistemleri için asgari şartlar olarak kabul etmiştir. Azerbaycan’da faaliyette olan, fakat sistemik önemli olmayan ödeme ve mutabakat sistemleri için BIS’in Temel İlkeleri kısmen uygulanıyordur. ARMB AZIPS ve XÖHKS sistemini sistem açısından önemli ödeme sistemleri olarak görüyor. Bu sistemler finansal piyasa işlemlerinin takas ve hesaplaşmaları için kullanılır. Sistemlerin katılımcıları finansal araçlardır. İşlemlerin hacmi dikkate alınmakla bu sistemlerde oluşabilecek sorunlar ekonomide likit fonlara etkileyebilir. Aynı zamanda operasyonel sorunların oluşması durumunda ödemelerin gerçekleştirilmesi için alternatif sistemler de mevcut değildir. Sistem açısından önemleri dikkate alınarak AZIPS ve XÖHKS sistemleri ARMB tarafından onaylanan BIS’in Temel İlkelerine uygun olmalıdırlar.

Diğer sistemler - Kart İşlem Merkezleri ARMB tarafından sistem açısından önemli ödeme sistemleri olarak kabul edilmiyor. Bu perakende ödeme sistemlerinde işlem sayısı yüksek olmasına rağmen, gerçekleştirilen işlemlerin hacmi çok düşüktür. Aynı zamanda, sistemlerde oluşan operasyonel sorunlar büyük ödeme sistemlerine ciddi bir etkide bulunmuyordur. Gösterilen bu faktörler dikkate alınarak bu sistemler ülke finans sektörünün istikrarı için olası riskler oluşturmuyorlar.Fakat,

kart işlem merkezleri ülkenin bir çok bölgelerinde ödeme araçlarına ulaşma olanaklarının artırılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu açıdan kart işlem merkezleri Merkez Bankası tarafından önemli ödeme ve mutabakat sistemleri olarak kabul edilir. Bu sistemlerin operatörlerinden ARMB asgari şartlarına tam uyulması şartı aranmaz. Bu sistemlere sadece 1. (Sisteme ilişkin sağlam bir hukuksal altyapının bulunması), 7. (İleri düzeyde güvenlik ve işlemler açısından güvenilirlik sağlanması), 8. (Sistemin pratik ve verimli olması), 9. (Adil katılım hakkı sağlaması) ve 10. (Sistem yönetiminin etkin ve saydam olması) ilkelere uyumunun monitoringi gerçekleştirilecektir. Aynı zamanda perakende ödeme sistemlerinin faaliyeti, gelişimi ARMB tarafından izlenerek onların sistem açıdan önemleri periyodik olarak değerlendiriliyor.

Verimli gözetim sürecini temin etmek amacıyla ARMB tarafından 3 aşamalı (Monitoring, Değerlendirme ve Değişikliklerin teşviki) gözetim yöntemi uygulanıyordur.

ARMB'nin Ödeme Sistemlerine Uyguladığı Müdahale Modelleri

ARMB'nin Azerbaycan'da faaliyette olan ödeme sistemlerine müdahale modelini belirlemek için Merkez Bankası temsilinde sistemin "kamu mülkiyetinde olması", "sistemin kamu işletiminde olması" ve "sistemin kamu sektörü tarafından gözetimi" temel kriterleriyle değerlendirelim.

AZIPS

AZIPS Gerçek zamanlı Bankalar arası Ödeme sisteminin sahibi ARMB'dir.

AZIPS sisteminin sistemin bileşenlerinin tasarım, uygulama ve işletiminde Merkez Bankası tarafından gerçekleştirilir.

AZIPS sistemi üzerinde Merkez Bankasının düzenleyici faaliyeti mevcuttur, bu faaliyet minimum standartlar ve tasarım ilkelerine (sistemik önemli ödeme sistemleri ile ilgili temel ilkeler) uyum ile ilgilidir.

XÖHKS

XÖHKS Küçük Meblağlı Ödemelerin Hesaplaşma Takas Sisteminin sahibi ARMB'dir.

AZIPS sisteminin sistemin bileşenlerinin tasarım, uygulama ve işletiminde ARMB tarafından gerçekleştirilir.

AZIPS sistemi üzerinde ARMB'in düzenleyici faaliyeti mevcuttur, bu faaliyet minimum standartlar ve tasarım ilkelerine (sistemik önemli ödeme sistemleri ile ilgili temel ilkeler) uyum ile ilgilidir.

Kart İşlem Merkezleri

AzeriCard

AzeriCard Kart İşlem Merkezi (AzeriCard LLC) International Bank Of Azerbaijan'ın mülkiyetidir. (IBA hissedarları içerisinde %50.2 iştirak ile Maliye Bakanlığıyla Kamu sektörü temsili varsa da AzeriCard Merkez Bankası mülkiyetinde olmadığı için değerlendirilmede dikkate alınmıyor)¹⁷⁷

AzeriCard sisteminin bileşenlerinin tasarım, uygulama ve işletimi AzeriCard Ltd Şirketi tarafından gerçekleştiriliyor.

AzeriCard sistemi üzerinde Merkez Bankasının düzenleyici faaliyeti mevcuttur, bu faaliyet minimum standartlar ve tasarım ilkelerine (sistemik önemli ödeme sistemleri ile ilgili temel ilkelerin bazılarına) uyum ile ilgilidir.

MilliKart

MilliKart Kart İşlem Merkezi (MilliKart LLC) 18 özel Bankanın ortak mülkiyetidir.

¹⁷⁷IBA, Hissedarlar hakkında, <http://ibar.az/section.php?menuid=1>, (25.11.2016)

MilliKart sisteminin bileşenlerinin tasarım, uygulama ve işletimi MilliKart LLC tarafından gerçekleştiriliyor.

MilliKart sistemi üzerinde Merkez Bankasının düzenleyici faaliyeti mevcuttur, bu faaliyet minimum standartlar ve tasarım ilkelerine (sistemik önemli ödeme sistemleri ile ilgili temel ilkelerin bazılarına) uyum ile ilgilidir.

KapitalKart

KapitalKart Kart İşlem Merkezi özel KapitalBank'ın kurum içi kart işlem sistemidir.

KapitalKart sisteminin bileşenlerinin tasarım, uygulama ve işletimi KapitalBank tarafından gerçekleştiriliyor. KapitalKart sistemi üzerinde Merkez Bankasının düzenleyici faaliyeti mevcuttur, bu faaliyet minimum standartlar ve tasarım ilkelerine (sistemik önemli ödeme sistemleri ile ilgili temel ilkelerin bazılarına) uyum ile ilgilidir.

RoyalCard

RoyalCard Kart İşlem Merkezi özel RoyalBank'ın kurum içi kart işlem sistemidir.

RoyalCard sisteminin bileşenlerinin tasarım, uygulama ve işletimi RoyalBank tarafından gerçekleştiriliyor.

RoyalCard sistemi üzerinde Merkez Bankasının düzenleyici faaliyeti mevcuttur, bu faaliyet minimum standartlar ve tasarım ilkelerine (sistemik önemli ödeme sistemleri ile ilgili temel ilkelerin bazılarına) uyum ile ilgilidir.

TexKart

TexKart Kart İşlem Merkezi (TexKart OJSC) özel Texnikabank'ın mülkiyetindedir.

TexKart sisteminin bileşenlerinin tasarım, uygulama ve işletimi TexKart OJSC tarafından gerçekleştiriliyor.

TexKart sistemi üzerinde Merkez Bankasının düzenleyici faaliyeti mevcuttur, bu faaliyet minimum standartlar ve tasarım ilkelerine (sistemik önemli ödeme sistemleri ile ilgili temel ilkelerin bazılarına) uyum ile ilgilidir.

Yukarıdaki verileri kullanarak ödeme sistemlerine hangi müdahale modelinin uygulandığını belirlemek için tablo (Tablo 6) oluşturalım.

Tablo 6
ARMB'nin Ödeme Sistemlerine Müdahale Modellerinin Belirlenmesi

Ödeme sisteminin adı	Ödeme sisteminin türü	Merkez Bankası mülkiyetindedir mi ?	Merkez Bankası işletimindedir mi ?	Merkez Bankası tarafından gözetimi var mı ?	Merkez Bankası müdahale modeli
-----------------------------	------------------------------	--	---	--	---------------------------------------

G10 Ülkeleriyle Karşılaştırma

Merkez Bankası tarafından büyük meblağlı ödeme sistemlerine uygulanan müdahale modelinin seçimi açısından G10 ülkelerinin merkez bankalarının çoğunluğunun uyguladığı Sahip/Operatör modeli (Model 1) ARMB tarafından da uygulanmaktadır. G10 ülke merkez bankalarının Otomatik Takas Sistemlerine müdahale modelleri içinde en çok rastlanan Gözetim modeli (Model 4) ARMB tarafından da uygulanmaktadır.

Ülke’de tek bir gerçek zamanlı büyük meblağlı ödeme sisteminin ve nihai tamamlanması bu sistemin üzerinden yapılan başka perakende ödeme sistemlerinin bulunması; merkez bankasının büyük meblağlı ödeme sistemine Sahip/Operatör modelini ve Otomatik Takas Kuruluşlarına ise Gözetim modelini uygulaması durumlarının benzerliğine göre İsveç Milli Ödeme Sistemi ile Azerbaycan’ın Milli Ödeme Sistemleri arasında benzerlik vardır.

ARMB’nin Azerbaycan’da Faaliyette Olan Ödeme Sistemlerine

Müdahale Modellerinin Risk Dışsallıklarını Azaltma Açısından Değerlendirilmesi. Sistemik risk dışsallıkları azaltma ARMB, sahipliğin verdiği yetkiler ve operasyonel kontrol sayesinde sahibi olduğu ve işletimini gerçekleştirdiği AZIPS ve XÖHKS sistemlerinin Temel ilkelerle uyum içerisinde düzgün ve verimli faaliyetini sağlar ve bu ödeme sistemlerinden kaynaklanabilecek sistemik risk dışsallıklarını azaltır.

ARMB Temel ilkelere uyum ile ilgili gözetim faaliyeti sayesinde, sahibi olmadığı ve işletmediği AzeriCard, MilliKart, RoyalCard, KapitalKart ve TexKart Kart İşlem Merkezlerinin düzgün ve verimli faaliyetini sağlar ve onlardan kaynaklanabilecek sistemik risk dışsallıklarını azaltır.¹⁷⁸

Bilgi asimetrisinden kaynaklanan dışsallıkları azaltma ARMB’nin ülkedeki tüm “sistem açısından önemli” ve “önemli” ödeme sistemlerinin gözetimini gerçekleştirdiği için bilgi asimetrisinden kaynaklanan dışsallıkları azaltmada tüm gerekli bilgilere tam erişimi ve düzenleme yetkileri vardır. Piyasa konsantrasyonu ve tekel 2009 yılından AZIPS ile XÖHKS’de toplam işlem hacmi / Azerbaycan GSYİH sadece 2.26 olmuştur. Bu oran çok düşüktür. Fakat alternatif sistemler bulunmadığı için ödemeler bu iki sistemde toplanmıştır. Sistemlerin komisyon ücretleri çok düşük olduğundan tekel durumunun negatif etkileri yoktur.¹⁷⁹

Ağ dışsallıkları ve koordinasyon sorunlarını hafifletme Azerbaycan bankalarının biri birlerinde ülke içinde tek ödeme aracı olarak kullanılan AZN cinsinden muhabir hesap açma yasağı ve AZN ödemelerinin merkez bankasındaki muhabir hesaplar üzerinden yapmaları gerektiği yasalarla belirlendiğinden (yani bankalara ödeme yapmaları için alternatif ödeme sistemi bulunmadığından) Merkez Bankasının ödeme sistemlerine devamlı katılım konusunda bir aksaklık oluşmamaktadır.

AZIPS ve XÖHKS sistemlerinin gözetimi görevinin milli ödeme sisteminin gelişimi görevi ile entegre edilip, işletim görevini yerine getiren şubeden farklı bir şubede yerine getirilmesine bakarak çıkar çatışmasının azaltılması öngörüldüğü söylenebilir.¹⁸⁰

¹⁷⁸Kamala Mustafayeva, - Turanbank Yönetim Kurulu Üyesi, Operasyon Departmanı Müdürü -“Azerbaycan”da Ödeme Sistemlerine Müdahale Modelleri” konulu görüşme, Bakü: 9 Aralık 2010

¹⁷⁹Tural Ahmadov, - Azerbaycan Sanayi Bankası Finans Departmanı, Uzman (Ödeme sistemleri işlemlerinden sorumlu) – “Azerbaycan Ödeme Sistemlerinde Rekabet” konulu görüşme, Bakü: 13 Aralık 2010

¹⁸⁰Bkz: ARMB, Ödeme Sistemleri ve Hesaplaşmalar Departmanı Yönetmeliği, Mad. 4 ve Mad. 5, 2008, http://www.cbar.az/assets/26/odenis_sistemleri_ve_hesabasmalar_dep.pdf, (15.10.2016), s.s. 3-8

ARMB'in Uyguladığı Mevcut Modellerin Ödeme Sistemlerinin

Gelişimi Açısından DeğerlendirilmesiTüm kamusal görevler bir arada dikkate alındığında sorumlulukları açıkça belirtilen gözetim kurumuna yeterli icraya zorlama yetkileri verilirse Gözetim modeli (Model 4) en uygun modeldir. Azerbaycan'da faaliyette olan ödeme sistemlerinin 3 kriter bazında değerlendirdikten sonra Merkez Bankası tarafından Kart İşlem Merkezlerine Gözetim modelinin uygulandığı ortaya çıktı. Aynı zamanda bu model gelişmiş G10 ülkeleri merkez bankaları arasında da en çok rastlanan modeldir.Fakat gerçek zamanlı ve büyük meblağlı sistemler için de Gözetim modelinin en uygun model olduğu söylenilse de gelişmiş G10 ülkelerinin merkez bankalarının büyük çoğunluğu aynı zamanda Azerbaycan Merkez Bankası Sahip/Operatör modelini (Model 1) uygulamaktadır.

Azerbaycan'da AZIPS ve XÖHKS sistemleri Sahip/Operatör modelinden Gözetim modeline geçmek için ne yapılabilir?

Önceden söylenildiği gibi merkez bankalarının hangi sisteme hangi modeli uygulayacağını ödeme sistemlerinin piyasa başarısızlıklarına katkısı dikkate alınarak o modele geçilirse ortaya çıkacak masrafların bütçe, ve modelin sağlayacağı yararlar açısından değerlendirilmesine bağlıdır.

Piyasa başarısızlıklarına katkıları MB AZIPS ve XÖHKS sistemini sistem açısından önemli ödeme sistemleri olarak görüyor. Bu sistemler finansal piyasa işlemlerinin takas ve hesaplaşmaları için kullanılır. Sistemlerin katılımcıları finansal araçlardır. İşlemlerin hacmi dikkate alınmakla bu sistemlerde oluşabilecek sorunlar ekonomide likit fonlara etkileyebilir. Aynı zamanda operasyonel sorunların oluşması durumunda ödemelerin gerçekleştirilmesi için alternatif sistemler de mevcut değildir. Sistem açısından önemleri dikkate alınarak AZIPS ve XÖHKS sistemleri ARMB tarafından onaylanan BIS'in Temel İlkelerine uygun olmalıdırlar.

2.2. Müdahale modellerinin değerlendirilmesi.

Masraflar AZIPS ve XÖHKS sistemlerinin Sahip/Operatör modelinden Gözetimmodeline geçit, bu ödeme sistemlerinin mülkiyet hakkının ve işletiminin ARMB'den özel sektör temsilcilerine devredilmesi anlamına gelmektedir.AZIPS ve XÖHKS ödeme sistemleri finansal sistem açısından önemli ödeme sistemleri olduğundan onların faaliyetinin Temel İlkelerle uyum içerisinde gerçekleştirilmesi gerekir. Bu temel ilkeler yüksek teknolojiye dayanan donanım, yazılım, bakım, güvenlik ve nihayet gelişim için çok büyük miktarlarda finansman kaynakları, uzmanlık ve tecrübe gerektiriyorlar.¹⁸¹

Gerçek o ki, Azerbaycan'da Milli Ödeme Sisteminin farklı bileşenlerinin kurulması için uluslar arası finansal kuruluşlardan finansman sağlanmış, uzman danışmanlık hizmetleri alınmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Milli Ödeme Sisteminin Geliştirilmesi 2005-2007 yılları için Devlet Programında bile program kapsamında görülecek işlerin finansman kaynakları sırasında ana kaynak olarak uluslararası finansal kuruluşlardan sağlanacak finansman gösterilmiştir. Tecrübe eksikliğinden kaynaklanan sorunlarla karşı-karşıya kalmamak için ise gelişmiş ülkelerin tecrübeleri öğrenilerek yola çıkılmıştır.

¹⁸¹Yusif Askerov, - MuğanBank Hesaplaşmalar Departmanı Müdürü – “Azerbaycan'da Ödeme Sistemlerine Müdahale Modelleri” konulu görüşme, Bakü: 9 Aralık 2010

Diğer gerçek de odur ki, Azerbaycan'da Özel sektör tarafından kurulan ve işletilen (MilliKart dışında) tüm kart işlem merkezleri özel bankaların yan kuruluşu veya kurum içi takas sistemi olarak kurulmuştur. Özel bankalar bu sistemlerin kurulması için yeterli finansman sağlayabilmekte, uzmanlık ve tecrübe gereksinimlerini yakın ilişkilerde olduğu Rusya'nın bilişim şirketlerinden karşılamaktadırlar, yeni kurulan 3 kart işlem merkezinin 3'ü de, ayrıca MilliKart sistemi Rusya şirketleri tarafından kurulmuştur. Büyük meblağlı Ödemelerin kurulması için özel sektörden masrafları karşılayabilecek teşebbüste buluna bilen bir güç yoktur. Nitekim, Devlet bile bu konuda uluslararası finans kuruluşların finansmanı ve danışmanlık hizmetleriyle hareket edebiliyordur. Yararları Merkez Bankası tarafından işletilen AZIPS ve XÖHKS sistemlerinde fiyatlar çok ucuzdur. Fiyatlar açısından özel bankalar için mevcut sistemler şimdiki durumunda çok daha uygundur.¹⁸² Aynı zamanda böyle düşük fiyatlarla işletimi gerçekleştirmek özel bankalar için kazançlı bir iş gibi görülmemektedir.¹⁸³

Kurum içi kart işlem merkezleri kurma teşebbüslerinin bankalara sağlayacak yararları; dışarıdan kart takas işlemi hizmetlerini almaktan daha güvenli ve ucuz olması, aynı zamanda başka istekli kurumlara da hizmet vererek ek kazanç sağlamak olanağı olduğu için bankaların kart işlem merkezleri oluşturma ve işletme yoluna girdikleri dikkate alınınca da kar elde etmenin özel bankaların teşebbüsleri için ana faktör olduğu görülmektedir. Oysa ARMB faaliyetini kar elde etmek amacıyla değil ülke ödeme sisteminin gelişimi doğrultusunda gerçekleştirmektedir.

Gözetim modeline geçiş Ödeme sistemlerini kurmak, işletmek için gerekli finansman, uzmanlık ve tecrübe ve güvenli altyapı yetersizliği sorunlarını bir şekilde gidererek ödeme sistemlerinin kurulmasını ve geliştirilmesini yasal görevleri doğrultusunda Merkez Bankası üstlenmiştir. Merkez Bankası uluslararası finans kuruluşlarından finansman ve uzman danışmanlık hizmetleri sağlayarak, gelişmiş ülkelerin tecrübelerini öğrenerek ve güvenilir bir altyapıya sahip Milli Ödeme Sistemini kurma ve geliştirme yolunda, kendisi de bu konularda gelişerek ilerliyordur.

ARMB'nın uyguladığı müdahale modelleri risk dışsallıklarını hafifletmede verimli çalışıyor. Ülkede büyük meblağlı ve gerçek zamanlı ödeme sistemlerinin istikrarlı ve güvenli bir şekilde çalışmasını aynı zamanda gelişimini sadece ARMB gerçekleştirmek gücündedir. Azerbaycan'da Sahip/Operatör modelinden Gözetim modeline geçiş tecrübesi vardır. ARMB, ülkede sadece tek bir kart işlem merkezi (AzeriCard) faaliyette olduğu bir zamanda, kurmuş olduğu Milli Kart İşlem Merkezini 18 özel bankanın ortak mülkiyeti ve kullanımına devretmiş, sadece gözetimini gerçekleştirmeye devam etmiştir, böylece Sahip/Operatör müdahale modelinden Gözetim müdahale modeline geçit yapmıştır. Fakat bu adım kart işlem merkezlerinin finansal sistem açısından önemli olmaması ve Milli Ödeme Sisteminin Geliştirilmesi 2005-2007 yılları için Devlet Programı kapsamında piyasada rekabet koşullarının sağlanması için atılan adımdır.¹⁸⁴

¹⁸²Yusif Askerov, - MuğanBank Hesaplaşmalar Departmanı Müdürü – “Azerbaycan'da Ödeme Sistemlerine Müdahale Modelleri” konulu görüşme, Bakü: 9 Aralık 2010

¹⁸³Tural Ahmadov, - Azerbaycan Sanayi Bankası Finans Departmanı, Uzman (Ödeme sistemleri işlemlerinden sorumlu) – “Azerbaycan Ödeme Sistemlerinde Rekabet” konulu görüşme, Bakü: 13 Aralık 2010

¹⁸⁴Anar Akhundov, - MuğanBank Plastik Kartlar Şube Müdürü – “Azerbaycan'da Kart İşlem Merkezleri” konulu görüşme, Bakü: 9 Aralık 2010

Millikartın devredilmesi projesi önceden amaçlanan, sonuçta finansal sistem için sistemik risk oluşturmayacak ve rekabet koşulları yaratacak ve Hükümetin Politikasıyla pekiştirilen bir geçiş niteliğindeydi. AZIPS ve XÖHKS sistemlerine uygulanan modelin değiştirilmesi sonucunda ise finansal sistem açısından önemli ödeme sistemlerinin faaliyetinin güvenli ve istikrarlı bir şekilde devam ettirebilecek özel sektör temsilcisi veya temsilcileri mevcut değildir.¹⁸⁵ Aynı zamanda geçiş sonucunda oluşacak yararlar konusunda da belirsizlik vardır. Yukarıda söylenenler dikkate alınarak Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankasının Azerbaycan'da faaliyette olan ödeme sistemlerine uyguladığı mevcut modellerin şimdiki durum için uygun olduğu ve değişimi uygun olmadığı söylenebilir.¹⁸⁶

¹⁸⁵Kamala Mustafayeva, - Turanbank Yönetim Kurulu Üyesi, Operasyon Departmanı Müdürü - "Azerbaycan'da Ödeme Sistemlerine Müdahale Modelleri" konulu görüşme, Bakü: 9 Aralık 2010

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKA KARTLARI KAPSAMINDA KREDİ KARTLARI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

3.1. KREDİ KARTININ TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Günlük hayatımızda hep ağızımızda kullanılan kredi sözcüğü, Latince genel olarak bir kimseye emniyet ve itimat etmek anlamına gelen “credere” sözcüğünden gelmektedir.¹ Kredi kartları, kişilerin yanlarında nakit para taşımaksızın, mal ve hizmet satın almalarına olanak sağlayan, bu mal ve hizmetlerinin değerlerini, kıymetlerini belli bir zaman sonra ödenmesini veya faiz karşılığında taksitlendirilmesini sağlayan ve böylelikle kredi kullanma olanağı sunan ve nakit para çekme kolaylığı veren bir çeşit ödeme aracıdır.² Dolayısıyla, kredi kartı, kartı ihraç eden banka veya kuruluşun kart hamiline açtığı kredi karşılığında, kart hamilinin ihtiyaç duyduğu mal veya hizmeti alışveriş esnasında ödeme yapmaksızın almasını ve bedelini belirlenen tarihte ödemesini sağlayan bir ödeme aracıdır. Finansal literatürde kredi kartı kavramı ile ilgili olarak, çeşitli tanımlar mevcuttur. Literatürde yer alan çeşitli tanımlar şu şekilde derlenebilmektedir:

Mülkiyeti bir banka veya finansal bir kuruma ait olmak üzere, müşterilerin belirli bir limit dahilinde, yurt içinde ve yurt dışında işyerlerinden mal ve hizmet satın alabilmesine, nakit ödeme birimleri veya ATM’lerden nakit çekebilmesine olanak veren kartlara kredi kartı denir.³

Kredi kartı, kart hamilinin nakit para taşımaksızın alışveriş yapmasına olanak tanıyan ya da nakit para çekme (kredi) kolaylığı sağlayan bir çeşit ödeme aracıdır. Kart hamili satın aldığı mal ve hizmet bedellerinin tamamını belirli bir süre içerisinde ödeyebileceği gibi belirli bir faiz karşılığında taksitlendirilerek de ödeme yapabilir.⁴ Kredi kartlarının üzerinde standart olarak kartı çıkaran kuruluşun adı ve logosu, kartın lisans kuruluşunun adı ve logosu, kart numarası, kart hamilinin adı ve imzası, kartın geçerlilik süresi gibi bilgiler bulunmaktadır. Kredi Kartı 5464 sayılı BKKK’nun (Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu) 3. Maddesi gereği; “Nakit kullanımı gerekmeksizin mal ve hizmet alımı veya nakit çekme olanağı sağlayan basılı kartı veya fiziki varlığı bulunmayan kart numarasını,” şeklinde tanımlanmaktadır.

Kredi kartları, hamiline belirli bazı işlemlerde peşin para verme zorunluluğu olmaksızın mal yada hizmet satın alma imkanı sağlayan kartlar şeklinde tanımlanabilir.⁵ Başka bir tanıma göre kredi kartı, kart

¹Ömer Teoman, **Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması**, 2.Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1996, s. 6.

²Eyyup Yılmaz, **Türkiyede Kredi Kartı Uygulaması Ve Ekonomik Etkileri**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 8.

³Yılmaz, a.g.e., s. 10.

⁴Belgin Çırpan, **Kredi Kartları**, Emlak Bankası Yayınları, Bursa, 2000, s. 85.

⁵MehmetTakan, **Bankacılık Teori Ve Uygulama Yönetim**, 1.Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001, s. 309.

hamili ile banka arasında yapılmış bir sözleşme gereğince, hamile bankanın belirli koşullarla sağladığı krediyi kullanma olanağı tanıyan araçtır.⁶

3.1.1. KREDİ KARTLARININ KÜRESEL GELİŞİM AŞAMALARI

İlk kez 1887 yılında Edward Bellamy'nin "Looking Backward Or Life In The Year 2000" isimli bilim kurgu romanı ile kartlı ödeme fikri ortaya çıkmıştır.⁷ Tüm dünyada en yaygın ödeme aracı olarak bilinen kredi kartlarının kullanılmasına ilk kez 19.yüzyılın sonlarında Amerika Birleşik Devletlerinde başlanılmıştır.⁸

Dünyada ilk olarak 1854 yılında Hotter Credit Letter Company adlı kuruluş tarafından sadece turizm sektöründe kullanılmak üzere bir kredi kartı çıkarılmıştır. 1914 yılında General Petroleum Corporation of California çalışanlarına ve seçkin müşterilerine kart vermiştir. 1915 yılında birkaç otel, mağaza, telgraf şirketi ve demiryolu şirketi bozuk para ve jeton basarak, müşterilerine birer aylık kredi imkanı tanımışlardır.⁹ Bu jetonlarla müşteri o işyerinden yaptığı alışverişlerde para kullanmamıştır. Bu kartların kullanım alanı ya belirli bir hizmet konusu ya da belli bir bölge ile sınırlıydı. Bu yapıyı günümüzde var olan iki taraflı sisteme benzetmek mümkündür.

1929 Büyük Dünya Buhranı ile kredi kartlarına olan talep daralmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ABD'de kredi kartı kullanımı yasalar düzenlenerek sınırlandırılmıştır. Büyük mağazaların çoğu 1930 ve 1940'lı yıllarda kendi alışveriş kartlarını çıkarmışlardır. Aralarında en ileri gideni New York'tan B.Altman olmuştur. Bu karta sahip olan herhangi bir kişi, bir çok magazadan kart alabilme fırsatına sahip olmaktaydı.¹⁰ Bu sisteme göre, müşteri ay sonunda gelen fatura borcunu bankaya ödemekte ve faiz talep edilmemekteydi. Bu açıdan sistemin işleyişi şu anki uygulamaya benzemektedir.

Bu ilk kredi kartları sınırlı kullanım alanına sahip olmaktaydı. Bu nedenle, kredi kartı ihraç eden kurumlar yada bankalar daha geniş kullanım alanına sahip bir sistem aramaya başladılar. Böylece, üç taraflı sistemin temelleri atılmıştır.¹¹

Bu doğrultuda, 1950 yılında Diners Club tarafından çıkartılan kredi kartı tüketicilerin hizmetine sunulmuştur. Bu kartın en belirgin özelliği ise, herhangi bir bölge ile sınırlı olmaması ve en önemlisi çeşitli alanlarda nakit para yerine kabul görmesi olarak belirtilmektedir. Önceleri, sadece Amerika

⁶MustafaEkinciveSinanEsen,**Anlatımlı Ve Gerekçeli Yeni Türk Ceza Kanununda Yer Alan Hırsızlık, Yağma, Dolandırıcılık, Hileli İflas, Karşılıksız Yararlanma, Belgelerde Sahtecilik Ve Bilişim Alanında Suçlar**, Adalet Yayın cılık, Ankara, 2005, s. 364.

⁷"Kreditkarten Geschichte", <http://www.fachwissen-katalog.de/2007/05/08/kreditkarten-geschichte/>, (Erişim tarihi:16.06.2014)

⁸ Sedat Yetim, **Kredi Kartları Ve Tüketici Kredileri**, 1.Baskı, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara, 1997, s. 3.

⁹Yılmaz, a.g.e., s. 4.

¹⁰Martin Mayer, **Yeni Kuşak Bankacılık**, BZD Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 132; Belgin Çırpan, **Kredi Kartlar**, 1.Baskı, Ezgi Kitabevi, İstanbul, 2000 ,ss. 14-15.

¹¹Ömer Teoman, **Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması**, 1.Baskı, İstanbul, 1989, s. 14.

Birleşik Devletleri’nde kullanılan bu kredi kartları, zamanla evrensel bir kart halini almış, hatta ABD sınırlarını aşarak Avrupa’ya da yayılmıştır.¹²

Bu kredi kartının oluşumu ise çok ilginç bir olay neticesinde başlamıştır: Frank Mc Namara isimli bir avukat önemli bir müşterisini yemeğe davet eder. Yemek yenildikten sonra hesabı ödemek isteyen Namara yanında para olmadığını fark edince sıkıntıya düşer ve davet ettiği müşterisine karşı mahcup olmamak için kartvizitininarka yüzünü imzalayarak yemek bedelini daha sonra ödeceğini taahhüt eder. Bu olay üzerine Namara, insanların böyle durumlarda yanlarında para olmadan ödeme yapabilecekleri bir ödeme aracı üzerine kafa yormaya başlar ve Dinner Club kredi kartını kurar. Kartın sloganı “ ye ve imzala” (dine and sing) olup, “Diners” kelimesinin de buradan geldiği anlaşılmaktadır.

Daha sonra bankalar da büyük kar sağlayan kredi kartı piyasasına girmişlerdir. İlk önce, 1951 ‘da Newyork’daki Franklin National Bank kredi kartı çıkarmış, onu izleyen yıllarda ise yaklaşık 100 banka ard arda kredi kartı uygulamasına geçmişlerdir. 1958 da ise Bank of America “Bank Americard” American Exspress Company ise “Amexco American Exspress” isimli ilk uluslararası kartları piyasaya sürmüşlerdir.¹³

1965’da Bank Of America diğer banklara Bank Americard’ı çıkartmaları için lisans vermeye başlamıştır. Yine aynı yılda ABD’de 14 banka Bank Americard’a rakip olmak için International CardAssociation (ICA) adlı bir takas kurumu oluşturmışlardır. Bu birlik, 1969’da Western States Bank Card Association’dan “Master Charge” ismini satın almıştır. Tüm bu gelişmelere paralel olarak, 1967’da ABD’ nin batısındaki 14 eyaletin bankaları birleşip, “Master Charge” programına dahil olmuşlardır. Bu programa 1970-1974 yılları arasında ABD dışındaki bankalar da katılmaya başlamıştır. Bu çok uluslu büyüme sonucu 1974’da International Bank Americard Corporation (IBANCO) kurulmuş ve 1977’da Visa ismini almıştır. Daha sonr National Bank Americard Incorporated VİSA USA olmuştur. IBANCO VİSA “VİSA Uluslararası” ve Bank Americard’da “VİSA” kart haline gelmiştir.¹⁴

3.1.2.AVRUPA’ DA KRDEİ KARTLARININ GELİŞİM SÜRECİ

Kredi kartlarının ABD’de hızlı ve kapsamlı bir şekilde yaygınlaşmasına rağmen, Avrupa da 1960’lı yıllarda ABD’deki kadar yoğun bir kullanım gerçekleşmemiştir. Bunun temel nedeni çek kullanımının ABD’de farklı bir şekilde uygulamaya tabi olmasıdır. Hatta kredi kartının doğması ve hızlı bir biçimde yaygınlaşması bu ülkedeki çek sisteminin farklı bir yapıya sahip olmasıyla açıklanmaktadır. Avrupa’dan farklı olarak, ABD de bankaların faaliyet alanı sadece belirli bir eyalet ile sınırlı olduğundan

¹²MehmetBaydemir,**HerYönüyleKrediKartları**,1.Baskı,OrhanMatbaaacılıkSan.Ve Ltd.Şti., İstanbul, 2004, s. 1.

¹³Yetim, a.g.e., s. 4;

¹⁴Tony Drury Charles, W.Ferrier,**Credit Cards**, Butterworths, London, 1984, s. 22; Çırpan, a.g.e.,ss. 15-16.

dolayı bir bankadan alınan çek diğer bir eyalette kabul görmeyebilir. Bir başka deyişle, çeki keşide eden hesabının bulunduğu bankadan uzaklaştıkça, çekin ödeme aracı niteliği kaybolmaktadır.¹⁵

Fransada 1960 yıllarında Card Blanche adında kredi kartı çıkarılmış fakat, bu kartı yaygınlaşması 1970'leri bulmuştur. Kredi kartı öncülerinden Bank of America 1965 yılında mavi, beyaz ve altın sarısı renklerden oluşan Bank Americardı çıkarmaları için bankalara lisans vermeye başlamıştır.¹⁶

İngilterede bankalararası ilk kredi kartı 1955 yılında piyasaya sürülen Barlayscale tir. Americard (Visa) ile yapılan işbirliği sonucu piyasaya sürülen bu kartın uluslararası düzeyde geçerliliği vardır.

Barlayscale Bankın kredi kartı uygulamasını başlatması bazı diğer İngiliz bankalarını da harekete geçirmiş ve National Westminster Bank ve Lloyds Bank ile kredi kartı çıkarmak üzere Joint Credit Bank Company Limited şirketini kurmuşlardır. Royal Bank of Scotland ve Williams and Glyn's Bankın biraraya gelmesi sonucu 1972 yılında Access ismi adı altında kredi kartı çıkartılmıştır.

Almanlar genellikle kredi kartı kullanmayı zora düşmenin bir göstergesi olarak gördüklerinden dolayı Almanya'da tüketiciler kartlı dönemin ilk yıllarında biraz çekingen tavır sergileyerek, kart yerine garantili çekleri kullanmayı tercih etmişlerdir. Dolayısıyla, Almanya'da halkın kredi konusuna gösterdiği olumsuz yaklaşım burada kredi kartı kullanımının yaygınlaşmasını engellemiştir.¹⁷

Almanya'da Amerikan kredi kartlarının tamlayıcısı olarak Eurocard adlı bir sistemi geliştirilmiştir. Özellikle Eurocard sisteminin uygulanmaya konmasına paralel olarak Almanya'da kredi kartı konusunda tartışmalar başlamıştır. Kredi kartına karşı olanlar, kredi kartına talebin artması halinde, kart kabul eden kurumların kart ihraç eden bankalara ödeyecekleri komisyonların fiyatlara yansıtılması sonucu fiyatların yükseleceğini ileri sürmüşlerdir.¹⁸

Fakat tüm bu tartışmalara rağmen, halihazırda bu ülkede American Express, Diners Club, Eurocard ve Visa gibi kredi kartı sistemleri geniş uygulama alanına sahiptirler. Bunun yanı sıra bazı Japon kredi kartları kurumlarının kartlarını da kabul etmişlerdir.

3.1.3.TÜRKİYE'DE KREDİ KARTLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye'de kredi kartlarına yönelik uygulamanın ilk kez 1960'lı yıllarda "Diners Club" ve "Cart Blanche" ile başladığını söyleyebiliriz.¹⁹ Türkiye'de ilk kredi kartı 1968 yılında çıkarılmıştır. Aynı

¹⁵Teoman, a.g.e, ss. 14-15.

¹⁶Mehmet Takan, **Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim**, 1.Baskı, Nobel, Adana, Mart 2001, s. 313.

¹⁷Ömer Teoman, **Türkiyede Bireysel Bankacılığın 3.Yılı, Çağdaş Ödeme Sistemleri ve Kredi Kartı**, Yapı Kredi Panelleri, İstanbul, 1989, s. 19

¹⁸Teoman, a.g.e., s. 25

¹⁹Belgin Çırpan, **Kredi Kartları**, 1.Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000, s. 19.

yılda Koç Grubu'na bağlı Setur A.Ş. Diners Club'tan kart çıkarma yetkisi alarak kredi kartı ihracına (Issuing) başlamıştır.²⁰ Bu kartlar müşterilere sadece yurtiçinde alışveriş imkanı sağlamakla birlikte kart borcunun tamamını belli bir süre içinde ödeme zorunluluğu da getirmiştir.

ABD ve Avrupa'da öncelikle bireysel krediler uygulaması başlamış, bunu takiben plastik kart uygulamaları geliştirilmiştir. Fakat, Türkiye'de bireysel bankacılık hizmetlerinin başlangıcı kredi kartı ve ATM'ler (Automated Teller Machines) ile gündeme gelmiştir.

Diners Club'tan sonra Türk Ekspres Havacılık ve Turizm Limited Şirketi "American Express" kartları ile piyasaya girmiş, sözkonusu iki kart 1975 yılına değin rakipsiz olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. 1975 yılına gelindiğinde İnterbank grubuna bağlı olarak EuroCard, MasterCard ve Access kredi kartlarının piyasaya girdiği görülmektedir. Bu üçlü grubun mümessilliği daha sonra Anadolu Kredi Kartları Turizm A.Ş.'ye devredilmiştir. Bu gelişmeleri takiben de piyasada gördüğü ilgi ve getirdiği karlılık nedeni ile 1980'den itibaren bankalar da kredi kartı uygulamasına geçmiştir.²¹

Türkiye'deki kredi kartı pazarı, dünya çapında gerek MasterCard/EuroCard gerekse Visa kredi kartlarının çok şubeli bankalar tarafından hem çıkarılması hem de anlaşmalı işyerlerinde kabul edilmesi sonucunda, kredi kartı sistemi ülkemizde hızlı bir gelişme göstermiştir. Ülkemizde kredi kartlarının gelişmesi bir ödeme aracı olmasından ziyade yüksek enflasyon nedeniyle faizsiz ucuz bir kredi niteliği fonksiyonu görmesine bağlanabilir.²² Türkiye'deki kredi kartı pazarı, dünya çapında yayginkullanım alanına sahip olan Visa, Eurocard/Mastercard, American Express, Diners Club, gibi kredi kartlarından oluşmaktadır²³.

Türkiye'de henüz 1980'li yıllarda gerçek anlamda bir kredi kartı olgusu başlamasına rağmen, sistemin gelişimi ve aktivite kazanması 1983 yılının sonlarına rastlamaktadır. Kredi kartı sisteminde yer alan bankaların özellikle, 1983-1988 yılları arasında küçük ve az şubeli bankalar olmasından dolayı kredi kartı ve kullanıcı sayısı oldukça az idi.²⁴ 1981 yılında, Anadolu Bankası A.Ş. 1983'te İmar Bankası, 1985'te ise İkisat Bankası tarafından Visa Card çıkartılmıştır.²⁵

Türkiye'de 1984 yılında Koç-Amerikan Bankası, 1985 yılında Akbank, ve 1986 yılında ise Egebank ve Türkiye İş Bankası Amerikan Express kartını, müşterilerine dağıtmaya başlamıştır. 1987'da Pamukbank, prestij card adlı kredi kartlarını piyasaya sürmüştür. Yine aynı dönemde bazı büyük mağazalar kendi müşterilerine hitap eden kredi kartı uygulamalarına başlamışlardır. Bu mağazalara örnek

²⁰Yılmaz, a.g.e., s. 7; Dünya Gazetesi, a.g.e., s. 7; Bankalararası Kart Merkezi, "Kredi Kartlarının Tarihçesi", **Pano Dergisi**, Sayı:2, Kasım 1997, s. 2.

²¹"Kredi Kartlarının Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi", <http://www.ekodialog.com/kredi-karti-piyasasi/kredi-kartlarinin-turkiyedeki-gelisimi.html>, (20.06.2014)

²²İlker Parasız, **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Yayınevi, Bursa, 1995, s. 85.

²³Baydemir, a.g.e., s. 2. Mustafa Çeker, **Kredi Kartı Uygulaması ve Özel Hukuk Açısından Kredi Kartının Hukuka Aykırı Kullanımı**, Ankara, 1997, s. 3. Mehmet, Baydemir, **Her Yönüyle Kredi Kartları**, İstanbul, 2004, s. 2. Çeker s.3, Baydemir, s.2

²⁴**TOPRAK, M.** "Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması 1968 Yılında Diners Kart ile Başlamıştır", **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, 1990, s.13

²⁵İlhan Sungur, **Türkiye'de Banka ve Kredi Kartları Operasyonlarının Hukuki Çerçevesi**, İstanbul, Ağustos 2013.

olarak: Beymen, Atalar, Printemps, Çarşı Magazası...vb. gösterebiliriz.²⁶1989 yılında, Türkiye’deki ilk petrol kartı olan “Shell Card” piyasaya sunulmuş, bu kart ile yapılan harcama tutarlarının belirli bir dönem içinde ödenebilmesi imkanı sağlanmıştır.²⁷ Dünyada ilk kez fotoğraflı kredi kartı Türkiye’de 1992 yılında Pamukbank tarafından kullanıma sunulmuştur.

3.2. BANKALARARASI İLİŞKİLERİN ORGANİZASYONU : BANKALARARASI KART MERKEZİ (BKM)

a.Kart Çeşitleri

b.Kredi Kart Sistemleri

c.Kredi Kartlarının Yararları

3.2.1. KART HAMİLLERİ YÖNÜNDEN

Çağdaş ödeme aracı olan kredi kartları kart hamili, üye işyeri ve bankalara bir takım yararlar sağlamaktadır. Bunları aşağıdaki gibi ele almak mümkündür.

3.2.2.SAYGINLIK

Kredi kartı sahibi olmak kişi açısından başlı başına bir prestij (itibar) kaynağıdır. Bankalar her kredi kartı talep eden müşteriye kredi kartı vermemektedirler. Kart taşımak özellikle Batı toplumlarında kart hamili açısından bir güven unsuru sayılmaktadır.²⁸Bir başka ifadeyle, sahip olunan kredi kartı sayısı arttıkça kart hamilinin saygınlığı da doğru orantılı olarak artmaktadır.

Ayrıca, kartla ödeme yapmak, nakit veya çekle ödeme yapmaya kıyasla daha güvenli olarak değerlendirilmektedir. Kredi kartının çek gibi karşılıksız çıkma ihtimali veya nakit paralarda görülen sahte olma ihtimali de çok az olmaktadır. Dolayısıyla, kart hamili yanında nakit olmadığı için ödeme gücü çeken kimse olarak değil, tam tersine kredibilitesi olan, kendisine güvenen saygın bir şahıs izlenimi vermektedir.²⁹ Kredi kartı o an için ekonomik durumu iyi olmayan kişilerin kredilendirilmesini sağlar. Bankalar kredi kartlarını genellikle ödeme gücü olan ve güvenilir kişilere vermektedir.Kısacası, kredi kartı saygınlık, itibar ve prestij sağlayan etkili bir mal ve hizmet satın alma aracıdır.

²⁶Çırpan, a.g.e., s. 23.

²⁷Ayşe Dağıstanlı, ”Kredi Kartlarının Tarihçesi”, **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, Nisan 1990, s. 2.

²⁸Yılmaz, a.g.e., s. 24.

²⁹Yetim, a.g.e., s. 20.

3.2.3. BANKNOT TAŞIMA ZORUNLULUĞUNU ORTADAN KALDIRMA

Kredi kartının en önemli yararı, sahibini nakit taşıma zahmetinden ve nakit taşımanın yol açabileceği birtakım risklerden kurtarmasıdır.³⁰ Dolayısıyla, kart sahibi yanında hiç veya yeterli nakit parası bulunmasa bile , rahatlıkla alışveriş yapabilme imkanına sahip olmaktadır. Ayrıca, kredi kartı hamilini cepte nakit taşımanın yol açabileceği bir takım risklerden de kurtarmaktadır.

Nakit parayı yanında taşımanın bir fırsat maliyeti söz konusudur. Çünkü, para bankadayken az da olsa bir faiz getirisi sağlamaktadır.

Özellikle, 1970’li yıllarda teknolojinin gelişmesiyle birlikte nakitsiz bir toplum ortaya çıkmıştır. Nakit en az arzu edilen bir ödeme sistemi olmaktadır. Para elden ele dolaşdığı için çabuk kirlenebilmektedir. Aynı zamanda parayı işlemek emek yoğun ve pahalı bir süreç olduğundan dolayı paranın bir basım maliyeti söz konusu olabilmektedir. Teknolojik gelişmenin ürünü olan rengli bilgisayar yazıcıları ve fotokopiler sayesinde para sahtekarlığının yaygınlaştığı da görülmektedir.³¹

Genellikle, nakit parası kaybolan veya çalınan kişinin bu parayı tekrar bulabilmesi oldukça zordur. Paralar birbirine benzer olmakla beraber, piyasada aynı küpürden pek çok para bulunmaktadır. Dolayısıyla, hangi paranın çalıntı olduğunu anlamak imkansızdır. Oysa kredi kartının çalınması veya kaybolması durumunda hamil ilgili bankaya çalıntı veya kayıp ihbarı vermek suretiyle kartın kullanımını durdurabilmektedir. Bu sayede kartın kötü niyetli kişiler tarafından hukuka ayrı bir biçimde kullanılması önlenmiş olmaktadır. Bu açıdan bakacak olursak, kredi kartı çeke veya nakde göre daha avantajlı bir ödeme aracıdır.

3.2.4. NAKİT ÇEKEBİLME

Kişiler her zaman yanlarında nakit taşımayabilirler. Sabit gelirli kişiler gelirini ayın sonuna kadar tüketebilmekte ve gelirlerini alacakları günü bekleyebilmektedirler. Kredi kartı bu şekildeki müşteriler için oldukça çekici bir ödeme aracıdır. Kredi kartları acil hastalık, felket, ölüm gibi acil durumlarda kart hamiline yardımcı olmaktadır.³²

Günümüzde kredi kartları acil nakit ihtiyacına karşın sahiblerine, 24 saat faaliyet gösteren ATM’lerinden, şubelerinden yada anlaşmalı işyerlerinden nakit çekme olanağı sunmaktadır.³³ Diğer bir

³⁰Ömer Teoman, Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması, 2.Basım, Beta Yayınları,İstanbul, 1996, s. 30.

³¹Martin Mayer, The Bankers, The Next Generation, The New Worlds of money, Credit and Banking in an Electronic Age, Truman Talley Books, Penguin Group Publishing, New York, 1997, s. 141.

³²Yılmaz, a.g.e., s. 28.

³³İşgüzarHasan, **Banka Kredi Kartı Sözleşmeleri**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003, s. 50.

anlatımla, kredi kartı kullanıcıları acil durumlarda bankadan kredi yada yakınlarından borç almaya gerek duymadan kredi kartı ile nakit ihtiyacını kolayca karşılayabilmektedir.

Bunun dışında yanında nakit bulundurmanın bir alternatif maliyeti vardır. Kişi sürekli üzerinde nakit bulundurmak yerine, parasını vadeli mevduat hesabına yatırarak, tahvil veya fon gibi varlıkları alarak kazanç elde edebilir.

Ayrıca, ek kart çıkarma imkanının olması sayesinde ailenin diğer bireylerine de kart sağlanabilmekte böylece acil durumlardan kurtulma yolu açılmaktadır. Hatta, şirketler için de Business kart çıkartılmaktadır. Bu tür kartlarla şirket temsilcileri ve çalışanları şirket adına harcamalar yapabilmektedir.

3.2.5. YURTDIŞINDA KULANABİLME

Kredi kartı piyasaya süren kuruluşlar hem yutiçinde, hem de yurtdışında kullanılabilen kartlar çıkarmaktadırlar. Uluslararası niteliğe sahip olan kartlar sayesinde hamil gittiği yabancı ülkede yanına hiç nakit almasa dahi ister alışveriş yaparken, isterse de nakit çekimi sırasında büyük kolaylık elde eder.

Üstelik, yurtdışında da kullanım özelliği olan kredi kartları sayesinde kart sahiblerinin döviz hesaplama veya bozdurma gibi işlemlerle uğraşmasına gerek kalmamaktadır.³⁴ Daha açık bir deyişle, gidilecek ülkenin parasını bankalardan temin etmeye çalışırken komisyon ve masraf ödemek zorunda kalınabildiği gibi, kur farkından dolayı zarara girmek de söz konusu olabilmektedir. Böylece, yurtdışı kullanımlarda kredi kartı nakitten daha avantajlı olduğunu görmekteyiz.

Genellikle, ülke riski kredi kartların yurt dışında kullanımında en önemli konulardan biri olarak ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda Visa, Mastercard gibi uluslararası kart kuruluşlarının evrensel geçerliliği olan kartları ülke riski çok yüksek yada teröre karışmış ülkelere ihraç ettiği belirtilmektedir. Özellikle, Rusya bankalarına ait kartların bazı ülkelere kabul edilmediği haberleri son global kriz zamanı gazetelere konu olmuş, fakat ardından uluslararası kart kuruluşları bu endişelerin gereksiz olduğunu ve riskin kart kuruluşunda olacağı açıklamasını yapmışlardır.³⁵

³⁴Yılmaz, a.g.e., s.

³⁵Kredi Kartlarının Yararları, <http://www.ekodialog.com/kredi-karti-piyasasi/kredi-kartlarinn-yararlari.html>, (Erişim tarihi:20.06.14)

3.2.6. KAMPAYALARDAN VE PROMOSYONLARDAN YARARLANMA

Kredi kartı sektöründe rekabetin gelişmesiyle birlikte kredi kartı çıkaran kurumlar kendi kredi kartlarının kullanımını özendirmek ve daha çok kredi kartı pazarlayabilmek için kredi kartlarına ek işlevler yüklemeye başladılar.³⁶Söz konusu rekabet kart çıkaran kurumların çeşitli pazarlama tekniklerine başvurmalarına yol açmıştır.

Günümüzde bazı bankaların pazar paylarını artırmak, kredi kartlarının kullanımını yaygınlaştırmak, daha çok müşteri elde etmek, kart sayılarının artırmak amacıyla müşteri sadakat programları uygulamaları ve çeşitli promosyonlar yapmaları, pazarlama metodlarının önünde gelmektedir.1998 yılında, Mastercard'ın en çok kartlı alışveriş yapan kart sahiblerini Dünya Kupasına göndermesi, buna örnek olarak gösterilebilir. Böylece kart hamilleri kartı çıkaran kurumun sunmuş olduğu özel hizmetlerden faydalanma imkanı elde eder.

Bu hizmetler arasında alışveriş yaptıkça puan kazanma ve bu puanları alışverişte kullanma, çeşitli ödül ve hediyeler, fiyat indirimleri, bazı özel ürünleri satın alabilme ve çekilişlere katılma fırsatları, havaalanı gibi yerlerde özel haberleşme hizmetlerinden yararlanma hakkı, ücretsiz sağlık sigortası gibi promosyonlar yer almaktadır.³⁷ Bununyanısıra, bankalar üye işyerleri veya firmalara yaptıkları sözleşmelere bağlı olarak kart sahiblerine çeşitli ürünleri indirimli satın alabilme ve yutdışında döviz işlemleri ile uğraşmadan harcama yapmak gibi hizmet ve olanaklardan yararlanma fırsatı sunmaktadırlar. Sonuç olarak, tüm bu kampanya ve promosyonlar kredi kartı kullanımını artırıcı özelliklerdendir.

3.2.7. BORÇ ÖDEME

Kredi kartı kullanıcıları, kart üzerinden verilen otomatik ödeme talimatları sayesinde elektrik, su, ev telefonu, internet, doğalgaz, cep telefonu vb.faturaları sırada beklemeden, zaman kaybetmeden ödeme olanağına kavuşmaktadır.³⁸

Ayrıca, kredi kartlarının sahibine sunduğu bu ayrıcalık ile, hamilin tatil, unutkanlık ve nakit olmaması gibi herhangi bir sebeple elektrik, su, doğalgaz vb. gibi faturalarının zamanında ödenmemesinden kaynaklanan hizmeti kesintisi gibi sorunlarla karşılaşma riski önlenmektedir. Bu nedenle, kredi kartları kart sahibinin müşkil durumlara düşmesini önleyici bir role sahiptir.

³⁶Yılmaz, a.g.e.,s.30 Teoman ,a.g.e. 2000, s. 34

³⁷Baydemir, a.g.e., s. 44; Yetim, a.g.e., s. 21.

³⁸Kaya,a.g.e.,s. 122

3.2.8. KREDİLENDİRME

Bankalar kart hamillerine göndermiş oldukları hesap bildirim cedvelinde belirtilen ödemesi gereken asgari tutarı ödemeleri koşulu ile borçlarını aylık taksitler halinde ödeyebilmesi nedeniyle kredilendirme fırsatından yararlanabilme hakkı sunmaktadır. 5464 sayılı Kanun ile krediye uygulanabilecek faiz oranlarını en az 30 gün önceden kart hamili bildirmesi zorunluluğu getirilmiştir.³⁹

Bunun dışında kredi kartı hamilleri, kredi kartı ihraç eden diğer kurumlara da başvurarak diğer kuruma olan borçlarının tamamını kapatabilmekte ve anlaştığı kuruluşa taksitler halinde ödeyebilmektedir.

3.2.9. KISA VADELİ

Kredi kartının kabul edildiği tüm üye işyerlerinden vade farkı ödemedi mal ve hizmet alımı yapılabilmektedir. Kartını ibraz etmek suretiyle hamil, ilave ücret yada komisyon ödemekten kurtulmuş olur. Kart sahibi, harcama yaptığı tarih ile kredi kartı borcunu ödediği son ödeme gününe kadar faizsiz kredi olanağından yararlanabilir.⁴⁰

Bankalar, müşterisinden ödemesini zamanında yaptığı müddetçe herhangi bir komisyon yada masraf almamaktadır.

Ayrıca bu durumun sadece harcamalar için geçerli olmaktadır. Şubelerden veya ATM'lerden yapılan nakit çekimlerde, banka çekim gününden son ödeme gününe kadar faiz işlemekte ve ne kadar çabuk ödeme yapılırsa o kadar az faiz işlemektedir. Benzinistasyonları, kuyumcular ve casinolar farklı özellikleri nedeniyle ve daha çok nakit çalışan işyerleri oldukları için ilave komisyon talep etme hakkına sahiptirler.

3.2.10. E-TİCARET YAPABİLME

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmelerle beraber, e-ticaret kavramı ortaya çıkmıştır. E-ticaret ise, ticaret öncesi firmaların elektronik ortamda bilgilenmesi ve araştırma yürütmesi, firmaların elektronik ortamda buluşması, ödeme sürecinin yerine getirilmesi, mal veya hizmetin müşteriye teslimi, satış sonrası bakım, destek vb. hizmetlerin temin edilmesi olarak adlandırılmaktadır⁴¹.

³⁹Resmi Gazete, " **Banka ve Kredi Kartları Kanunu**", 1 Mart 2006 tarih ve 26095 sayılı nüshası 25. madde.

⁴⁰Eyyüp Yılmaz, "Plastik Kart Dünyası" Dünya Ekonomi- Politika Gazetesi, Kredi Kartları Eki, 24 Kasım 1997, s. 11.

⁴¹http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/E-ticaret.pdf,

Kredi kartı kullanıcıları elektronik ortamda kredi kartlarını kullanarak güvenli bir şekilde işlem yapabilmektedir. Bu bakımdan, alıcı ve satıcıların güvenli ve kolay bir biçimde alışveriş yapmalarını sağlayacak araçların oluşturulması en önemli konulardan biridir. Alışveriş zamanı kredi kartı bilgilerinin üçüncü şahıslar tarafından ele geçirilmesini önlemek için bilgilerin şifrelenmesi esasına dayanan SSL (Secure Socket Layer) protokolu kullanılmaktadır. SSL gönderilen bilginin sadece doğru adreste deşifre edilebilmesini sağlar. SSL protokolünde 40 bit ve 128 bit şifreleme kullanılmaktadır. Kötü niyetli bir kişinin 128 bitlik şifreyi çözebilmesi için bir milyon dolarlık yatırım yaptıktan sonra 67 yıl gibi bir zaman harcaması gerekmektedir.⁴²

Sonuç itibariyle, kredi kartları e-ticaret ortamında hamillerine alışverişe fazla zaman harcamamayı, bulunduğu yerde olmayan mağazalardan alışveriş yapabilmeyi yada ürünlerden temin edebilmeyi vb. yararları sağlamaktadır.

3.2.11. KAYIP VE ÇALINTIYA KARŞI SİGORTALAMA

Genellikle tüm kredi kartı ihraç eden kurumlar kaybolma veya çalınma riskine karşı kredi kartlarını belli ücretlerle sigorta altına almaktadır. Özellikle, bankalar kredi kartı hamillerine seyahat, hastalık, kaza, satın alınan eşyanın çalınması anında hırsızlık gibi çeşitli alanlarda sigorta hizmeti sunabilmektedirler.

5464 sayılı BKKKK nun 12 madesinin 1.fıkrası gereği, kart hamilinin ağır ihmali veya kastı olmaksızın, kartın kayıp olması ve çalınması halinde kart hamili, yapacağı bildirimden önceki 24 saat içinde gerçekleşen hukuka aykırı kullanımdan doğan zarardan 150 TL ile sınırlı olmak üzere sorumlu tutulmuştur.⁴³

3.2.12. TAKSİTLE ALIŞVERİŞ YAPABİLME

Günümüzde pek çok kredi kartı kart hamillerine üye iş yerlerinden taksitle mal ve hizmet satın alma imkanı sunmaktadır. Bu taksitlendirme kartı ihraç eden kurum ile üye işyerleri arasında yapılan anlaşmalara bağlıdır. Kredi kartını çıkaran kurumun POS cihazı bulunmaması durumunda taksit işlemi yapılamamaktadır. Ancak çoğu bankalar sonradan taksitlendirme yapabilmektedir.

Kısacası, bu tür kampanyalar kart sahibine nakit kullanmaksızın alışveriş yapma, üye iş yerine satışlarını artırma, bankaya ise yeni kredi kartı müşterisi kazanma ve kredi kartlarının işlem hacmini artırma gibi fırsatlar sunmaktadır.

⁴²“SSL (Secure Socket Layer)”,<http://eticaret.garanti.com.tr/Guvenlik/SSL-Secure-Socket-Layer.aspx>, (25.06.2014)

⁴³Resmi Gazete, “Banka ve Kredi Kartları Kanunu”, 1 Mart 2006 tarih ve 26095 sayı 12. madde 1. fıkra

3.2.13. EK KART KULLANDIRMA

Kredi kartı hamilleri istedikleri halde yakınları veya herhangi biri için ek kart çıkarabilirler. Aynı işlemlere sahip olan bu kartın limiti bağlı bulunduğu kartın limitini geçemez ve bu limit kart sahibi tarafından belirlenir. Ek kart sayısı en fazla 8 aded çıkartılabilir. Fakat bu rakam bankadan bankaya göre değişebilir. Dolayısıyla, ek kart sahibinin yaptığı tüm harcamalar kredi kartı sahibinin limitinden düşülür ve harcamalar bir hesap özetiyle kart sahibine gönderilir.

3.3. KREDİ KARTININ ÜYE İŞYERİNE YARARLARI

Bir üye iş yeri kartlı ödeme sistemine dahil olmakla, müşteri sayısını artırarak iş hacmini genişletmeyi amaçlamaktadır. Böylece, kredi kartı kullanan büyük bir potansiyelin kendisinden alışveriş yapmasını sağlamaktadır.

Kredi kartları harcama eğilimini artırmaktadır. Çünkü, müşteri kredi kartları sayesinde yanında yeterli parası olmasa, bile alışveriş yapma imkanına sahip olmaktadır.

Kredi kartının en büyük yararlarından biri, üye iş yerinin sattığı mal ve hizmet karşılığında çok kısa bir süre içinde nakit paraya kavuşabilmesidir. İşletme kart hamilinin imzaladığı harcama belgesinin bir suretini kredi kartını çıkaran kuruma gösterdiği anda parasını alır.⁴⁴ Kredi kartı sistemi sayesinde işletmeye, müşteri ödeme güçlüğü içinde olsa dahi kartı çıkaran kurum belli bir komisyon düşükten sonra ödeme yapar.⁴⁵ Kredi kartı kuruluşları üye iş yerlerinde kredi kartıyla yapılan satışların bedelini üye iş yerinin hesabına aktarmaktadır. Bu da iş yerinin hem nakit taşıma riskinden kurtulmasını hem de banka hesabında bulundurduğu nakdi yatırım olarak değerlendirmesini sağlamaktadır. Bu açıdan kredi kartıyla işlem yapmak üye iş yeri için çek veya nakitle işlem yapmaktan daha avantajlı olmaktadır.

Kredi kartı ihraç eden kurumlar belirli aralıklarla üye iş yerleri listeleri yayınlarlar. Bu listeler kart sahiblerine ücretsiz olarak gönderilir ve müşteriler sözkonusu listelerden ihtiyaçları olan malları satan işletmelerin ünvanını, yerini ve telefonunu öğrenme olanağına sahip olurlar. Böylece, işletmeler harcamalarının bir bölümünden tasarruf etmiş olurlar.⁴⁶ Kredi kartı şirketlerinin kartlarıyla ilgili

⁴⁴Teoman, a.g.e., 1996, ss.36-37.

⁴⁵Takan, a.g.e., s.323.28.

⁴⁶Teoman, a.g.e., s.36; Ömer Teoman, **Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2003, s.31

yaptıkları tanıtım ve reklamlar dolaylı olarak müşterilerin üye iş yerlerine yönelmesini sağlar.⁴⁷ Kredi kartlarıyla yapılan satış kayıtları muhasebeleştirmeye çok elverişli olmaktadır.

Kredi kartlarının diğer bir faydası taksitli satışlarda sağlanmaktadır. İş yeri malını taksitli sattığında arada banka olmasaydı borcun ödeme günü müşteriyi takip etmek zorunda kalacaktı. Fakat kartla yapılan taksitli işlemlerde iş yeri alacağını banka ile olan anlaşmasına göre ya bir miktar komisyon ödeyip yada parasını bloke bekletip alacağını bankadan alabilmektedir. Kısacası, işin takibi ile banka uğraşmaktadır.⁴⁸

3.3.1. KREDİ KARTININ BANKAYA YARARLARI

Çıkaran Bankaya Yararları

Kabul Eden (Ödeyen) Bankaya Yararları

Bidiğimiz gibi, kredi kartı sisteminden en büyük yarar sağlayan kredi kartı kuruluşlarıdır. Bir banka veya kurum açısından kart çıkarmanın temel amacı bu işlemlerden kar elde etmektir. Fakat, kredi kartı sistemini kurmak ve işletmek için çok büyük yatırımlara gereksinim duyulur. Bu yapılan yatırımların geri dönüşümü ve karlılığı sağlamak amacıyla kart sahiplerinden yıllık kart kullanım ücretleri toplanmakta, üye iş yerlerinden farklı işlemler için çeşitli oranlarda komisyon ve POS cihazı kullanımlarında belirli minimum bakiyeye ulaşılmamışsa POS üyelik ücreti toplanmaktadır.

Kart çıkarmanın bankalara sağladığı faydalar şu şekilde sıralanabilir⁴⁹:

- Kart sahipleri ve üye iş yerleri hesaplarının banka nezdinde bulunması dolayısıyla tasarruf mevduatlarını artırabilir.
- Kart sahibi müşterilere bireysel bankacılık ürünlerini pazarlayarak karlılıklarını artırabilirler.
- Kartların üzerinde bankaların adı ve logosu bulunduğundan bu bankalara önemli bir reklam ve prestij sağlar.
- Kredi kartı sunulanlar gelir düzeyi yüksek olan kişiler olduğundan, bu kişiler aynı zamanda banka için iyi bir mevduat müşterisi de olabilir. Bu şekilde bankalar müşteri portföyünü de genişletmiş olurlar.
- Yabancıların ülkemizde kullandıkları kredi kartları aracılığıyla bankalara büyük ölçüde döviz girmektedir.
- Eğer banka üye iş yerindeki POS makinesinden başka bir bankaya ait kartı geçirirse o bankadan da ayrıca komisyon alacaktır.
- Kredi kartları bankanın diğer ürünlerinin de satışını teşvik eder.

⁴⁷Teoman, a.g.e., s.36; Yılmaz, a.g.e., ss.32-33

⁴⁸Ömer Teoman, "Türkiye'de Bireysel Bankacılığın 3.Yılı Çağdaş Ödeme Sistemleri ve Kredi Kartları, Yapı Kredi Panelleri', İstanbul, 1992, s. 56.

⁴⁹Kaya, a.g.e., ss. 126-127.

3.3.2.KREDİ KARTINI KABULEDEN BANKAYA YARARLARI

Kredi kartı sisteminde kredi kartını veren banka ile kredi kartını kabul eden yani iş yerlerine POS cihazı veren banka genellikle aynı banka değildir. Bu nedenle çoğu zaman iki banka olduğu unutulmamalıdır.

Kredi kartı kabul etmesi için iş yeri ile iş yeri sözleşmesi yapan banka sözkonusu iş yerinden yapılan işlemler üzerinden üye iş yeri komisyonu almakta yada komisyona karşılık, anlaşılan gün sayısı kadar bu tutarı bloke hesapta kullanamaz şekilde tutmasını istemektedir. Kart kabul eden bankanın en temel geliri bu komisyon yada bu miktarın blokede tutulan gün sayısıdır.⁵⁰

3.4. KREDİ KARTLARININ SAKINCALARI VE UYGULAMA VE SORUNLARI

KREDİ KARTLARININ YARAR VE SAKINCALAR

Günümüzde hemen hemen her sektörde nakitsiz ödeme aracı olarak kullanılan kredi kartlarının, kartlı ödeme sisteminin tarafları yönünden, pek çok olumlu yönü olduğu gibi olumsuz taraflarının da bulunduğu kuşkusuzdur. Uygulamada kredi kartlarıyla hedeflenen asıl amacın, kart sahiplerinin nakit ödemedi alışveriş yapabilmelerini sağlamak olduğu gibi görünse de bir görüşe göre kart çıkaran kuruluş bunu aslında kendi çıkarı için yapmaktadır⁵⁹. Çünkü kart çıkaran kuruluş, hem kredi kartı sahiplerinden hem de üye işyerlerinden elde ettiği kazançlarla kartlı sistemin en avantajlı tarafını oluşturmaktadır. Ancak kart çıkaran kuruluşlar da uluslararası kredi kuruluşlarıyla yaptıkları lisans sözleşmeleri çerçevesinde kazançlarının bir bölümünü bu kuruluşlara aktardıklarından, en kazançlı çıkan taraf uluslararası kredi kartı çıkaran kuruluşlar olmaktadır⁶⁰. Çalışmamızda öncelikle kartlı sistemin, taraflarına sağladığı yararlar üzerinde durulacak, ardından sistemin taraflar yönünden yarattığı sakıncalar incelenecektir.

3.4.1.YARARLARI

A. KREDİ KARTI SAHİBİ AÇISINDAN KREDİ

kartının kart sahibi açısından en önemli yararı, nakit ödemede bulunmadan mal veya hizmet alabilme imkanı sağlamasıdır. Kart sahibi yanında yeterli miktarda nakit bulunmasa bile, sisteme dahil işletmelerden alışveriş yapabilmektedir (61).

⁵⁸[http:// www.bkm.com.tr/bkm.html](http://www.bkm.com.tr/bkm.html) ⁵⁹ AKYOL, Şener; Banka Sözleşmeleri, Ord. Prof. Dr. Kemaleddin Birsen'e Armağan; İstanbul 2001 (Bundan sonra "AKYOL, Banka Sözleşmeleri" olarak anılacaktır), s. 219 ⁶⁰ İŞGÜZAR, S. 48 ⁶¹ İŞGÜZAR, s. 49; TEOMAN, s. 30,

Kredi kartları, kart sahiplerini nakit taşıma zorunluluğundan kurtarmakta ve dolayısıyla paranın kaybolması, çalınması veya gaspı gibi riskleri ortadan kaldırmaktadır(62). Ayrıca parasını kaybeden ya da çaldıran bir kimsenin parasına tekrar kavuşması hemen hemen imkansız olmasına karşın kredi kartının kaybolması veya çalınması gibi hallerde, zamanında alınacak birtakım basit önlemlerle, kart sahibi için ya hiçbir zarar doğmamakta ya da zararın çok az bir kısmına katlanmaktadır(63) . Kredi kartlarının bir diğer yararı, taksitle alışveriş yapabilme imkanı sağlamasıdır. Bu şekilde kart sahipleri, satın almak istedikleri mal veya hizmetlerin bedelinin tamamını bir seferde ödemek yerine taksitler halinde ödeyerek vadelere bölebilmekte böylece alım güçlerini arttırmaktadırlar(64). Günümüzde pek çok üye işyeri kart sahiplerinin yaptıkları alışverişleri taksitlendirmektedir. Üye işyerlerinin taksit yapmadığı durumlarda ise bazı kart çıkaran kuruluşlar taksitle alışverişe imkan vermekte ve kart sahipleri ödemelerini kart çıkaran kuruluşa taksitler halinde yaparak yine taksitli alışveriş yapma imkanına sahip olmaktadır(65) . Kart çıkaran kuruluşlar kredi kartlarına, nakitsiz alışveriş imkanı dışında bir özellik daha eklemişler ve bu özellik doğrultusunda kart sahiplerinin nakit ihtiyaçlarını anında karşılamayı hedeflemişlerdir. Günümüzde kredi kartı sahipleri, kendilerine tanınan limitler dahilinde, günün her saatinde ATM’lerden para çekme imkanına sahiptirler. Bu şekilde kart sahibi kart çıkaran kuruluştan kredi kullanmakta ve kart çıkaran kuruluşa karşı anapara, faiz ve komisyon ödeme borcu altına girmektedir (66) . Kredi kartı sahibinin yurt dışında bulunması halinde, yurt dışında da geçerli olan bir kredi kartıyla, kart sahibi döviz bulundurma veya döviz bozdurma gibi işlemlerden kurtulmaktadır(67).

Ayrıca yurt dışında parasının çalınması, kaybolması veya gasp edilmesi gibi hallerde kart sahibi, sahip olduğu kredi kartları sayesinde büyük bir güvence altında olmaktadır(68)

Kredi kartlarının kazandırdığı bir diğer yarar da sahibinin saygınlığını (prestijini) arttırmasıdır. Özellikle ABD’de ve Avrupa ülkelerinde alışverişini kredi kartıyla yapanlara nakit ödemedede bulunan kimselere göre daha farklı davranılmakta, kart sahiplerinin daha güvenilir kişiler olduğu düşünülmektedir (69) . Bu durumun altında yatan sebep, kart çıkaran kuruluşun o kişiyi kredi değerliliğine sahip, güvenilir bir kimse olarak görmesidir (70). Bugün ise özellikle ülkemizde kredi kartlarının ulaştığı yaygınlık ve her sosyal sınıftan kişinin rahatça kredi kartı edinebilmesi karşısında, bu saygınlık sağlama işlevinin mevcudiyetinden artık söz edilemeyecektir. Kart çıkaran kuruluşlar, kart sahipleri için bazı özel hizmetler sunarak kredi kartlarını daha cazip hale getirmektedir. Belirli dönemlerde çıkarılan dergileri ücretsiz edinmek, sadece kart sahiplerine özel bazı ürünleri satın alabilmek, üye işyerlerinde sunulan hizmetlerden yararlanmak ve kredi kartlarıyla nakit para çekebilmek gibi imkanlar örnek olarak gösterilebilir(71). Bunun yanı sıra kredi kartlarıyla yapılan alışverişlerin belli bir tutarı “puan” olarak kredi kartına yüklenmekte ve kart sahipleri topladıkları puanlarla ücretsiz alışveriş, seyahat veya hediye gibi armağanlar kazanmaktadır(72) .

B.ÜYE İŞ YERİ AÇISINDAN

Kart çıkaran kuruluşla bir sözleşme yaparak kredi kartı sistemine dahil olan üye işyerleri açısından kredi kartı kullanımının en önemli yararı, müşteri sayısını arttırarak iş hacimlerini genişletmesidir. Gerçekten de üye işyeri, sadece nakit parası olan müşterilere mal satabilecekken kredi kartının kullanımıyla, nakit parası olmayan veya nakit harcama yapmak istemeyen müşterilerle de mal satabilme imkanına kavuşmakta ve bu şekilde müşteri sayısını ve dolayısıyla cirosunu arttırabilmektedir(73) .

Aynı zamanda üye işyerleri kart çıkaran kuruluşlar tarafından belirlendiğinden bu işyerlerine karşı müşterilerin güveni de daha fazla olmaktadır (74) . Kredi kartlarının üye işyerleri açısından bir diğer önemli yararı da sattıkları mal veya hizmet bedellerini kart çıkaran kuruluştan kolaylıkla tahsil edebilmeleridir. Üye işyerleri yapılan alışveriş sonucu kendilerinde kalan harcama belgelerini kart çıkaran kuruluşa ibraz ederek alacaklarına kavuşmaktadırlar. Kart sahibinin yaptığı alışveriş bedelini karşılayamayacak olması veya kart çıkaran kuruluşa ödemedede bulunmamış olması üye işyerini ilgilendirmemektedir (75). Ayrıca taksitle yapılan alışverişlerde müşterinin taksitleri ödememe riski ve bunun sonucunda dava açma ya da takip yapma gibi zorluklar, kartlı sisteme dahil olan üye işyerleri bakımından ortadan kalkmaktadır(76) . Kart çıkaran kuruluşlar, kredi kartı sahiplerine anlaşmalı oldukları üye işyerlerinin isim, adres ve faaliyet konularını düzenli olarak bildirdiklerinden üye işyerlerinin reklam ve tanıtımı ücretsiz olarak yapılmaktadır. Böylece üye işyerlerinin herhangi bir harcamada bulunması gerekmeden potansiyel müşterilerine yönelik reklam ve tanıtımları yapılmış olmaktadır(77)

3.4.1.1.KREDİ KARTI ÇIKARAN KURULUŞ AÇISINDAN

Kredi kartı sisteminden kuşkusuz en büyük faydayı sağlayan kart çıkaran kuruluşlardır. Çünkü kredi kartı sistemini kuran ve işleten kuruluşların gelirleri hem kredi kartı sahiplerinden hem de üye işyerlerinden gelmektedir (78) . Kredi kartı sahibi, kart çıkaran kuruluşa, adına düzenlenen her kart için “giriş ücreti” ve geçen her yıl için “üyelik yenileme ücreti” ödemekle yükümlüdür. Ayrıca kredi kartının borcunu son ödeme tarihine kadar ödemeyen kart sahibinin, kart çıkaran kuruluşa faiz ödemesi gerekmektedir. Aynı şekilde kredi kartı ile nakit çekilmesi veya, Harcama tutarının kart sahibi tarafından taksitlendirilmesi gibi hallerde de yine faiz ödenmesi gündeme gelecektir(79) . Kart çıkaran kuruluşların bir diğer gelir kaynağını da üye işyerleri oluşturmaktadır. Kart çıkaran kuruluşlar, üye işyerlerinin kendilerine ibraz ettiği her harcama belgesi karşılığında belli bir miktar komisyon almaktadır. Bunun dışında bazı kart çıkaran kuruluşlar, üye işyerlerine verdikleri imprinter cihazı ya da POS terminallerinden kira almakta ya da kredi kartı işlem cirosu asgari tutarın altında kalan

üye işyerlerinden ek bir ödeme talep etmektedirler (80). Kart çıkaran kuruluşların gelirlerinin büyük bir kısmının üye işyerlerinden geldiği kabul edilmektedir(81) .

a. ÜLKE EKONOMİSİ AÇISINDAN

Kredi kartı sisteminin ülke ekonomisine en büyük faydası, tüketimi arttırarak üretime olan talebin fazlaştırması ve piyasadaki ticari faaliyetleri canlandırmasıdır(82) . Kartlı sistemin ekonomiye diğer bir faydası ise vergilendirme açısındandır. Kredi kartı kullanımı sonucu üye işyerleri fiş ya da faturasız satış yapamayacaklarından yapılan her işlem kayıt altına alınmakta ve bu şekilde vergi kaçakçılığı önlenmiş olmaktadır (83) . Kredi kartıyla yapılan alışverişler sonucunda paranın tedavülü kısmen azalmakta ve tasarruf mevduatları artmaktadır(84). Aynı zamanda paranın tedavülü azalması fiziki olarak paranın yıpranmasından doğan kayıpları da bir ölçüde engellemektedir (85) . Yurt dışından gelen turistlerin yabancı bankalara ait kredi kartlarını kullanması sonucu ülkeye döviz girmesi sağlanmaktadır(86). 2007 yılında yabancı bankalara ait kredi kartlarıyla Türkiye’ye giren döviz miktarı 2.845 milyon Amerikan Dolarıdır(87) .

3.4.2. SAKINCALARI

a. KREDİ KARTI SAHİBİ AÇISINDAN

Kredi kartı kullanımının kart sahibi açısından tartışmasız en büyük sakıncası harcama eğilimlerini arttırmasıdır. Kredi kartı ile yapılacak alışverişlerde nakit paraya ihtiyaç bulunmaması ya da fiyatı çok yüksek bir malı taksitler halinde alma imkanının bulunması kişilerin harcama eğilimlerinin artmasına sebep olmaktadır. İnsanların her zaman için daha fazlasına sahip olma isteği, “sonra nasıl olsa öderim” ya da “taksitle alıyorum” gibi düşünceler gereksiz alışverişlere yöneltebilmektedir. Ayrıca kredi kartı olmadan yalnızca maaş günleri veya ikramiye dönemleri gibi belli zamanlarda alışveriş yapabilen tüketiciler, kredi kartı sayesinde artık her zaman alışveriş yapabilmekte ve bu durumda hesabını bilmeyen tüketicilerin ekonomik açıdan büyük zarara uğramasına sebep olabilmektedir(88). Her ne kadar hesabını bilmeyen ve aşırı harcama eğilimi olan kimselerin kredi kartı olmadan da bu harcamaları yapabileceği ileri sürülse de (89) fikrimizce kredi kartları tüketiciler için her zaman patlamaya hazır bir bomba gibidir. Hemen hemen hiç kimse gereksiz harcamalar yapmak ya da lüks tüketimde bulunmak için bir banka soymayı veya hırsızlık yapmayı düşünemezken nüfusun büyük bir kısmı bir bankadan kredi kartı edinmeyi uygun görmekte ve “nasıl olsa öderim” düşüncesiyle alım gücünün çok üzerinde harcamalar yapmaktadır. Kredi kartı olmasa belki de makul ölçülerde alışveriş yapacak bir tüketici, cebindeki nakitsiz ödeme aracını kullanarak istediği malları kolaylıkla elde edebilmektedir. Kredi kartlarıyla yapılabilecek harcama tutarlarının karta tanınan limitle sınırlı olmasının tüketicilerin harcama

eğilimlerini azaltacağı fikri(90) de pek isabetli değildir zira bir kimsenin birden çok kredi kartı edinmesi ve bu şekilde harcamalarına devam etmesi mümkündür. Bu konuya bir çözüm bulmak amacıyla kanun koyucu BKKKK'nda yeni bir düzenleme getirmiştir. BKKKK'nun 9'uncu maddesinin 2'inci fıkrasına göre “Kart çıkaran kuruluş tarafından bir gerçek kişinin sahip olduğu tüm kredi kartları için tanınacak toplam kredi kartları limiti, ilk yıl için, ilgilinin aylık ortalama net gelirinin ikikâtını, ikinci yıl için ise, dört katını aşamaz. Bu fıkra uygulanmasında bin (yeni) Türk Lirasına(91) kadar limitler hariç olmak üzere, aylık veya yıllık ortalama gelir düzeyi kart hamili tarafından beyan ve ilgili kuruluşlarca teyit edilen gelirler üzerinden tespit edilir”. Söz konusu düzenlemeyle artık kişilerin sahip olacağı tüm kredi kartlarının limiti aylık net gelirlerine göre belirlendiğinden tüketicilerin bilinçsiz harcamalarının önüne geçebilme konusunda oldukça yerinde bir adım atılmıştır. Üye işyeri sözleşmeleri doğrultusunda, üye işyerlerinin kredi kartıyla yapılan alışverişlerde kart çıkaran kuruluşa komisyon ödemesi sebebiyle mal ve hizmet fiyatlarının yükseleceği ve bu durumun kart sahiplerinin zarar görmesine neden olacağı ileri sürülmüştür(92). Ancak yalnızca kredi kartı sisteminin ilk çıktığı dönemlerde geçerli olabilecek bu durum günümüzde tamamen ortadan kalkmıştır. Kredi kartının hayatın vazgeçilemez bir unsuru olduğu düşünülecek olursa, fiyatlarına komisyon farkını yansıtan üye işyerlerinin yansıtmayan diğer üye işyerleriyle rekabet edemeyeceği açıktır(93) . Kredi kartı sahipleri kredi kartlarını hiç kullanmasalar dahi her yıl üyelik yenileme ücreti adı altında belirli bir bedeli kart çıkaran kuruluşlara ödemekle yükümlüdürler. Tek bir kart kullanan kimse için kart yenileme ücreti, küçük bir meblağ olmasına karşın günümüzde pek çok kişinin birden çok kredi kartı olduğu düşünülürse toplamda yüksek miktarlara ulaşabilmektedir. Kart çıkaran kuruluşların verdikleri hizmet karşılığında her yıl aldıkları kart ücretlerinin yerinde olduğu ileri sürülse de(94) fikrimizce bu görüşe katılmak pek mümkün değildir. Kart çıkaran kuruluşlar, komisyon adı altında, üye işyerlerine verdikleri hizmetin bedelini tahsil etmektedirler. Aynı zamanda kredi kartı borcunu ödemeyen kart sahipleri de kart çıkaran kuruluşlara gecikme faizi ve komisyon olarak yüksek miktarla ödemelerde bulunmaktadırlar. Tüm bu kazançlar dışında kart yenileme ücreti adıyla başka bir hizmet bedeli talep etmek hakkaniyete uygun değildir

Kart sahipleri açısından kredi kartı kullanımının yarattığı diğer bir sakınca, harcama tutarının son ödeme tarihine kadar ödenmemesi halinde ortaya çıkan yüksek faiz ve komisyon oranlarıdır. Aynı şekilde kredi kartından nakit çekilmesi durumunda da borç ödeninceye kadar günlük faiz ödenmesi gerekmektedir. Ancak kart sahibi, kredi kartını kullanarak meydana getirdiği harcama bedellerini, son ödeme tarihine kadar öderse herhangi bir faiz veya komisyon ödemek zorunda kalmamaktadır. Bu nedenle faiz tehlikesi aslında hesabını bilmeyen, bilinçsiz kart sahipleri için söz konusu olmaktadır(95) .

a. ÜYE İŞ YERİ AÇISINDAN

Üye işyerleri, kart çıkaran kuruluşla yapmış oldukları üye işyeri sözleşmesi çerçevesinde, kredi kartıyla yapılan her harcama tutarının belli bir yüzdesini komisyon olarak kart çıkaran kuruluşa ödemekle yükümlüdürler(96). Komisyon sabit bir oran olmakla beraber harcama tutarı yüksek olduğunda önemli meblağlara ulaşabilmektedir(97). Ancak üye işyerlerinin, kredi kartı sistemi sayesinde müşteri çevresini genişletip iş hacmini arttırdığı göz önünde tutulursa komisyon ödemenin sanıldığı kadar büyük bir sakınca olmadığı, katlanılması gereken bir fedakarlık olduğu kabul edilecektir. Kredi kartı kullanımının üye işyeri yönünden yarattığı diğer bir sakınca zaman ve işgücü kaybına yol açmasıdır. Gerçekten de üye işyeri öncelikle kendisine verilen kartın gerçek kart sahibine ait olup olmadığını teyit edecek, kartın geçerliliğini araştırarak, kayıp çalıntı kartlar listesinde yer alıp almadığına bakacak, imprinter veya POS cihazına kartı yerleştirip gerekli bilgileri harcama belgesine aktaracak ve son olarak harcama belgesini kart sahibine imzalatacaktır. Bunun dışında harcama belgelerinin kart çıkaran kurumdan tahsili için de ayrı bir emek ve zaman gerekecektir(98). Ancak imprinter cihazlarının kullanımının azalması ve POS terminallerinin modern teknolojiye uyumlu hale getirilmesiyle karta ilişkin kontroller artık on-line olarak yapılmakta ve söz konusu emek ve zaman kaybı en aza indirgenmiş olmaktadır.

b. KART ÇIKARAN KURULUŞ AÇISINDAN

Kredi kartı sistemini kurmak ve işletmek çok büyük bir finans kaynağını gerektirmektedir. BK'nun 4/2-d maddesine göre "kart çıkaran kuruluşların nakden ve her türlü muvazaadan ari olarak ödenmiş sermayesinin altı milyon (yeni) Türk Lirasından az olmaması" gerekmektedir. Yapılacak böylesine büyük bir yatırım sonrası sistem oturmazsa veya yaygın kullanım görmezse kart çıkaran kuruluşun önemli bir zarar tehlikesiyle karşı karşıya kalması kaçınılmaz olacaktır. Kart çıkaran kuruluş açısından diğer bir sakınca, kart sahiplerinin borçlarını ödememeleri halinde söz konusu olur. Böyle bir durumda kart çıkaran kuruluş bu kimseler hakkında icra takibi yaparak alacağını elde etmeye çalışmaktadır. Kart sahibinin iflası, ödemelerin tatil edilmesi veya yapılan takibin semeresiz kalması gibi hallerde riski üstlenen kart çıkaran kuruluş olmaktadır (99). Ancak bu gibi hallerde kart çıkaran kuruluşların, elde edilemeyen alacaklar için kesin aciz vesikası olarak vergiden düşme imkanları bulunmaktadır. Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesine göre "Kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline artık imkan kalmayan alacaklar, değersiz alacaklardır. Değersiz alacaklar, bu mahiyete girdikleri tarihte tasarruf değerlerini kaydebederler ve mukayyet kıymetleriyle zarara geçirilerek yok edilebilirler. İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin bu madde hükmüne giren değersiz alacaklarını, gider kaydedilmek suretiyle yok edilebilirler". Bu madde hükmü gereğince

kart üreten kurumlar, edindikleri kesin aciz vesikalarını gider kaydeder ve vergiden indirebilmektedir. Ancak bu durum da kart çıkaran kuruluşların taşıdığı riskin ne kadar büyük olduğu gerçeğini değiştiremez. 2008 yılının ortalarında ABD’de başlayıp AB ülkelerine de yayılan küresel ekonomik krizde pek çok finans kuruluşunun batmasının ilk sebebi olarak mortgage sistemi gösterilse de ikinci sırada tahsil edilemeyen kredi kartı alacakları gelmektedir.

3.5. KREDİ KARTI SİSTEMLERİ

Kredi kartları, sisteme katılan tarafların sayısına göre “iki taraflı sistem”, “üç taraflı sistem” ve “karma sistem” olarak üç gruba ayrılmaktadır.

3.5.1. İKİ TARAFLI SİSTEM

Kredi kartlarıyla ilgili ilk ortaya çıkan sistem, sadece iki taraf arasındaki sözleşme ilişkisine dayanan iki taraflı sistemdir(100). Bu sistemde kart çıkaran kuruluş müşterilerine kredi kartı vererek kendine ait işyerlerine nakitsiz alışveriş imkanı sunmaktadır(101). Bu sistemde, mal veya hizmet sunan ticari işletme aynı zamanda kartı çıkaran kuruluş olmaktadır. Sistemin diğer tarafında ise müşteri bulunmaktadır. Sistemin işleyişine göre, kart sahibi, kredi kartını yalnızca kartı çıkaran ticari işletmede veya bu işletmenin şubelerinde nakit ödemeden alışveriş yapabilmek için kullanmakta, diğer ticari işletmelerde ise kartı kullanması mümkün olmamaktadır(102). Kartı çıkaran ticari işletme, kart sahibi müşterisine, yaptığı harcamaları gösteren bir hesap bildirim cetveli göndermekte ve kart sahibi de borcunu toplu veya taksitler halinde söz konusu işletmeye ödemektedir(103). İki taraflı sistemde kart çıkaran kuruluşların çoğunluğu malları üzerine “mülkiyeti muhafaza kaydı” koyarak borçları teminat altına almaktadır(104). İki taraflı sistemde, kartı çıkaran ticari işletmenin asıl amacı, kart sahibi müşterilerinin bağlılığını arttırmak ve nakitsiz ödeme sistemiyle yeni müşteriler edinmektir. Bu sistem, mağazalar, benzin istasyonları, oteller, lokantalar, marketler ve seyahat işletmeleri tarafından halen yaygın olarak kullanılmaktadır(105). Sistemde bu tür kredi kartlarının kullanım alanının yalnızca kart çıkaran işletmelerle sınırlı olması, veresiye veya taksitle alışverişin değişik bir görünümü olması ve tüketicilere kredi sağlamaması sebebiyle gerçek anlamda bir kredi kartı olmadığı savunulmuştur(106). Fikrimizce de bu tür kartları gerçek anlamda kredi kartı olarak kabul etmek mümkün değildir. Nitekim BKKKK’nun 2’inci⁵¹

106 AÇIKGÜL, Emine/AÇIKGÜL, Hacı Ali, s. 27; AKİPEK, Tüketici Kredisi, s. 190; BAYDEMİR, s. 24; BUHUR, s. 22; İŞGÜZAR, s. 61; SAYIN, 15; TEOMAN; s. 47 107 AÇIKGÜL, Emine/AÇIKGÜL, Hacı Ali, s. 28; BUHUR, s. 22; TEOMAN, s. 47 108 AKİPEK, Tüketici Kredisi, s. 191 109 ÇEKER, Kredi Kartı Uygulaması, s. 8 110 AKİPEK, Şebnem, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Çerçevesinde Kredi Kartları, AÜHFD 2003, C. 52, Sayı 3 (Bundan sonra “AKİPEK, Kredi Kartları” olarak anılacaktır), s. 107; BAYDEMİR, s. 46; ÇEKER, Kredi Kartı Uygulaması, s. 8; İŞGÜZAR, s. 40; SAYIN, s. 16111 SAYIN, s. 16

maddesinde “Kendi işyeri ile sınırlı olmak üzere, mal veya hizmetlerin vadeli satışı ile alıcının borç alacak durumunun izlenmesi amacıyla kart çıkaran veya sistem oluşturan veya herhangi bir kredilendirme işlemi yapılmaksızın veya hesaba bağlı olmaksızın önceden belirlenen bir tutarla sınırlı olmak üzere kart düzenleyen gerçek veya tüzel kişiler bu Kanun hükümlerine tabi değildir” denilerek iki taraflı sisteme ait kartların kredi kartı sayılmayacağı hükme bağlanmıştır.

3.5.2.ÜÇ TARAFLI SİSTEM

İki taraflı sistemde kart sahibinin, kredi kartını yalnızca kart çıkaran kuruluşa ait işyerlerinde kullanabilmesi, üç taraflı sistemin doğmasına sebebiyet vermiştir(107). Bu sistemde iki taraflı sistemden farklı olarak üç taraf bulunmaktadır. Sistemin üçüncü tarafını oluşturan kart çıkaran kuruluş, artık satıcının kendisi değil fakat bu konuda faaliyet gösteren bir finansman şirketi veya banka olmaktadır(108). Diğer bir deyişle üç taraflı sistemde, kart sahibi ve mal veya hizmet satan ticari işletmeyle birlikte üçüncü bir taraf olarak kart çıkaran kuruluş vardır(109). Bu sistemde kart çıkaran kuruluş ticari işletmelerle üye işyeri anlaşması yapmakta ve bu anlaşma doğrultusunda kredi kartı sahibinin üye işyerlerinden kredi kartı vasıtasıyla yaptığı alışveriş bedelinin ödenmesini üye işyerine taahhüt etmekte ve bedelin ödenmeme riskini üzerine almaktadır(110). İki taraflı sistemde kart çıkaran ticari işletmelerin, kart üzerinden doğrudan kar amacı yokken, üç taraflı sistemde kart çıkaran kuruluşların kredi kartı sistemini kurmaktaki asıl hedefleri bundan kazanç elde etmektir. Üç taraflı sistemde kart çıkaran kuruluşlar, üye işyerlerinden kredi kartı ile yapılan her işlemde, kart sahiplerinden ise yıllık olarak alınan üyelik yenileme ücretlerinden gelir elde etmektedirler(111). Sistemin işleyişi doğrultusunda kart sahipleri, üye işyerlerinde nakit kullanmadan alışveriş yapmakta ve bunun karşılığında yapılan alışverişin bedelini gösteren bir harcama belgesi imzalamaktadırlar. Üye işyeri de satmış olduğu mal veya hizmet karşılığı aldığı harcama belgesini, kart çıkaran kuruluşa ibraz ederek yapılan alışverişin bedelini tahsil etmektedir. Kart çıkaran kuruluş ise, yapılan harcama tutarlarını gösteren hesap bildirim cetvelini kart sahibine göndererek belli bir tarihe kadar ödeme yapmasını talep etmektedir. Böylece kart sahibinin üye işyerinden yaptığı alışveriş ile borcunu kart çıkaran kuruluşa ödemesi gereken tarih arasında belli bir süre geçmekte ve bu şekilde kart çıkaran kuruluş tarafından kart sahibine faizsiz kredi kullandırılmaktadır(112). Bazı durumlarda üç taraflı sisteme dördüncü bir tarafın da katılmasıyla dörtlü bir ilişki oluşur. Buna öğretide “genişletilmiş üç taraflı sistem” denmektedir(113). Genişletilmiş üç taraflı sistemde, kart çıkaran kuruluşlar, bizzat kendileri kart çıkartmak yerine, uluslararası kredi kartı şirketleriyle yaptıkları lisans sözleşmeleri ne müteakiben o firmalar tarafından çıkarılan kredi kartlarını ülkelerinde pazarlama yetkisine sahip olmaktadır. Örnek vermek gerekirse Visa, Mastercard gibi kredi kartları, yapılan

uluslararası patent ve lisans sözleşmeleri çerçevesinde, kart sahibi kuruluşlar tarafından çıkartılmaktadır. Bu sisteme göre, kredi kartı sisteminin işleyişi özel olarak kurulmuş bir kredi kartı şirketi tarafından organize edilmektedir. O şirkete ait kredi kartını çıkarma yetkisini almak isteyen kart finanse eden kuruluşlar, şirketle bir lisans sözleşmesi yapmak durumundadır. Lisans sözleşmesini imzalayan kart çıkaran kuruluşlar, sisteme dahil olan bütün üye işyerlerinden faydalanma imkanına sahip olurlar. Yani burada lisansı alan kart çıkaran kuruluşun çıkarttığı kredi kartını kullanan kart sahipleri, yalnızca söz konusu kuruluşun anlaşmalı olduğu üye işyerlerinden değil de o kartın kullanılabileceği tüm işyerlerinden alışveriş yapma imkanına sahip olurlar. Diğer bir deyişle alışveriş yapılabilecek üye işyerleri, sadece o kartı çıkaran kuruluşla anlaşmayanlar değil, lisansı alınan kartın kullanılabileceği tüm işyerleridir. Üye işyerinin bu sisteme dahil olması ise uluslararası kart çıkartma yetkisi alan bir veya birden fazla kart kuruluşuyla yapacağı üye işyeri sözleşmesi ile mümkündür. Üye işyeri sözleşmesi sonucu sisteme dahil olan üye işyeri, söz konusu kartla yapılan harcama bedellerini anlaşma yaptığı kart çıkaran kuruluşlardan talep edebilecektir. Ancak bu durumda kart çıkaran kuruluş, sadece kendi kartını kullanan kart sahiplerinin değil ayrıca başka kart çıkaran kuruluşlarca çıkartıldığı halde aynı uluslararası kart şirketinin sistemine dahil olan kredi kartlarıyla yapılan harcamaları da üye işyerine ödemekle yükümlü olacaktır(114) . Bu tür bir ödemede bulunan kart kuruluşunun ödediği bedeli, aralarında herhangi bir hukuki ilişki bulunmayan kart sahibinden talep etmesi mümkün değildir. Bu nedenle söz konusu kart kuruluşunun, harcama yapılan kredi kartını çıkaran kuruluşa başvurması ve ödediği tutarı ondan tahsil etmesi gerekmektedir(115) . Günümüzde bu tür işlemler BKM bünyesinde kurulan “Takas Merkezi” üzerinden gerçekleşmektedir. Takas merkezi, BKM üyesi banka veya finans kuruluşları arasındaki kredi kartı işlemlerinden doğan borç ve alacakları tasfiye etmektedir.

3.5.3.KARMA SİSTEM

Hem üç taraflı hem de iki taraflı sistemin özelliklerini taşıyan karma sistem(116) , öğretilde “genişletilmiş iki taraflı sistem” olarak da adlandırılmaktadır(117). Bu sistemde, mal veya hizmet sunan bazı ticari işletmeler, aralarında anlaşarak ortak bir kredi kartı çıkartmaktadırlar(118). Sistemin temel özelliği, kredi kartının yalnızca kartı çıkaran ticari işletmede değil aynı zamanda diğer ticari işletmelerde de nakitsiz ödeme aracı olarak kullanılabilesidir(119) .

Karma sistemde hem iki taraflı hem de üç taraflı sistemin özellikleri görülmektedir. Kart sahibinin kredi kartını, kartı çıkaran ticari işletmede veya ona bağlı işyerlerinde nakitsiz ödeme aracı olarak kullanması halinde iki taraflı; kartı çıkaran ticari işletmenin anlaşmalı olduğu başka bir ticari işletmede veya bağlı işyerlerinde kullanması halinde ise üç taraflı

sisteme benzemektedir(120). Karma sistem dâhilinde bir kredi kartı organizasyonuna dâhil olan ticari işletmeler, kendi çıkarttıkları kartlar bakımından kart çıkaran kuruluş; anlaşmalı oldukları başka bir ticari işletmenin kartını nakitsiz ödeme aracı olarak kabul etmeleri halinde ise üye işyeri sıfatına sahip olurlar(121) . Karma sistemin en belirgin yansımasını Universal Air Travel Plan (UATP) tarafından çıkarılan Air Travel Card göstermektedir. Bu sisteme dünyadaki tüm havayolu şirketleri dâhil olmuşlardır. Air Travel Card kullanan kart sahipleri, istedikleri havayolu şirketinden nakit ödemeksizin uçak bileti satın alabilmektedir. Kart sahibi, kartı çıkaran havayolu şirketinden bilet satın alırsa o zaman iki taraflı sistem ilişkisi söz konusu olur. Böyle bir durumda, kart çıkaran kuruluş olan havayolu şirketi, kart sahibine hesap bildirim cetveli göndererek ödemede bulunmasını talep eder. Kart sahibinin kartı çıkaran havayolu şirketi dışında başka bir havayolu şirketinden bilet satın alması halinde ise üç taraflı sistem ilişkisi ortaya çıkar ve diğer havayolu şirketi üye işyeri konumuna gelir. Bu takdirde üye işyeri sıfatına sahip olan havayolu şirketi kart sahibinin yaptığı harcamaları gösteren harcama belgesini kart çıkaran havayolu şirketine ibraz ederek alacağını tahsil eder(122) .⁵²

120 AÇIKGÜL, Emine/AÇIKGÜL, Hacı Ali, s. 30; AKİPEK, Kredi Kartları, s. 108; BAYDEMİR, s. 27; BUHUR, s. 25; ÇEKER, Kredi Kartı Uygulaması, s. 12; TEOMAN, s. 49 121 BUHUR, s. 25; ÇEKER, Kredi Kartı Uygulaması, s. 12 122 AÇIKGÜL, Emine/AÇIKGÜL, Hacı Ali, s. 30; BAYDEMİR, s. 27; BUHUR, s. 25; ÇEKER, Kredi Kartı Uygulaması, s. 12; TEOMAN,

3.6. KREDİ KARTI MUKAVELESİ

AD SOYAD VE ATA ADI

“BANK RESPUBLİKA “ Acık sehmdar cemiyeti

KREDİ KARTI MUKAVELESİ

BAKÛ SEHİRİ

Biz, aşağıda imza edenler: bir taraftan bundan sonra –bank- isimlendirilecek –bank RESPUBLİKA- Acık Sehmdar Cemiyeti... .. il tarihli Etibarnameye esasen hareket eden Bakıhanov şubesi müdürü Alıyey Habil Aydın oğlu şahsının ve diğer taraftan , bundan sonra - Borcalan- diye adlandırılacak Ad Soyad Ata adı Bu Mukavele aşağıdaki maddelere bağlıdır.

1.Mukavelenin Predmeti

1.1.–BANK – Mastercard Gold Beynelhalk ödeme sisteminin Kredi kartlarından istifade etmekle -borcalan – 12 ay zamanında yıllık 27 faiz derecesi ile 5000 azn miktarı kadar kredi hattı açılır.

1.2. Bu mukavele yazılmış şartlar içerisinde –borcalan- a verilmiş kredinin miktarı 10 000 azn artırılabilir

1.3.Bu mukavelenin imzalanması –bank- da -borcalan- a mukavelenin 1.2 bendinde kayıt edilen miktara yada herhangi diğer miktara kredi verme gibi durum çıkarmıyor. Kredi hattı çerçevesinde verilecek kredinin miktarı –bank- tarafından , kendisinin dahili şartları esasen –borcalan – ın ödeme gücü dikate alınmakla araştırılacaktır.

2. Tarafların Hukuk ve Vazifeleri

2.1.-BANK- taahhüt alır;

2.1.1.-Borcalan- a AZ55..... No lu banka hesabı açmak;

2.1.2. Krediden istifadeye göre faizlerin düzgün hesaplanması ve tutulması şartlarına uymak;

2.1.3. Kredinin ve Krediye göre faizlerin tam ve vaktinde ödenmesine eşlik etmek;

2.1.4. Kredinin vaktinde ödenilmezse ve ödeme vakti geçerse hesabı kredi kalanın zamanı iş gününden itibaren zamanı geçmiş borçlarının ucotu üzere uygun olan hesaba parayı geçirmek

2.1.5.-Borcalan- ın talebı ile hesap devri için her ay banka hesabından çıkış vermek ;

2.1.6. –Borcalan- ın kredı kartının kaybetmesi yada calınması hakkında dilekçe vererek kredi kartının kullanımı durdurur.

2.2.- Borcalan - taahhüt alır ;

2.2.1. Kredinin hukuk çerçevesinde yasak olmayan haklardan istifade etmek;

2.2.2. Kredi hattı üzerine bütün taahhüt - .../.../ yıl tarihinde tam ödemek ;

2.2.3.Kredi siparişlerinin tahliki ve senetleştirilmesine göre verilmiş kredi miktarının 1% si miktarında yıllık hizmet hakkı – Borcalan- dan kesilir

2.2.4. Krediden kulanıma göre mukavelenin 3. Kısmı esasen faizlerin zamanında ödenmesini sağlamak ;

2.2.5. Kredi den istifadeye göre prosesinde kredi prensiplerine ; zamanlı ,geri verilmeli başka maksatla istifade, ödemeli ,maddi teminatlı olması prensiplerine emel yapmak ;

2.2.6. Kredinin alınması için – BANK- a dilekçe teslim etmek

2.2.7. İş yerinin değiştirilmesi , kredi kartının kaybedilmesi yada calınması drumunda – BANK- a malumat vermek ;

2.2.8. Bank hesabından harçlanmış malzemere nezaret etmek ;

2.2.9. –Borcalan – bütün banka hesabından silinmelere ve imza attığı kart fişlerine göre sorumluluk taşır ;

2.2.10mükavele ile nezerde tutulmuş taahhüt yerine getirmediği halde çekilen mahkeme ipoct va gibi harcları –Banka- ya ödemek;

2.3. –BANK- ın aşağıdaki hakları vardır ;

2.3.1.Esas ve faiz borclarının ödenilme zamanı geldiğinde borçları hukuki cercevede hesaplardan silmek ;

2.3.2.- Borcalan- 10 gün önce haberdar edilmeli kredi önemli kısmını dikate alarak krediden istifadeye göre faiz derecesini değişmek ;

2.3.3.-Borcalan- mukavele kendi taahhütlerini icra etmektedir ve ya aynı taahhütleri mukavelede belirlenmiş müddette icra etmekte –BORCALAN- a ayrılmış kredi miktarının verilmemiş hisesini sıfırlamak ;

2.3.4. –BORCALAN- tarafından mukavelenin şartlarının bozulmazı kredi hattı üzerinden fazla miktarın harcanması ve 5 bank günü içerisinde ödenmediği halde kredi üzerindeki norcun krediden istifadeye göre fazilerin ödenilmesini talep etmek ve kredi kartının faaliyetini dayandırmak ;

2.3.5. –BORCALAN- ın bu mukavele üzere yaranmış kredi münasebetlerine yön vermek isteyini tersi olan bildirişi olmadıkça kredi hattının müddetini uztmak ;

2.3.6. Öneceki 12 ay içerisinde verilmiş kredi ye göre gecikme günlerinin sayısı 30 günden fazla olduğunda -BORCALAN- növbeti 12 ay için kredinin verilmesine iptal etmek ;

2.3.7. Problem olduğunda –BORCALAN- la razılaşmadan krediye göre borcu başka hesaplara dönüştürmek ;

2.3.8. –BORCALAN- tarafından mukavele şartları bozulduğunda meharik faaliyetlerini durdurmak ve kartı stop durumu yerleştirmek;

2.3.9. Bank hukuksallığına uygun olarak, -BANK- -BORCALAN- ın borcları içerisinde bilgisi Azerbaycan Respublikası nın Merkezi Bank ında yaratılmış Merkezleştirilmiş Kredit Reyestrine takdim etmek ;

2.4. –BORCALAN- ın aşağıdaki hukuki hakları vardır ;

2.4.1. Kredi –BANK- a önceden haber etmekle vaktinden önce tam ve ya kısmı ödemek;

2.4.2. Bank hesabı üzere sürdürülmüş bütün faaliyetler hakkında her ay –BANK- dan bilgi almak;

2.4.3.-BORCALAN- kendi kredi borclarını MKR de toplanan bilgilerle tanışması ve umumi zamanı işgal edince , onların aradan kaldırılması için yazılı formada MKR e müracat etmek hukukuna sahiptir ;

3.HESAPLARIN YÜRÜTÜLMESİ KURALI

3.1. Bank hesabı üzere faizlerin hesaplanması borc yarandığı tarihte başlar ve tam ödenildiği tarihte biter.Kredi hattı üzere istifa de edilmiş Kredi miktarının 5000 azn mebleğine kadar belirli miktarı ayın 15 i takvim gününe kadar ödenilirse, kredinin bütün hisesine faiz hesaplanmaz.

3.2. Limit çerçevesinde kredi xattı üzere istifa de edilmiş kredi miktarı 5000 azn den fazla olursa 5000 azn den artık olan miktara göre faiz hesaplanır para nın istifa edildiği tarihten itibaren başlayan ve mukavelenin 3.3. maddesi hesapta tutulmuş derece de hesaplanır.

3.3. Kredi hattı üzere istifa edilmiş kredi miktarı 5000 azn miktarı takip eden ayın 15 i yakvim gününe kadar ödenilmezse , kredinin ödenilmemiş hissesi aynı ayın 16 sı takvim

gününden itibaren 27% lik yıllık derecesi ile hesaplanır , gerçek yıllık faiz derecesi 28.2 % dir FİFD İN hesaplama işlemi aşağıda gibidir.

$$S = \sum_{k=1}^n A_k \left(1 + \frac{x}{m}\right)^{-k}$$

S : Borcalana verilen kredi miktarı ,yeni ayrılmış Kredi banka ya ödemiş cari tutumlar arasında ki fark ,

K: Para ödemesinin sırası

N : Para ödemelerinin sayısı

X : Gerçek yıllık faiz derecesi

M: Yıllık ödeme intervalı

Ak : Kredi mukavelesi üzere k-cı pul ödemeleri hepsi

3.4. Bu mukaveleye esasen , kredi miktarının her ayı için hesaplanan faizler takip eden ayın 16. Sı takvim gününe kadar –BORCALAN- tarafından ödenilmesidir. –BORCALAN- bu bentle muayen edilmiş müddette faizleri ödemedikçe , her geciktirilmiş gün için 0.20 azn hacminde penye ödemelidir

3.5.Kredi hattı üzere limitten fazla olay yarandığında ve ya kredinin ödenilmemiş hissesi bu mukavelenin 2.2.2. ve.4.2. bentlerinde kayıt edilmiş müddetlerde ödenmedikçe aynı miktarın yıllık 42 % olmakla hesaplanır

3.6. –BORCALAN- hesaplanmış faiz miktarı bu mukavelenin 3.4. cü bendinde uygun olarak ödemedikçe kredi hattı çerçevesinde –Borcalan- a ayrılmış kredi istifade olunmamış miktarı otomatik olarak bloklştırılır.

3.7.Bütün faizler kredinin zamanın günlerin sayısı ayda 30 yılda 360 olarak hesaplanır

4.MUKAVELE MÜDDETİ

4.1. Mukavele imzalandığı andan işleyişi başlıyor ve –BORCALAN- tarafından kredi ve krediden istifadeye göre hesaplanmış faizler tam ödenilmesine, şahsın –BANK- karşısında mukavele de önemde tutulan diğer taattüt tam yerine getirilmesine de işlemde olur.

4.2.Bu mukavele ile –BORCALAN- ın mukaveleye karşı vermek isteğini aks eden yazılı bildirisi olmadığı takdirde , aynı müddette 12 ay 4 defadan fazla olmamak şartı ile uzatabilir.Uzatılmış müddet için –BORCALAN- kredi hattı üzere bütün tahaatütleri her ay takip eden yılın --...--- . Tarihinde tam şeklinde ödemelidir.

5.MUKAVELENİN TEMİNATI

5.1.Bu mukavelelin icrasının teminatı olarak -KEFİLLİK-oğlu ile – BANK- arasında bağlanmış// yıl tarihli F sayılı kefillik mukavelesi

6.DİĞER ŞARTLAR

6.1. Kredi kartının kaybedilmesi ve ya çalınması halinde dilekçe –BANK- a dahil olduğu takvim gününe kadar çalınmış veya kaybedilmiş kredi kartı ile bank hesabı üzerinden alınmış işlemlere göre –BAK – mesuliyet taşımaz.

6.2.Bu mukavelenin 4,2. maddesi kaydedilmiş bildiriş mukavelesinin müddetinin bitmesine 3 gün kalana dek karşı tarafa bildirilmelidir.

6.3 Mukavelenin icrası zamanı taraflar arasında meydana gelen bütün münasebetler karşılığı anlaşma ve konuşmalar yolu ile halledilir.

6.4.Bu mukavele ile kredi harcı döviz verilirse, kredinin verilmesi tarihinde ve manat la nispeten aynı harici dövizin kurunun değişmesinden asıllı olmayarak, borcun –BANK- ageri ödenmesi zamanını yeniden hesaplama ödeniş anında, ödeniş yerinin döviz kuru üzerinden hesaplanır.

6.5. Karşılıklı anlaşma yolu ile bir sonuca varılmayan olaylarda Azerbaycan Respublikası hukuku ile çözüme bağlanır.

6.6.Bu mukavele ile edilmiş bütün ilave ve değişiklikler mukavelenin içinde sayılır.

6.7.Bu mukavele ile aynı hukuki nitelik taşıyan 2 kopyadan ibaret tertip edilmiş, taraflarda saklanır.

7.1. TARAFLARIN HUKUKİ UNVANLARI VE DETAYLARI

“BANK RESPUBLİKA” ASC- nin Bakixnov Şubesi

AZ 1132 Bakı Şeh. Genclik Küçesi .126C

VÖEN

M.h :

SWIFT BIK BRESAZ 22

Tel Faz

Bakixanov Şubesi Müdürü :.....

.....

imza

7.2.-BORCALAN-

AD SOYAD ATA ADI:

Unvan :

Tel :

.....

İmza

SONUÇ

Günümüzde, teknolojinin hızla gelişmesi, serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşması, tüketici ihtiyaçlarının gün geçtikçe çeşitlenmesi ve artması bankaları veya kredi kartı ihraç eden kurumları sürekli yenilikler bulmaya teşvik etmiştir. Çünkü, tüm dünyada artan küreselleşmeyle birlikte, bireylerin zevk ve tercihlerinin gittikçe birbirine benzediğini, aynı mal veya hizmetin dünyanın her yerinde kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, bir zamanlar Macdonald's sadece ABD'de bulunmaktaydısa, şimdi bu küreselleşme sayesinde dünyanın istenilen ülkesinde var olduğunun canlı şahidiyiz.

Ayrıca, bu durumun kredi kartı sektörüne yapmış olduğu olumsuz etkileri de göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu konudaki en temel görevi ise bankalar yada kredi kartı ihraç eden kurumlar üstlenmektedir. Bu doğrultuda, bankalar artan müşteri isteklerini en üst düzeyde karşılayabilmek amacıyla, yeni yeni teknikler geliştirmekte, bu konuda ise kredi kartlarını bir nevi arac olarak kullanmaktadır. Kredi kartı kartı çıkaran kurumlar genellikle de bankalar yeni müşteriler kazanmanın yanısıra mevcut müşteri portföyünü de elde tutmak için çaba sarfetmektedir. Daha açık ifade edecek olursak, bankalar artık eskiden olduğu gibi sadece yeni müşteri elde etmeyi amaçlamamakta, şimdi temel hedef var olan müşterilerin üyesi olduğu kuruma ne kadar sadık olacağıdır. Kısacası, müşteri sadakati genelde kredi kartı, özelde ise bankacılık sektöründe kilit bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün bankalar, müşterilere daha fazla nasıl kredi kartları pazarlayabiliriz düşüncesiyle, özellikle de bireylerin yaş, cinsiyet, meslek, tüketim vb. özellikleri dikkate alarak müşterilere değişik seçenekler sunmaktadır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, ortak yada co-brended kartlar taraflarından bir banka ve diğeri ticari bir kurum olan ve bunların tek başına verebilmeyecekleri hizmetleri sunmalarına yardım eden bir çeşit kredi kartıdır.

Son yıllarda keşfedilen ortak kartların banka, kredi kartı hamili ve firmalara yönelik birtakım yararları mevcuttur. Ortak kartlar sayesinde bankalar kurum imajını artırmak, yeni müşteri kazanmak ve ayrıca mevcut müşterileri kendisine sadık

olmalarını sağlamak, daha fazla kar elde etmek imkanına sahiptir. Bankayla ortak olan firmalar daha çok satış yapabilmek, müşteriler ise, harcayarak puan kazanmak, daha sonra bu puanları para yerine kullanmak, taksitle alışveriş yapmak gibi olanaklar elde etmektedir. Ortak kredi kartı programlarında proje yönetimi başlıklı çalışma, bankalarla müşteriler arasında bağlılık yaratma açısından faydalı bir proje niteliği taşımaktadır.

Azerbaycan'da kredi kartı tüketiminin artırılması yönünde programların hazırlanması, Azerbaycan halkının artık nakit paraya tamamen hayır deyerek kredi kartı kullanımına yönlendirmek, nakit dışı ödeme sistemini geliştirmek, sadece ülkenin belli başlı yerlerindeki büyük alışveriş merkezlerinde değil, ayrıca küçük işletmelerde bile kart aracılığı ile tüketim alışkanlığının yaygınlaştırılması öngörülmektedir. Bu doğrultuda, ne tür bir strateji geliştirmenin daha uygun olacağı ve insanlar arasında kredi kartına karşı güven duygusu oluşturmak, müşterilerin gözünde bankaların imajını artırmak ve böylece kart ihraç eden bu kurumların müşterileri sömüren bir kuruluş olarak algılanmasının tam aksine, bankaları müşterilerin dostu, başı sıkıştığında onların yardımına yetişen, bir kuruluş imajını oluşturmak gibi hususlar yer almıştır.

Özetle, müşterilere en kaliteli ve en iyi hizmeti sunan kuruluşun bankalar yada kredi kartı çıkaran kurumlar olduğuna inandırarak müşteri sadakatini oluşturmak ve uzun vadeli olarak sürdürülebilirliğini sağlamak en temel hedef olmaktadır.

KAYNAKLAR

- Gahir MİKAYILOV, “Azerbaycan Bankacılık Sisteminde Türkiyü Sermayeli Bankaların Faaliyetleri,PazarPaylarıve Performansları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007)
- Zöhrab İSMAYILOV, Azerbaycan’da Para-Kredi Politikalarının Tarihsel Gelişimi, Bakü: Azerbaycan Devletİktisat Üniversitesi Yayınları, 1997
- Elşad ALİYEV, “Azerbaycan’da Bankacılık Sektörünün Gelişimi,Sorunları ve Çözüm Önerileri”,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2007)
- Selma YEL, “Azerbaycan Cumhuriyeti Devleti'nin Kuruluşunda Türkiye'nin Yardımları İlhak Amacına mı Yönelikti?”,Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S 24, Kasım
- Azerbaycan Merkez Bankası Tarihi, <http://www.nba.az/pages/about-us/history/>, (12.07.2014),s.3.
- S.S.C.B.Döneminde..Azerbaycan’da..Para Birimi,http://www.azerbaijans.com/content_847_tr.html ,(13.07.2014), s.2.
- AzadGURBANOV,
- “AzerbaycanBankacılıkSistemindeKrediRiskiYönetimiveÖlçümü”, (YayınlanmamışYüksekLisansTezi,MarmaraÜniversitesi, BankacılıkveSigortacılıkEnstitüsü, 2010), s.10.
- Qahir MİKAYILOV,Şahriyar MUHTAROV, “AzerbaycanBankacılık Sisteminin Finansal Analizi”, QafqazÜniversitesi Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 2013, s.77
- Fethi AHMET GEL, “Yeni Yüzyılda Azerbaycan’ın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Türkiye İle İlişkileri”,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,2006, s.14.)
- Sinan OĞAN,Azerbaycanın Tanımlanamayan Ekonomisi ve Türkiye ile Ekonomik İlişkileri, Avrasya Dosyası, 2000, s.67.

Shahriyar MUKHTAROV, “Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Camels Performans Analizi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 2012, s.9.

Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası, “Yıllık Rapor 2013”, <http://www.nba.az/>, s.26

Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası Hakkında Kanun
ACMB, Yıllık Rapor 2016, s.57

Muhammet AKDİŞ, “Azerbaycan’da Bankacılık ve Mali Kurumlar”, Türk Dünyası Araştırmalar Dergisi, Sayı 99, 1995, s.105, <http://makdis.pamukkale.edu.tr/Mak8.htm> ,(17.07.2014)

Michael Brindle, Raymond Cox (Ed.), Law of Bank Payments, London: Thomson Sweet and Maxwell, 2004, s. 1

CPSS, A glossary of terms used in payments and settlements systems, Switzerland, Yapı Kredi Azerbaycan, “2013 yıl sonu ERNST&YOUNG denetim raporu”, 30 Nisan

2014, http://www.yapikredi.com.az/Files/Annual_Audit_Report_2013_AZE.PDF, (19.07.2014)

ACMB, Yıllara Göre Statistik Raporlar, <http://www.nba.az/pages/publications-researches/statistic-bulletin/>

Tavasiyev A.M. (Ed.), Bankacılık: yönetim ve teknoloji, Moskova: Yuniti, 2001, TCMB, Ödeme Sistemlerinin Kapsamı ve Önemi, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/osi/I1Tr.htm>, (21.11.2009)

TCMB, Ödeme Sistemlerinin Kapsamı ve Önemi

Mario Guadamillas, Robert Keppeler, Securities Clearance and Settlement Systems: A Guide to Best Practices,

The World Bank Policy Research Working Paper, 2001, s.1

Jeff Stehm, Clearance and Settlement Systems for Securities: Critical Design Choices in Emerging

Economies, Washington: The World Bank, 1996, s.1

Setsuya Sato, David Burras, Transforming Payment Systems: Meeting the Needs of Emerging Economies, Washington: The World Bank, 1995, s.26

Sato, a.g.e. s.27

TCMB, Ödeme Sistemlerinde Merkez Bankalarının Rolü,
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/osi/I2Tr.htm>, (21.11.2016)

CPSS, Central bank oversight of paymentandsettlementsystems

CPSS, CorePrinciplesforSystemicallyImportantPaymentSystems, CPSS Publications

TCMB, Mali Sistem Açısından Önem Taşıyan Ödeme Sistemlerinde Temel İlkeler

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/osi/I4Tr.htm>, (21.11.2016)

Banca D'Italia, TARGET2, <http://www.bancaditalia.it/sispaga/servpag/target2>
(22.01.2017)

ECB, Blue Book, Volume 1

http://www.bundesbank.de/zahlungsverkehr/zahlungsverkehr_masse.en.php,
(14.12.2016)

The Bank of England, The Bank of England'soversight of
interbankpaymentsystemsundertheBankingAct
2009

ARMB, Yıllık Rapor, 2009,

KÖMİS, Genel bilgi ve ARMB, Yıllık Rapor, 2009

QKDK, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde sermaye piyasasının oluşumu tarihi

SPK, SPK ile Azerbaycan Menkul Kıymetler Devlet Komitesi arasında İkili İşbirliği
Anlaşması

IBA, Hissedarlar hakkında, <http://ibar.az/section.php?menuid=1>, (25.11.2016)

YusifAskerov,-MuğanBank Hesaplaşmalar Departmanı Müdürü – “Azerbaycan”da
Ödeme

Sistemlerine Müdahale Modelleri” konulu görüşme, Bakü: 9 Aralık 2010

“Azerbaycan”da Ödeme Sistemlerine Müdahale Modelleri” konulu görüşme, Bakü:
9 Aralık 2010

KamalaMustafayeva, - Turanbank Yönetim Kurulu Üyesi, Operasyon Departmanı
Müdürü

Anar Akhundov, - MuğanBank Plastik Kartlar Şube Müdürü – “Azerbaycan”da Kart
İşlem

Merkezleri” konulu görüşme, Bakü: 9 Aralık 2010

Ömer Teoman, Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması, 2.Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1996

Kreditkarten Geschichte”, <http://www.fachwissen-katalog.de/2007/05/08/kreditkarten-geschichte/>, (Erişim tarihi:16.06.2014)

Mehmet Baydemir, Her Yönüyle Kredi Kartları, 1.Baskı, Orhan Matbaacılık San. Ve Ltd.Şti., İstanbul, 2004

Resmi Gazete, ” Banka ve Kredi Kartları Kanunu”, 1 Mart 2006 tarih

http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/E-ticaret.pdf,

Teoman, a.g.e., s.36; Ömer Teoman, Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2003

Türk Hukukunda Kredi Kartı ve Kredi Kartının Hukuka Aykırı Kullanılmasından Doğan Hukuki Sorumluluk, İstanbul 2005;

4.BÖLÜM

4.1. Kredi Kartı Mukavelesi

AD SOYAD VE ATA ADI

“BANK RESPUBLİKA “ Acık sehmdar cemiyeti

KREDİ KARTI MUKAVELESİ

BAKÛ SEHİRİ

Biz , aşağıda imza edenler : bir taraftan bundan sonra –bank- isimlendirilecek –bank RESPUBLİKA- Acık Sehmdar Cemiyeti il tarihli Etibarnameye esasen hareket eden Bakihanov şubesi müdürü Aliyey Habil Aydın oğlu şahsının ve diğer taraftan , bundan sonra –Borcalan- diye adlandırılacak Ad Soyad Ata adı Bu Mukavele aşağıdaki maddelere bağlıdır.

1.Mukavelenin Predmeti

1.1.–BANK – Mastercard Gold Beynelhalk ödeme sisteminin Kredi kartlarından istifade etmekle -borcalan – 12 ay zamanında yıllık 27 faiz derecesi ile 5000 azn miktarı kadar kredi hattı açılır.

1.2. Bu mukavele yazılmış şartlar içerisinde –borcalan- a verilmiş kredinin miktarı 10 000 azn artırılabilir

1.3.Bu mukavelenin imzalanması –bank- da -borcalan- a mukavelenin 1.2 bendinde kayıt edilen miktara yada herhangi diğer miktara kredi verme gibi durum çıkarmıyor. Kredi hattı cercevesinde verilecek kredinin miktarı –bank- tarafından , kendisinin dahili şartları esasen –borcalan – ın ödeme gücü dikate alınmakla araştırılacaktır.

2. Tarafların Hukuk ve Vazifeleri

2.1.–BANK- taahhüt alır;

2.1.1.-Borcalan- a AZ55..... No lu banka hesabı acmak;

2.1.2. Krediden istifadeye göre faizlerin düzgün hesaplanması ve tutulması şartlarına uymak;

2.1.3. Kredinin ve Krediye göre faizlerin tam ve vaktinde ödenmesine eşlik etmek;

2.1.4. Kredinin vaktinde ödenilmezse ve ödeme vakti geçerse hesabı kredi kalanın zamanı iş gününden itibaren zamanı geçmiş borçlarının ucotu üzere uygun olan hesaba parayı geçirmek

2.1.5.-Borcalan- ın talebı ile hesap devri için her ay banka hesabından çıkış vermek ;

2.1.6. –Borcalan- ın kredı kartının kaybetmesi yada calınması hakkında dilekçe vererek kredi kartını kullanımı durdurur.

2.2.- Borcalan - taahhüt alır ;

2.2.1. Kredinin hukuk çerçevesinde yasak olmayan haklardan istifade etmek;

2.2.2. Kredi hattı üzerine bütün taahhüt - .../.../ yıl tarihinde tam ödemek ;

2.2.3.Kredi siparişlerinin tahliki ve senetleştirilmesine göre verilmiş kredi miktarının 1% si miktarında yıllık hizmet hakkı – Borcalan- dan kesilir

2.2.4. Krediden kulanıma göre mukavelenin 3. Kısmı esasen faizlerin zamanında ödenmesini sağlamak ;

2.2.5. Kredi den istifadeye göre prosesinde kredi prensiplerine ; zamanlı ,geri verilmeli başka maksatla istifade, ödemeli ,maddi teminatlı olması prensiplerine emel yapmak ;

- 2.2.6. Kredinin alınması için – BANK- a dilekçe teslim etmek
- 2.2.7. İş yerinin değiştirilmesi , kredi kartının kaybedilmesi yada calınması durumunda – BANK- a malumat vermek ;
- 2.2.8. Bank hesabından harçlanmış malzemere nezaret etmek ;
- 2.2.9. –Borcalan – bütün banka hesabından silinmelere ve imza attığı kart fişlerine göre sorumluluk taşır ;
- 2.2.10.mükavele ile nezerde tutulmuş taahhüt yerine getirmedği halde çekilen mahkeme ipoct vb gibi harcları –Banka- ya ödemek;

2.3. –BANK- ın aşağıdaki hakları vardır ;

- 2.3.1.Esas ve faiz borclarının ödenilme zamanı geldiğinde borçları hukuki cercevede hesaplardan silmek ;
- 2.3.2.- Borcalan- 10 gün önce haberdar edilmeli kredi önemli kısmını dikate alarak krediden istifadeye göre faiz derecesini değiştirmek ;
- 2.3.3.-Borcalan- mukavele kendi taahhütlerini içra etmektedir ve ya aynı taahhütleri mukavelede belirlenmiş müddette icra etmekte –BORCALAN- a ayrılmış kredi miktarının verilmemiş hisesini sıfırlamak ;
- 2.3.4. –BORCALAN- tafaından mukavelenin şartlarının bozulmazı kredi hattı üzerinden fazla miktarın harcanması ve 5 bank günü içerisinde ödenmediği halde kredi üzerindeki norcun krediden istifadeye göre fazilerin ödenilmesini talep etmek ve kredi kartının faliyetini dayandırmak ;
- 2.3.5. –BORCALAN- ın bu mukavele üzere yaranmış kredi münasebetlerine yön vermek isteyini tersi olan bildirişi olmadıkça kredi hattının müddetini uztmak ;
- 2.3.6. Öneceki 12 ay içerisinde verilmiş kredi ye göre gecikme günlerinin sayısı 30 günden fazla olduğunda -BORCALAN- növbeti 12 ay için kredinin verilmesine iptal etmek ;
- 2.3.7. Problem olduğunda –BORCALAN- la razılaşımdan krediye göre borcu başka hesaplara dönüştürmek ;
- 2.3.8. –BORCALAN- tarafından mukavele şartları bozulduğunda meharik faliyetlerini durdurmak ve kartı stop durumu yerleştirmek;
- 2.3.9. Bank hukuksalığına uygun olarak, -BANK- -BORCALAN- ın borcları içerisinde bilgisi Azerbaycan Respublikası nın Merkezi Bank ında yaratılmış Merkezleştirilmiş Kredit Reyestrine takdim etmek ;

2.4. –BORCALAN- ın aşağıdaki hukuki hakları vardır ;

- 2.4.1. Kredi –BANK- a önceden haber etmekle vaktinden önce tam ve ya kısmı ödemek ;
- 2.4.2.Bank hesabı üzere sürdürülmüş bütün faliyetler hakkında her ay –BANK- dan bilgi almak;

2.4.3.-BORCALAN- kendi kredi borclarını MKR de toplanan bilgilerle tanışması ve umumi zamanı işgal edince , onların aradan kaldırılması için yazılı formada MKR e müracat etmek hukukuna sahiptir ;

3.HESAPLARIN YÜRÜTÜLMESİ KURALI

3.1. Bank hesabı üzere faizlerin hesaplanması borc yarandığı tarihte başlar ve tam ödenildiği tarihte biter.Kredi hattı üzere istifa de edilmiş Kredi miktarının 5000 azn mebleğine kadar belirli miktarı ayın 15 i takvim gününe kadar ödenilirse, kredinin bütün hisesine faiz hesaplanmaz.

3.2. Limit çerçevesinde kredi xattı üzere istifa de edilmiş kredi miktarı 5000 azn den fazla olursa 5000 azn den artık olan miktara göre faiz hesaplanır para nın istifade edildiği tarihten itibaren başlayan ve mukavelenin 3.3. maddesi hesapta tutulmuş derece de hesaplanır.

3.3. Kredi hattı üzere istifade edilmiş kredi miktarı 5000 azn miktarı takip eden ayın 15 i yakvim gününe kadar ödenilmezse , kredinin ödenilmemiş hissesi aynı ayın 16 sı takvim gününden itibaren 27% lik yıllık derecesi ile hesaplanır , gerçek yıllık faiz derecesi 28.2 % dir FİFD İN hesaplama işlemi aşağıda gibidir.

$$S = \sum_{k=1}^n A_k \left(1 + \frac{x}{m}\right)^{-k}$$

S : Borcalana verilen kredi miktarı ,yeni ayrılmış Kredi banka ya ödemiş cari tutumlar arasında ki fark ,

K: Para ödemesinin sırası

N : Para ödemelerinin sayısı

X : Gerçek yıllık faiz derecesi

M: Yıllık ödeme intervalı

Ak : Kredi mukavelesi üzere k-cı pul ödemeleri hepsi

3.4. Bu mukaveleye esasen , kredi miktarının her ayı için hesaplanan faizler takip eden ayın 16. Sı takvim gününe kadar –BORCALAN- tarafından ödenilmesidir. –

BORCALAN- bu bentle muayen edilmiş müddette faizleri ödemedikçe , her geciktirilmiş gün için 0.20 azn hacminde penye ödemelidir

3.5.Kredi hattı üzere limitten fazla olay yarandığında ve ya kredinin ödenilmemiş hissesi bu mukavelenin 2.2.2. ve.4.2. bentlerinde kayıt edilmiş müddetlerde ödenmedikçe aynı miktarın yıllık 42 % olmakla hesaplanır

3.6. –BORCALAN- hesaplanmış faiz miktarı bu mukavelenin 3.4. cü bendinde uygun olarak ödemedikçe kredi hattı çerçevesinde –Borcalan- a ayrılmış kredi istifade olunmamış miktarı otomatik olarak bloklaştırılır.

3.7.Bütün faizler kredinin zamanın günlerin sayısı ayda 30 yılda 360 olarak hesaplanır

4.MUKAVELE MÜDDETİ

4.1. Mukavele imzalandığı andan işleyişi başlıyor ve –BORCALAN- tarafından kredi ve krediden istifadeye göre hesaplanmış faizler tam ödenilmesine , şahsın –BANK- karşısında mukavele de önemde tutulan diğer taattüt tam yerine getirilmesine de işlemde olur.

4.2.Bu mukavele ile –BORCALAN- ın mukaveleye karşı vermek isteğini aks eden yazılı bildirisi olmadığı takdirde , aynı müddette 12 ay 4 defadan fazla olmamak şartı ile uzatılabilir.Uzatılmış müddet için –BORCALAN- kredi hattı üzere bütün tahaatütleri her ay takip eden yılın --...--- tarihinde tam şeklinde ödemelidir.

5.MUKAVELENİN TEMİNATI

5.1.Bu mukavelelin icrasının teminatı olarak -KEFİLLİK-oğlu ile –BANK- arasında bağlanmış// yıl tarihli F sayılı kefillik mukavelesi

6.DİĞER ŞARTLAR

6.1. Kredi kartının kaybedilmesi ve ya çalınması halinde dilekçe –BANK- a dahil olduğu takvim gününe kadar çalınmış veya kaybedilmiş kredi kartı ile bank hesabı üzerinden alınmış işlemlere göre –BAK – mesuliyet taşımaz.

6.2.Bu mukavelenin 4,2. maddesi kaydedilmiş bildiriş mukavelesinin müddetinin bitmesine 3 gün kalana dek karşı tarafa bildirilmelidir.

6.3 Mukavelenin icrası zamanı taraflar arasında meydana gelen bütün münasebetler karşılığı anlaşma ve konuşmalar yolu ile halledilir.

6.4.Bu mukavele ile kredi harcı döviz verilirse, kredinin verilmesi tarihinde ve manat la nispeten aynı harici dövizin kurunun değişmesinden asıllı olmayarak, borcun –BANK- a geri ödenmesi zamanını yeniden hesaplama ödeniş anında, ödeniş yerinin döviz kuru üzerinden hesaplanır.

6.5. Karşılıklı anlaşma yolu ile bir sonuca varılmayan olaylarda Azerbaycan Respublikası hukuku ile çözüme bağlanır.

6.6.Bu mukavele ile edilmiş bütün ilave ve değişiklikler mukavelenin içinde sayılır.

6.7.bu mukavele ile aynı hukuki nitelik taşıyan 2 kopyadan ibaret tertip edilmiş, taraflarda saklanır.

7.1. TARAFLARIN HUKUKİ UNVANLARI VE DETAYLARI

“BANK RESPUBLİKA” ASC- nin Bakixnov Şubesi

AZ 1132 Bakı Şeh. Genclik Küçesi .126C

VÖEN

M.h :

SWIFT BIK BRESAZ 22

Tel Faz

Bakıxanov Şubesi Müdürü :

.....

imza

7.2.-BORCALAN-

AD SOYAD ATA ADI

.... .

Unvan :

Tel :

.....

İmza